POLIROM
Top 10+

MICHAEL
CUNNINGHAM

Orele

MICHAEL CUNNINGHAM

Orele

Traducere din limba engleza si note de
Magda Teodorescu

POLIROM
2011

Cartea aceasta îi este dedicat
lui Ken Corbett

„Al treilea tigru căuta-vom, care
Va fi la fel cu ceilalţi, altă formă
De vis, sistem de omeneşti cuvinte
Nu vertebratul tigru, – acela care
Prin selvă, depăşind mitologia,
Păşeşte lin. Şi totuşi – ştiu prea bine –
Ceva-mi impune-această aventură
Nedefinită, veche şi smintită.
Şi-n ceasul înserării caut tigrul
Celălalt, ce-n versul meu nu-şi află locul.”

J. L. BORGES, Celălalt tigru, 1960
(trad. De Andrei Ionescu)

„Nu am vreme să-mi descriu planurile. Aş putea povesti o mulţime de lucruri despre Orele & descoperirea mea, cum dezgrop aceste peşteri frumoase în spatele personajelor mele; cred că aceasta dă exact măsura lucrului pe care-l doresc: umanitate, umor, profunzime. Ideea este că peşterile se vor lega între ele & fiecare apare la lumina zilei în acest moment.”

VIRGINIA WOOLF, notă din jurnal,
3o august 1923

Prolog

Iese în grabă din casă, îmbrăcată într-o haină prea groasă pentru vremea de-afară. Este 1941. A început un alt război. I-a lăsat un bilet lui Leonard şi altul Vanessei. Merge ţintă spre râu, sigură de ce va face, dar chiar şi aşa, atenţia îi este distrasă de priveliştea dunelor, a bisericii şi a unei turme de oi risipite, incandescente, colorate într-o nuanţă uşor sulfuroasă, păscând sub un cer care se întunecă. Rămâne în loc privind oile şi cerul, apoi porneşte din nou. Vocile murmură în spatele ei; bombardiere vâjâie pe cer, deşi caută cu ochii avioanele şi nu le poate vedea. Trece pe lângă unul dintre fermieri (îl cheamă oare John?), un bărbat robust, cu capul mic, îmbrăcat într-o vestă de culoarea cartofului, care curăţă un şanţ ce străbate stratul cu răchite. Îşi ridică privirea spre ea, dă din cap, priveşte din nou la apa cafenie. Când trece de el, îndreptându-se spre râu, se gândeşte la ce noroc, ce şansă are el că în acel moment curăţă un şanţ în stratul cu răchite. În ceea ce-o priveşte, ea a dat greş. Nu este nici pe departe scriitoare, este doar o excentrică talentată. Petice de cer lucesc în băltoacele rămase în urma ploii de azi-noapte. Pantofii i se afundă uşor în pământul moale. A dat greş, iar acum vocile au revenit, murmurând neclar chiar dincolo de câmpul ei vizual, în urma ei, aici; nu, se întorc şi se duc în altă parte. Vocile au revenit, iar durerea de cap se apropie la fel de sigur cum se apropie ploaia, durerea de cap care îi va zdrobi sinele şi îi va lua locul. Durerea de cap se apropie, şi se pare (le cheamă sau nu le cheamă ea?) că bombardierele au apărut din nou pe cer. Ajunge la dig, îl suie şi coboară spre râu. În susul râului este un pescar, undeva, departe: nu o va observa oare? Începe să caute un pietroi. Lucrează repede, dar metodic, de parcă ar urma o reţetă care trebuie respectată cu scrupulozitate, dacă vrei să-ţi reuşească. Alege unul cam de mărimea şi forma unui craniu de porc. Chiar în momentul în care îl ridică şi îl vâră într-unul dintre buzunarele hainei (gulerul de blană îi ciupeşte gâtul), ea nu se poate stăpâni să nu-i observe suprafaţa rece şi calcaroasă, şi culoarea – un cafeniu lăptos cu pete verzi. Stă aproape de malul râului ale cărui unde se lovesc de ţărm, umplând micile neregularităţi din noroi cu apă limpede, care s-ar putea să aibă o cu totul altă substanţă decât apa aceea

pestriţă, cafeniu gălbuie, solidă în aparenţă ca un drum, care se întinde neclintit dintr-un mal în altul. Ea păşeşte înainte. Nu-şi scoate pantofii. Apa e rece, dar nu de nesuportat. Se opreşte şi stă în apă până la genunchi. Se gândeşte la Leonard. Se gândeşte la mâinile lui, la barba lui, la cutele adânci din jurul gurii. Se gândeşte la Vanessa, la copii, la Vita şi Ethel. Sunt atâţia. Cu toţii au dat greş, nu-i aşa? Brusc îi pare enorm de rău de ei. Îşi imaginează cum se va întoarce, cum îşi va scoate pietroiul din buzunar, cum va reveni acasă. S-ar putea întoarce la timp ca să distrugă biletele. Ar putea trăi mai departe, ar putea împlini acel ultim gest de generozitate. Stând până la genunchi în apa curgătoare, se decide să nu facă acest lucru. Vocile sunt aici, durerea de cap revine, şi dacă se va lăsa iar în grija lui Leonard şi a Vanessei, nu-i vor mai da drumul, nu-i aşa? Se hotărăşte să insiste ca ei să-i dea drumul. Înaintează cu greu (fundul este mâlos) până când apa îi ajunge la talie. Aruncă o privire în susul râului spre pescarul îmbrăcat într-o haină roşie, care nu o observă. Suprafaţa galbenă a râului (mai curând galbenă decât cafenie, când este văzută de aproape) reflectă mohorât cerul. Acesta este, deci, ultimul moment al percepţiei reale, un bărbat într-o haină roşie şi un cer înnorat care se reflectă în apa opacă. Aproape involuntar (ei i se pare involuntar), păşeşte ori se împiedică, iar piatra o trage în jos. Totuşi, o clipă are sentimentul că nu-i nimic, că-i un alt eşec, că-i doar apa rece, din care poate ieşi înotând spre mal, dar curentul o învăluie şi o smulge cu o forţă atât de neaşteptată, de musculoasă, de parcă un bărbat puternic s-a ridicat de pe fundul râului, i-a prins picioarele şi i le ţine strâns la pieptul lui. O forţă personală.

Peste o oră şi ceva, soţul ei se întoarce din grădină.

— Doamna a ieşit, spune servitoarea, aranjând o pernă jerpelită care degajă o furtună de puf în miniatură. A zis c-o să vină repede.

Leonard se duce sus, în salon, să asculte ştirile. Pe masă găseşte un plic albastru, adresat lui. Înăuntru se află o scrisoare.

Dragul meu,
Am sentimentul că voi înnebuni iar: am sentimentul că nu vom mai putea trece prin acele momente îngrozitoare. Şi de

data asta nu-mi voi mai reveni. Încep să aud voci şi nu mă pot concentra. Aşa că voi face ceea ce cred eu că e bine.
Mi-ai dăruit cea mai mare fericire cu putinţă. Ai fost, în toate privinţele, tot ce şi-ar dori o fiinţă de la celălalt. Nu cred că doi oameni ar fi putut fi mai fericiţi până a apărut această boală groaznică. Nu mai pot lupta, şi ştiu că îţi stric viaţa, că fără mine ai putea lucra. Ştiu că o vei face.
Vezi, nici măcar asta nu o pot scrie cum se cuvine. Nu pot citi. Ce vreau să spun este că îţi datorez întreaga fericire pe care am avut-o în viaţă.
Ai fost extrem de răbdător cu mine & incredibil de bun. Vreau să spun că toată lumea o ştie. Dacă ar fi fost cineva să mă salveze, tu ai fi fost acela.
M-a părăsit tot, în afară de certitudinea bunătăţii tale. Nu pot continua să-ţi mai stric viaţa. Nu cred că doi oameni ar fi putut să fie mai fericiţi decât am fost noi doi.

V.

Leonard iese iute din cameră, coboară în fugă scările. Îi spune servitoarei:

— Cred că i s-a întâmplat ceva doamnei Woolf. Cred că s-ar putea să fi încercat să se omoare. Încotro a luat-o? Ai văzut-o când a plecat de-acasă?

Servitoarea, cuprinsă de panică, începe să plângă. Leonard iese val-vârtej şi se duce spre râu, trecând pe lângă biserică şi turma de oi, pe lângă stratul cu răchite. Pe malul râului nu găseşte pe nimeni altcineva în afară de bărbatul în haină roşie, pescuind.

Ea este purtată repede de curent. Pare că zboară, o figură fantastică, cu braţele întinse, cu părul vălurind, cu poalele hainei de blană unduindu-se în urma ei. Pluteşte, greu, printre dâre de lumină cafenie, granulară. Nu merge departe. Picioarele (pantofii i-au dispărut) ating din când în când fundul râului, iar atunci, stârnesc un nor leneş de mâl, încărcat de siluetele negre ale scheletelor frunzelor, care rămân aproape neclintite în apă, după ce ea nu se mai vede. Panglici de buruieni negre-verzui i se prind în păr şi în blana hainei, şi pe ochi i se aşază o vreme o coadă groasă de plante, care într-un final se eliberează şi pluteşte, împletindu-se, despletindu-se,

împletindu-se iar.

În cele din urmă ajunge să se odihnească pe unul dintre stâlpii podului de la Southease. Curentul o apasă, o nelinişteşte, dar ea stă neclintită, la baza coloanei masive şi pătrate, cu spatele la râu şi cu faţa lipită de piatră. Se ghemuieşte acolo, cu un braţ peste piept şi celălalt plutind deasupra şoldului. La o anumită distanţă, deasupra ei, este suprafaţa strălucitoare şi vălurită a apei. Cerul se reflectă intermitent acolo, alb şi încărcat de nori, traversat de formele dăltuite în negru ale ciorilor de câmp. Pe pod huruie maşini şi camioane. Un băieţel de trei ani, nu mai mult, traversând podul cu mama lui, se opreşte la balustradă, se ghemuieşte şi împinge băţul pe care-l târâia după el printre şipcile de lemn, ca să cadă în apă. Mama îl zoreşte să vină, dar el insistă să mai rămână, să urmărească băţul luat de curent.

Iată-i, într-o zi la începutul celui de-al doilea război mondial: băiatul şi mama lui pe pod, băţul plutind pe suprafaţa apei, iar corpul Virginiei pe fundul râului, de parcă ar visa la suprafaţă, la băţ, la băiat şi la mama lui, la cer şi la ciori. Un camion kaki-maroniu traversează podul, încărcat cu soldaţi în uniformă care-i fac cu mâna băiatului care tocmai a aruncat băţul. El le răspunde. Îi cere mamei să-l ia în braţe ca să-i vadă mai bine pe soldaţi şi ei să-l vadă mai clar. Toate acestea pătrund în pod, răsună prin lemnul şi piatra lui, intră în corpul Virginiei. Faţa ei, lipită de partea laterală a unui stâlp, absoarbe totul: camionul şi soldaţii, mama şi copilul.

Doamna Dalloway

Mai sunt de cumpărat florile. Clarissa simulează exasperarea (deşi îi place să facă astfel de comisioane), o lasă pe Sally să facă curăţenie în baie şi fuge, promiţând că se va întoarce într-o jumătate de oră.

New York City. La sfârşitul secolului XX.

Uşa vestibulului se deschide spre o dimineaţă de iunie atât de frumoasă şi curată, încât Clarissa se opreşte în prag, ca la marginea unei piscine, privind cum apa turcoaz se loveşte de plăcile de ceramică şi dârele lichide ale soarelui tremură în adâncuri albastre. Ca şi cum ar sta la marginea unei piscine, amână o clipă saltul, atingerea rapidă a suprafeţei răcoroase, şocul pur al scufundării. New Yorkul, în decrepitudinea lui înţepenit-cafenie şi cu tot tumultul lui, cu declinul lui nesfârşit, naşte mereu dimineţi de vară ca aceasta; dimineţi invadate de peste tot de afirmarea atât de hotărâtă a vieţii noi, încât este aproape comică, asemenea unui personaj din desenele animate care îndură pedepse nesfârşite şi oribile şi scapă mereu nevătămat, gata s-o ia de la capăt. Încă o dată, în acest iunie copacii de-a lungul West Tenth Street au dat frunze mici din bucăţelele mizeriei de câine şi din ambalajul aruncat în care stau. Încă o dată, în jardiniera de la fereastra bătrânei de alături, plină ca de obicei cu muşcate ofilite din plastic, vârâte în mizerie, a înmugurit o păpădie.

Ce înfiorare, ce şoc, să trăieşti într-o dimineaţă de iunie, înfloritoare, scandalos de privilegiată, doar cu o cumpărătură simplă de făcut. Ea, Clarissa Vaughan, o fiinţă obişnuită (de ce să mai încerci s-o negi la vârsta asta?) are de cumpărat flori şi de dat o petrecere. În timp ce Clarissa coboară din vestibul, pantoful îi intră în contact ferm cu piatra stropită cu mică a primei trepte. Are cincizeci şi doi de ani, doar cincizeci şi doi de ani, şi se bucură de o sănătate neobişnuită. Se simte în toată fibra ei la fel de bine ca în ziua aceea la Wellfleet, când avea optsprezece ani şi ieşea prin uşile de sticlă spre o zi la fel ca aceasta, proaspătă şi aproape dureros de clară, exultând de sevă. Libelulele zburau în zigzag printre trestii. În aer plutea un miros de iarbă, potenţat de seva pinilor. Richard a venit în spatele ei, i-a pus o mână pe umeri şi a spus: „Hei, salut, Doamnă Dalloway”. Numele de Doamna Dalloway fusese ideea

lui Richard – o preţiozitate aruncată într-o noapte de beţie la cămin, în timp ce-i dădea asigurări că Vaughan nu era un nepotrivit pentru ea. El spunea că ar trebui să aibă un nume inspirat după o mare figură a literaturii şi, în timp ce ea pleda pentru Isabel Archer sau Anna Karenina, Richard a insistat că Doamna Dalloway este singura şi cea mai concludentă alegere. Era şi primul ei nume – un semn mult prea evident pentru a fi ignorat şi, mai mult decât atât, la mijloc era o chestiune mai profundă, de destin. Ea, Clarissa, nu era sortită să aibă parte de o căsătorie dezastruoasă sau să cadă sub roţile trenului. Era sortită să farmece, să prospere. Aşa că, Doamna Dalloway a rămas şi va rămâne şi în continuare. „Nu-i aşa că-i frumos?" i-a spus Doamna Dalloway în acea dimineaţă lui Richard. El i-a răspuns: „Frumuseţea e o curvă, mie îmi plac mai mult banii". El prefera vorbele de spirit. Clarissa, fiind cea mai tânără, singura femeie, simţea că-şi poate permite o anumită doză de sentimentalism. Dacă ar fi sfârşitul lui iunie, ea şi Richard ar fi deja iubiţi. Ar fi trecut aproape o lună întreagă de când el părăsise patul lui Louis (Louis, fantezia cu băiatul de la fermă, întruchiparea vie a carnalităţii cu ochi leneşi) şi venise în al ei.

„Ei, bine, mie îmi place frumuseţea", a spus ea. Îi luase mâna de pe umăr, muşcase vârful arătătorului mai tare decât dorise. Avea optsprezece ani, era rebotezată. Putea face tot ce-şi dorea.

Pantofii Clarissei fac un zgomot uşor, de şmirghel, în timp ce coboară scara pentru a merge să cumpere flori. De ce nu priveşte cu mai multă gravitate norocul pervers de simultan al lui Richard („o voce chinuită, profetică, a literelor americane") cu declinul lui („Nu ai celule T, niciuna pe care s-o detectăm")? Ce se întâmplă cu ea? Îl iubeşte pe Richard, se gândeşte tot timpul la el, dar probabil că iubeşte ziua ceva mai mult. iubeşte West Tenth Street într-o dimineaţă obişnuită de vară. Se simte ca o văduvă şleampătă, proaspăt oxigenată sub vălul negru, cu ochii după bărbaţii disponibili aflaţi la priveghiul soţului ei. Dintre ei trei – Louis, Richard şi Clarissa – Clarissa a fost întotdeauna cea mai rece şi mai predispusă la aventuri romanţioase. A suportat să fie tachinată în această privinţă mai bine de treizeci de ani. De mult s-a decis să cedeze şi să se bucure de reacţiile ei voluptuoase, nedisciplinate, care, aşa cum spunea Richard, tind să fie la fel de nemiloase şi aprige ca

ale unui copil precoce, deosebit de iritant. Ea ştie că un poet ca Richard s-ar arăta rece într-o asemenea dimineaţă, corectând-o, dând la o parte urâţenia accidentală apărută simultan cu frumuseţea accidentală, căutând adevărul economic şi istoric în spatele acestor case vechi din cărămidă, al desenelor complicate în piatra austeră a bisericii episcopale şi în spatele acestui bărbat slab, între două vârste, care îşi plimbă terrierul Jack Russell (brusc au apărut peste tot pe Fifth Avenue căţeluşii ăştia agresivi şi jucăuşi, cu picioare crăcănate), în timp ce ea, Clarissa, se bucură pur şi simplu, fără nici un motiv anume, de prezenţa caselor, a bisericii, a omului şi a câinelui. E o copilărie, ştie asta. Nu are măsură. Dacă ar fi s-o exprime public (acum, la vârsta ei), această iubire a eului ar încadra-o în categoria proştilor şi naivilor, a creştinilor cu chitare acustice sau a soţiilor care au consimţit să fie inofensive în schimbul unui acoperiş. Totuşi, această dragoste fără discriminare o simte ca fiind total serioasă, de parcă tot ce există pe lume este parte a unei intenţionalităţi necuprinse, de nepătruns, de parcă tot ce există pe lume are un nume secret, un nume care nu poate fi comunicat prin limbaj, fiind, de fapt, vederea şi pipăirea lucrului însuşi. Această fascinaţie perpetuă, statornică este ceea ce crede ea că e sufletul ei (un cuvânt jenant, sentimental, dar cum să-l numeşti altfel?), acea parte care, după toate probabilităţile, ar putea să supravieţuiască morţii trupului ei. Clarissa nu vorbeşte nimănui despre asta. Nu-şi manifestă sentimentele şi nu e expansivă faţă de ceilalţi. Scoate exclamaţii doar în faţa manifestărilor prea evidente ale frumosului, şi chiar atunci reuşeşte să afişeze o anumită reţinere matură. Frumuseţea e o curvă, spune ea uneori, banii îmi plac mai mult.

În seara aceasta va da o petrecere. Va umple camerele apartamentului cu mâncare şi flori, cu oameni influenţi şi spirituali. Îl va ghida pe Richard, va fi atentă să nu se surmeneze, apoi îl va însoţi în centru să-şi primească premiul.

Îşi îndreaptă umerii cât stă la intersecţia dintre Eighth Street şi Fifth Avenue, aşteptând lumina verde a semaforului. Iat-o, se gândeşte Willie Bass, care trece pe lângă ea în unele dimineţi aproape prin acelaşi loc. Fosta frumuseţe, bătrâna hippie, cu părul tot lung şi sfidător de cărunt, făcându-şi rondul ei de dimineaţă în jeanşi şi în cămaşă bărbătească de bumbac,

şi cu un fel de papuci indigeni (India? America Centrală?) în picioare. Mai păstrează o anume seducţie sexuală, un anume farmec boem, de vrăjitoare bună, şi totuşi, în această dimineaţă face o figură tragică, cum stă dreaptă, în cămaşa ei largă şi pantofii exotici, rezistând forţei gravitaţiei, o femelă mamut, deja până la genunchi în gudron, odihnindu-se între două eforturi, stând mare şi mândră, aproape nonşalantă, prefăcându-se că meditează la iarba fragedă care aşteaptă pe ţărmul îndepărtat, până când începe să aibă certitudinea că va rămâne acolo, singură, după lăsarea întunericului, la ieşirea şacalilor. Aşteaptă răbdătoare culoarea verde. Probabil că acum douăzeci şi cinci de ani a fost spectaculoasă; mai mult ca sigur că bărbaţii au murit fericiţi în braţele ei. Willie Bass este mândru de abilitatea lui de a discerne istoria unei figuri; de a înţelege că aceia care sunt acum bătrâni au fost tineri odată. Lumina se schimbă şi el porneşte mai departe.

Clarissa traversează Eighth Street. Iubeşte la disperare televizorul mort şi abandonat lângă bordură, lângă un pantof alb din piele, cu toc înalt. Iubeşte căruciorul vânzătorului, plin vârf cu broccoli, piersici şi mango, fiecare cu eticheta de carton pe care e scris preţul năpădit de semne de punctuaţie: „1,49$!!”, „3 la UN DOLAR!?!”, „50 de cenţi FIEC!!!!!”. În faţă, sub Arc, o bătrână, într-o rochie închisă la culoare şi bine croită, pare să cânte, staţionată exact între statuile gemene ale lui George Washington, ca luptător şi politician, cu feţele lor mâncate de vreme. Te mişcă înghesuiala şi palpitul oraşului, harababura, viaţa lui nesfârşită. Ştii povestea Manhattanului, pământul pustiu, cumpărat pe un şirag de mărgele, dar îţi e imposibil să crezi că nu a fost întotdeauna un oraş, că dacă ai săpa sub el, ai găsi ruinele altuia, ale unui oraş mai vechi, apoi altele, şi altele. Sub cimentul şi iarba parcului (a traversat şi a ajuns în parc acum, unde bătrâna îşi dă capul pe spate şi cântă) zac oasele celor îngropaţi în câmpul olarului, peste care s-a turnat, pur şi simplu, asfalt acum o sută de ani, pentru a se construi Washington Square. Clarissa calcă peste trupurile celor morţi, în timp ce bărbaţi oferă în şoaptă droguri (nu ei) şi trei negrese trec vâjâind pe patine cu rotile, iar bătrâna cântă strident iiiiii. Clarissa are un aer glumeţ şi jubilant, gândindu-se la norocul ei, la pantofii ei buni (la reduceri la Barney's, dar totuşi), aici, la urma urmelor este mizeria sănătoasă a parcului,

vizibilă chiar sub stratul de iarbă şi flori, aici sunt traficanţii de droguri (te-ar omorî, dacă s-ar ajunge la asta?) şi lunaticii, cei uluiţi şi contrariaţi, oamenii al căror noroc, dacă au avut vreodată, s-a dus. Cu toate acestea, ea iubeşte lumea pentru că este necioplită şi indestructibilă, şi ştie că, probabil, şi alţi oameni o iubesc, săraci şi bogaţi laolaltă, cu toate că nimeni nu invocă neapărat un motiv anume. Altfel de ce ne-am lupta să mergem mai departe, oricât de compromişi suntem, oricât de lezaţi suntem? Chiar dacă am ajuns într-o stare mai rea decât Richard, chiar dacă suntem descărnaţi, plini de leziuni care ard, căcându-ne în pat, dorim cu disperare să trăim. Trebuie că are de-a face cu astea toate, se gândeşte ea. Roţi zumzăind pe beton, şocul şi turbulenţa pe care le produc, fâşii de pulbere strălucitoare de apă ţâşnind din fântână, în timp ce bărbaţi fără cămaşă aruncă discuri de Frisbee, iar vânzătorii ambulanţi (din Peru, din Guatemala) scot un fum înţepător, de carne arsă din cărucioarele lor argintii, cu prelată; bătrâni şi bătrâne împingându-se după soare pe bănci, vorbindu-şi blând, dând din cap; behăitul claxoanelor şi zăngănitul chitarelor (grupul cel trenţăros de acolo, trei băieţi şi o fată, cântă oare Eight Mile High?); frunzele sclipind în copaci, un câine pătat alergând după porumbei şi un radio aflat în trecere, care cântă Always love you, în timp ce femeia în rochia închisă la culoare stă sub Arc şi face iiiiii.

Traversează piaţa, este împroşcată pe neaşteptate de apa din fântână, şi iată-l pe Walter Hardy, musculos, în şort şi maiou, mergând cu paşi mari, atletici şi degajaţi spre parcul din Washington Square.

— Hei, Clare, o strigă Walter cu vioiciune, şi amândoi trec printr-un moment jenant, gândindu-se cum să se sărute. Walter îşi îndreaptă buzele către ale Clarissei, iar ea, instinctiv, îşi întoarce gura, oferindu-şi obrazul. Apoi îşi revine şi se întoarce peste o jumătate de secundă, aşa că buzele lui Walter îi ating doar colţul buzelor. Sunt atât de nenaturală, se gândeşte Clarissa, ca o bunică. Mă topesc în faţa frumuseţilor lumii, dar mă opun, ca din reflex, să-mi sărut un prieten pe gură. Acum treizeci de ani Richard i-a spus că sub aparenţa ei de fată-pirat stau ascunse toate gesturile unei bune neveste de mahala, iar acum are revelaţia că spiritul ei este sărac, prea convenţional, fiind cauza multor suferinţe. Nu-i de mirare că fiică-sa are

resentimente faţă de ea.

— Mă bucur să te văd, spune Walter. Clarissa ştie – poate, practic, să vadă – că, în acest moment, Walter îşi munceşte mintea să dezlege sensul complicatei ei personalităţi. Da, ea este femeia din carte, subiectul unui roman mult aşteptat al unui scriitor aproape legendar, dar cartea a fost ratată, nu-i aşa? A fost criticată drastic, a alunecat tăcut, sub valuri. Ea este, decide Walter, ca o aristocrată deposedată de titlu, interesantă, dar fără să fie importantă. Îl vede cum ajunge la această concluzie. Zâmbeşte.

— Ce faci tu în New York într-o zi de sâmbătă? întreabă ea.

— Eu şi Evan stăm în oraş în weekendul acesta, zice el. Se simte mult mai bine cu cocteilul nou pe care-l ia, şi spune că vrea să meargă diseară la dans.

— Nu-i prea mult?

— O să-l am sub ochi. N-o să-l las să se surmeneze. Vrea doar să iasă în lume.

— Crezi că s-ar simţi în stare să vină la noi astă-seară? Dăm o petrecere pentru Richard, în onoarea Premiului Carrouthers.

— Ah, grozav.

— Ai aflat, nu?

— Sigur.

— Nu-i un premiu anual. Nu au o cotă anume de împlinit, ca la Nobel şi la celelalte. Pur şi simplu îl acordă când îşi dau seama de importanţa cuiva a cărui carieră este fără discuţie semnificativă.

— Asta-i grozav.

— Da, spune ea. Peste o secundă, adaugă: ultimul care l-a primit a fost Ashberry. Înaintea lui au fost Merrill, Rich şi Merwin.

Faţa latră şi inocentă a lui Walter este traversată de o umbră. Clarissa se întreabă: oare îl încurcă numele? Sau poate că este chiar invidios? îşi imaginează că el însuşi ar putea să fie un pretendent la o asemenea onoare?

— Regret că nu ţi-am spus de petrecere de mai de mult, zice ea. Pur şi simplu nu mi-a trecut prin cap că eşti pe-aici. Tu şi Evan nu sunteţi niciodată în oraş în weekend.

Walter spune că o să vină, desigur, că-l va aduce şi pe Evan, dacă se simte în stare, deşi poate că ar vrea să-şi păstreze energia pentru dans. Richard o să fie furios să audă că l-a

invitat pe Walter, iar Sally îi va ţine partea. Clarissa înţelege. Puţine lucruri sunt mai lipsite de mister ca dispreţul pe care oamenii îl manifestă adesea faţă de Walter Hardy, care a fost predestinat să împlinească patruzeci şi şase de ani în şepci de baseball şi Nike, care câştigă sume obscen de mari scriind romane de dragoste despre încercările prin care trec tinerii cu muşchi impecabili, care poate sta în oraş toată noaptea să danseze pe muzică lentă, fericit şi infatigabil ca un câine ciobănesc care îşi recuperează băţul. Întâlneşti oameni ca Walter peste tot în Chelsea şi în Village, oameni care o ţin una şi bună la treizeci, patruzeci de ani, şi mai târziu, că ei au fost mereu vioi şi încrezători, cu trupul plin de vigoare, că n-au fost niciodată copii ciudaţi, că n-au luat niciodată pe nimeni în zeflemea şi nici nu au dispreţuit pe nimeni. Richard susţine că homosexualii veşnic tineri fac mai mult rău cauzei decât bărbaţii care seduc băieţaşi, şi da, e adevărat, Walter nu aduce nici o umbră de ironie adultă, nici o notă de cinism, nimic cât de cât profund în interesul lui pentru faimă şi modă, pentru cel mai recent restaurant. Şi totuşi, Clarissa îi apreciază tocmai această inocenţă lacomă. Oare nu-i iubim pe copii, tocmai pentru că, parţial, trăiesc în afara sferei cinismului şi ironiei? E chiar atât de teribil ca un bărbat să-şi dorească să fie mai tânăr, să aibă parte de mai multă plăcere? În afară de asta, Walter nu este corupt, nu tocmai corupt. Scrie cum poate el mai bine – cărţi pline de iubire, sacrificiu şi curaj în faţa adversităţii – şi, desigur, aduce alinare atâtor oameni. Numele lui apare constant pe invitaţiile pentru strângerea de fonduri şi pe scrisorile de protest; scrie texte de prezentare a tinerilor scriitori, jenant de elogioase, îl îngrijeşte atent şi devotat pe Evan. În zilele noastre, crede Clarissa, îi cântăreşti pe oameni în primul rând după bunătate şi capacitatea de a se devota. Uneori te saturi de spirit şi intelect; toată lumea dă mici spectacole de genialitate. Ea refuză să nu mai guste superficialitatea fără ruşine a lui Walter Hardy, chiar dacă asta o aduce pe Sally într-o stare de confuzie şi l-a făcut pe Richard să se întrebe cu voce tare dacă nu cumva ea, Clarissa, nu este puţin cam înfumurată şi proastă, la urma urmei.

— Bine, zice Clarissa. Ştii unde locuim, aşa-i? La ora cinci.

— La ora cinci.

— Trebuie să începem devreme. Ceremonia este la opt, dăm

petrecerea înainte în loc să o dăm după aceea. Richard nu rezistă să stea târziu noaptea.

— Bine. Ora cinci. Pe curând.

Walter îi strânge mâna Clarissei şi pleacă mai departe, ţanţoş, ca şi cum ar face paşi de dans, demonstrându-şi vitalitatea robustă. E o glumă plină de cruzime să-l inviţi pe Walter la petrecerea lui Richard, dar Walter, la urma urmei, este viu, la fel ca şi Clarissa, în dimineaţa de iunie, şi se va simţi oribil de umilit dacă o să afle (şi se pare că află totul) că ea, Clarissa, a vorbit cu el în ziua petrecerii şi, în mod deliberat, nu i-a pomenit nimic despre asta. Vântul freamătă frunzele, dezvelindu-le dosul mai lucios, de un verde cenuşiu, iar Clarissa îşi doreşte brusc şi cu o înfrigurare surprinzătoare ca Richard să fie lângă ea în acea clipă – nu Richard cel de astăzi, ci Richard de acum zece ani, Richard cel fără teamă, vorbăreţul infatigabil, Richard impulsivul. Îşi doreşte disputa pe care ea şi Richard ar fi avut-o în jurul lui Walter. Înainte de declinul lui Richard, Clarissa se războia mereu cu el. De fapt Richard punea mereu întrebări despre bine şi rău, şi niciodată, nici o clipă în douăzeci de ani, nu a abandonat total ideea că hotărârea Clarissei de a trăi cu Sally este, dacă nu o manifestare trivială a profundei corupţii, o slăbiciune a ei, una care le paşte pe femei, în general (deşi Richard nu ar admite niciodată acest lucru), din moment ce el ajunsese mai înainte la concluzia că ea, Clarissa, nu se reprezintă doar pe sine, ci darurile şi slăbiciunile sexului ei. Richard a fost întotdeauna cel mai sever şi mai enervant tovarăş al Clarissei, prietenul ei cel mai bun, şi dacă Richard ar fi rămas el însuşi, neatins de boală, s-ar putea afla împreună acum, ciondănindu-se din pricina lui Walter Hardy şi a căutării tinereţii eterne, discutând despre felul în care homosexualii s-au apucat să-i imite pe băieţii care-i torturau în liceu. Bătrânul Richard ar fi capabil să vorbească o oră şi mai bine despre variantele de interpretare ale copiei inepte după Venus de Botticelli, desenate de un tânăr negru cu cretă pe asfalt, iar dacă acel Richard ar fi observat punga de plastic suflată de vânt, acum agitându-se pe cerul alb, ondulându-se ca o meduză, ar fi continuat să vorbească despre chimicale şi profituri interminabile, despre cei care pun mâna. Ar fi dorit să vorbească despre felul în care punga (să zicem că era cu cartofi prăjiţi şi banane putred de coapte, să zicem că ar

fi fost dată de o parte, din nebăgare de seamă, de o mamă hărţuită, nevoiaşă, înconjurată de o droaie de copii gălăgioşi şi certăreţi) o să plonjeze în Hudson şi o să plutească până la ocean, unde o broască ţestoasă de mare, o creatură capabilă să trăiască o sută de ani, o s-o ia drept meduză, o s-o mănânce şi o să moară. Richard ar fi putut să treacă, foarte bine, de la acel subiect direct la Sally, să se intereseze de sănătatea şi fericirea ei cu un aer marcat formal. Avea obiceiul să întrebe de Sally după una dintre tiradele lui, de parcă Sally era un fel de refugiu absolut banal, de parcă Sally însăşi (Sally stoica, neliniştita, înţeleapta plină de subtilitate) era inofensivă şi insipidă ca o casă de pe o stradă liniştită sau ca o maşină bună, solidă, sigură. Richard nu va fi dispus nici să recunoască, nici să se vindece de antipatia faţă de ea, asta niciodată, şi nici nu se va debarasa de convingerea lui intimă că ea, Clarissa, a devenit, în esenţă, o soţie mondenă şi nu contează că ea şi Sally nu încearcă să-şi mascheze dragostea de dragul nimănui, că Sally este o producătoare la televiziunea publică, ei bine, pentru Dumnezeu, oare cât de muncitoare, cât de responsabilă social, cât de îngrozitor de prost plătită mai trebuie să fii? Nu contează cărţile bune, flagrant neprofitabile, pe care Clarissa insistă să le publice, alături de chestiile alea mai ieftine cu care-şi scoate banii. Nu contează politica pe care o face, toată munca ei la PWA[1].

Clarissa traversează Houston Street şi se gândeşte că i-ar putea lua ceva, acolo, lui Evan, ca dovadă că recunoaşte semnele posibilei lui însănătoşiri. Nu flori; dacă florile sunt subtil nepotrivite pentru decedaţi, sunt dezastruoase pentru bolnavi. Dar ce? Magazinele din Soho sunt pline de rochii de ocazie, bijuterii şi obiecte Biedenneier; nimic pentru un tânăr orgolios, deştept, care s-ar putea sau nu să trăiască zilele care i-au mai rămas cu ajutorul unui munte de medicamente. Ce şi-ar putea dori un om? Clarissa trece pe lângă un magazin şi se gândeşte să cumpere o rochie pentru Julia; ar arăta formidabil în rochiţa aceea neagră cu bretele de la Anna Magnani, dar Julia nu poartă rochii, ea se încăpăţânează să-şi irosească tinereţea, acea perioadă scurtă în care poţi purta orice, călcând apăsat, în maiouri bărbăteşti şi bocanci din piele cu şireturi, ca

[1] Abreviere pentru Person with AIDS, persoană bolnavă de SIDA (engl.)

nişte cărămizi. (De ce îi spune fata ei atât de puţine? Ce s-a întâmplat cu inelul pe care Clarissa i l-a dat când a împlinit optsprezece ani?) Iată librăria mică, cu cărţi de bună calitate din Spring Street. Poate că lui Evan i-ar plăcea o carte. În vitrină este una (doar una!) dintre cărţile Clarissei, cea englezească (e dizgraţios cum a trebuit să se bată pentru tipărirea celor zece mii de exemplare şi, mai rău, cum se pare că o să se socotească norocoşi dacă o să vândă cinci), alături de saga sud-americană pe care a pierdut-o în favoarea unei edituri mai mari, care evident că nu o să câştige întrucât, din motive misterioase, este respectată, dar nu iubită. Mai sunt şi noua biografie a lui Robert Mapplethrope, poemele lui Louise Glück, dar nimic nu pare potrivit. Sunt prea generale şi prea particulare în acelaşi timp. Îţi doreşti să dăruieşti cuiva cartea vieţii lui, cartea care îl plasează undeva, îl naşte, îl înarmează în faţa schimbărilor. Nu-ţi vine să apari cu o bârfă despre celebrităţi, nu-i aşa? Nu poţi aduce povestea unui romancier englez veninos sau cea despre soarta a şapte surori din Chile, oricât de frumos sunt scrise, iar Evan e la fel de dispus să citească poezie, cum e să se apuce de pictură pe farfurii de porţelan.

Se pare că în lumea obiectelor nu găseşti linişte, iar Clarissei îi este teamă că arta, chiar cea mai semnificativă (chiar cele trei volume de poezie ale lui Richard şi singurul lui roman, de necitit) aparţine cu încăpăţânare lumii obiectelor. Stând în faţa vitrinei librăriei, este vizitată de o amintire veche, de o ramură de copac bătând într-o fereastră în timp ce, undeva (la parter?), o muzică slabă, tânguiala joasă a unei orchestre de jazz, a început să se audă la un gramofon. Nu este prima ei amintire (care pare să fie despre un melc târându-se pe bordura trotuarului), şi nici măcar a doua (sandalele de paie ale mamei, sau poate că acestea două vin în ordine inversă), dar simte că această amintire, mai mult decât oricare alta, este stăruitor şi profund, aproape supranatural, de liniştitoare. Probabil că se afla într-o casă din Wisconsin, una din multele pe care părinţii ei le-au închiriat în timpul verilor (rareori aceeaşi de două ori – fiecare s-a dovedit că are un defect pe care mama ei să-l însăile în naraţiunea ei continuă, „Turul potecii de lacrimi ale familiei Vaughan prin vâlcelele din Wisconsin”). Clarissa să fi avut vreo trei sau patru ani, într-o casă în care nu

se va mai întoarce niciodată, despre care nu are nici o amintire, cu excepţia acesteia, deosebit de clară, mai limpede decât unele lucruri care s-au întâmplat ieri: o creangă bătând în fereastră în timp ce instrumentele de suflat începeau să sune; de parcă acel copac, răscolit de vânt, ar fi produs într-un fel muzica. Se pare că în acel moment ea a început să locuiască lumea, să înţeleagă promisiunile ce ţineau de o ordine mai vastă decât fericirea umană, deşi includea fericirea umană în rând cu toate celelalte emoţii. Creanga şi muzica sunt mai importante pentru ea decât toate cărţile din vitrină. Îşi doreşte pentru ea şi pentru Evan o carte care să conţină încărcătura acelei amintiri singulare. Stă şi se uită la cărţi şi la reflexia ei suprapusă pe geam (încă arată bine, frumoasă acum, nu drăguţă – când au început oare să-i apară încreţiturile, uscăciunea, buzele pârlite, pe faţa ei bătrână?) şi apoi trece mai departe, regretând rochia neagră şi frumoasă pe care nu o poate cumpăra pentru fiica ei, pentru că Julia este subjugată de o teoreticiană obsedată şi ţine să poarte maiouri şi bocanci militărești. O respecţi pe Mary Krull, nu-ţi oferă o alternativă, pentru că trăieşte la marginea sărăciei, merge la închisoare pentru diverse cauze, ţine conferinţe pasionale la Universitatea din New York despre mascarada deplorabilă, cunoscută sub numele de sexism. Doreşti să-ţi placă, te străduieşti, dar în cele din urmă este prea despotică prin forţa ei intelectuală şi morală, prin demonstraţia ei interminabilă şi de un justiţiarism tăios, în haine de piele. Ştii că îşi bate joc de tine, în intimitate, de starea ta de confort, şi de ideile tale demodate (probabil că le consideră demodate) despre identitatea lesbiană. Oboseşti să fii tratat drept inamic, pur şi simplu pentru că nu mai eşti tânăr, că nu te îmbraci în haine ieşite din comun. Îţi vine să ţipi la Mary Krull că asta nu contează; îţi doreşti să poată intra înăuntrul capului tău câteva zile şi să-ţi simtă neliniştile şi durerile, acea frică fără nume. Crezi – ştii, de fapt – că tu şi Mary Krull suferiţi de aceeaşi boală mortală, de aceeaşi neliniște a sufletului, că formând încă o cifră la telefon aţi putea fi prietene, dar aşa cum stau lucrurile, a ajuns să-ţi revendice fiica, iar tu stai în apartamentul tău confortabil şi o urăşti aşa cum ar face orice tată republican. Tatălui Clarissei, atât de delicat încât părea diafan, îi plăcea să vadă femeile în rochii negre. Tatăl ei a ostenit, a renunţat la puterea de

convingere, aşa cum renunţa adesea la argumente, pur şi simplu pentru că era mai uşor să fii de acord. În susul străzii, la MacDougal, o companie face un film în mijlocul harababurii de rulote şi camioane cu echipament, a panourilor cu becuri albe. Aici se află lumea obişnuită, un film care se turnează, un portorican deschizând cu scrâşnet obloanele unui restaurant, cu ajutorul unui băţ argintiu. Lumea este aici, şi tu trăieşti în ea şi eşti recunoscătoare. Încerci să fii recunoscătoare.

Ea împinge uşa florăriei, care mereu se înţepeneşte uşor, şi intră; o femeie înaltă şi cu umeri laţi printre buchetele de trandafiri şi zambile, hârtia albă de împachetat moale ca muşchiul printre orhidee tremurând pe tulpinile lor. Barbara, care lucrează aici de ani de zile, o salută. După o scurtă pauză, îşi oferă obrazul la sărutat.

— Bună, spune Clarissa.

Buzele ei ating pielea Barbarei, iar acest moment are o perfecţiune neaşteptată. Ea stă în micul magazin uşor întunecat şi delicios de rece, ca un templu solemn prin abundenţa lui, cu buchetele de flori uscate atârnând de tavan şi raftul de panglici coborând pe peretele din spate. Creanga lovindu-se de geam şi încă una, dar atunci era mai mare, de cinci sau şase ani, în dormitorul ei, iar creanga asta era acoperită cu frunze roşii, şi-şi aminteşte cum se gândea în urmă, cu veneraţie, chiar atunci, la acea creangă de dinainte, aceea care păruse că stârneşte muzica de la parter; îşi aminteşte cum iubise creanga de toamnă pentru că o făcuse să-şi aducă aminte de cea de dinainte, care se lovea de fereastra unei case unde nu se va mai întoarce şi pe care, de altfel, nu şi-o putea aminti în vreun chip anume. Acum se află aici, în florărie, unde macii se îngrămădesc albi şi oranj pe tulpini lungi, păroase. Mama ei, care avea mereu o cutie cu bomboane franţuzeşti de mentă în geantă, îşi strângea buzele şi îi spunea Clarissei că e nebună, nebună, cu un fel de cochetărie admirativă.

— Ce mai faci? o întreabă Barbara.

— Bine, foarte bine, zice ea. Dăm o mică petrecere diseară pentru un prieten care a primit premiul ăsta literar grozav.

— Pulitzer?

— Nu. Îi zice Premiul Carrouthers.

Barbara se uită la ea cu o expresie goală, pe care Clarissa o ia drept zâmbet. Barbara are în jur de patruzeci de ani şi este o

femeie palidă şi masivă, care a venit la New York să cânte muzică de operă. Ceva din faţa ei – maxilarul pătrat sau ochii, ficşi, inexpresivi – îţi aminteşte faptul că, în punctele esenţiale, oamenii arătau la fel şi acum o sută de ani.

— Florile s-au cam terminat, spune ea. Au fost aproape cincizeci de nunţi săptămâna asta.

— N-am nevoie de multe, spune Clarissa. Doar de câteva buchete de ce-o fi. Clarissa se simte inexplicabil de vinovată că nu este mai prietenă cu Barbara, deşi se cunosc doar în calitate de vânzător şi client. Clarissa îşi cumpără florile numai de la Barbara, şi i-a trimis o ilustrată acum un an, când a auzit că îi e frică să nu facă şi ea cancer de sân. Cariera Barbarei nu a mers cum planificase; trăieşte din ce câştigă cu ora (într-un apartament cu chirie, probabil cu cada în bucătărie), şi de data asta a scăpat de cancer. O clipă Mary Krull planează deasupra crinilor şi trandafirilor, pregătindu-se să se cutremure de cât va cheltui Clarissa.

— Avem nişte hortensii frumoase, zice Barbara.

— Să le văd. Clarissa se îndreaptă spre răcitor şi alege florile, pe care Barbara le scoate din vasele lor şi le ţine, picurând, în braţe. În secolul al XIX-lea ar fi fost o nevastă de provincie, bună şi banală, lipsită de satisfacţii, stând în grădină. Clarissa alege petunii şi crini cu pistilul drept, trandafiri crem, nu vrea hortensii (vina, vina, se pare că nu te mai maturizezi), şi se gândeşte la irişi (sunt irişii cumva… puţin demodaţi?), când din stradă se aude un zgomot asurzitor.

— Ce a fost asta? spune Barbara. Ea şi Clarissa se duc spre vitrină.

— Cred că sunt tipii cu filmul.

— Probabil. Filmează încă de dimineaţă.

— Ştii ce este?

— Nu, spune ea, şi se depărtează de vitrină cu o anumită rectitudine bătrânească, ţinând florile în braţe, la fel cum fantoma eului ei anterior, de acum o sută de ani, ar fi întors spatele zgomotului şi scârţâitului unei trăsuri pline cu oameni care veneau acolo pentru picnic dintr-un oraş depărtat, toţi îmbrăcaţi impecabil. Clarissa rămâne privind afară la harababura de camioane şi rulote. Brusc se deschide uşa unei rulote şi apare un cap celebru. E un cap de femeie, la distanţă, văzut din profil, ca un cap de pe o monedă, şi deşi Clarissa nu o

poate identifica imediat (Meryl Streep? Vanessa Redgrave?) ştie fără nici un dubiu că femeia este o stea de cinema. O ştie după aura ei de siguranţă regală, după felul în care unul dintre tipii de la recuzită îi vorbeşte (inaudibil pentru Clarissa) despre sursa zgomotului. Capul femeii se retrage repede, uşa rulotei se închide din nou, dar lasă în urmă un indubitabil simţământ de dojană, ca şi cum un înger ar fi atins scurt suprafaţa lumii cu un picior încălţat în sandală, ar fi întrebat dacă s-a întâmplat ceva rău şi, spunându-i-se că totul e bine, şi-ar fi reluat locul în eter, cu o gravitate sceptică, după ce le-ar fi reamintit copiilor pământului că nimeni nu are încredere în felul în care îşi văd ei de treburi, că alte neglijenţe nu vor mai fi trecute cu vederea.

Doamna Woolf

Doamna Dalloway a spus ceva (ce?) şi a luat florile.

O suburbie a Londrei. 1923.

Virginia se trezeşte. Acesta ar putea fi cu siguranţă un alt mod de a începe; cu Clarissa mergând la cumpărături într-o zi de iunie, în loc de scena cu soldaţii mergând în pas de marş să depună coroane la Whitehall. Dar este oare un început potrivit? E puţin prea banal cumva? Virginia stă liniştită în pat, iar somnul o cuprinde atât de repede, încât nici nu este conştientă că adoarme din nou. Brusc se pare că nu mai este în patul ei, ci într-un parc, un parc incredibil de înverzit, un verde mai puternic decât verdele – o viziune platonică a unui parc, în acelaşi timp loc obişnuit şi loc de mister, sugerând, aşa cum se întâmplă în cazul parcurilor, că în timp ce bătrâna cu şal moţăie pe banca aceea din stinghii, ceva viu şi vechi, ceva nici binevoitor, nici răuvoitor, ceva care exultă în continuitate, leagă lumea verde a fermelor şi pajiştilor, a pădurilor şi parcurilor. Virginia se mişcă prin parc fără a merge de-adevăratelea. Pluteşte, o uşoară senzaţie de decorporalizare. Parcul îi dezvăluie straturile de crini şi petunii, cărările pietruite, mărginite de trandafiri crem. O fecioară de piatră, netezită de vreme, stă la marginea unui iaz limpede şi priveşte gânditoare apa. Virginia merge prin parc, de parcă ar fi împinsă de o pernă de aer. Începe să priceapă că alt parc se află sub acesta, un parc subteran, mult mai minunat şi mai teribil decât acesta; este rădăcina din care cresc aceste pajişti şi aceşti arbori. Este adevărata idee de parc, şi nimic nu este mai simplu şi mai frumos. Poate vedea şi oameni acum: un chinez aplecându-se să smulgă nişte iarbă, o fetiţă aşteptând. Mai sus, într-un cerc de pământ, proaspăt întors, cântă o femeie.

Virginia se trezeşte din nou. Este aici, în dormitorul ei din Hogarth House. Lumina cenuşie umple camera, tăcută, cu inflexiuni metalice, se aşază pe cuvertura ei cu un frison de viaţă cenuşiu-alburiu, lichid. Argintează pereţii verzi. A visat un parc şi a mai visat un rând pentru cartea ei – despre ce era? Flori, ceva legat de flori. Sau ceva legat de un parc? Cânta oare cineva? Nu, rândul s-a dus, dar nu contează de fapt, pentru că i-a rămas senzaţia lui. Ştie acum că se poate scula să scrie.

Se ridică din pat şi se duce la baie. Leonard s-a trezit deja, poate că s-a şi apucat de lucru. În baie se spală pe faţă. Nu se uită drept în oglinda ovală care atârnă deasupra chiuvetei. Este conştientă de mişcările ei reflectate în oglindă, însă nu-şi îngăduie să se uite. Oglinda e periculoasă, îi arată uneori pata întunecată a aerului care corespunde trupului său, îi ia forma, stă în spatele ei, urmărind-o cu ochi de porc, umezi, cu răsuflarea înăbuşită. Se spală pe faţă şi nu se uită, în mod sigur nu în această dimineaţă, nu când o aşteaptă lucrul şi este nerăbdătoare să se ducă spre el, aşa cum s-ar duce la o petrecere care tocmai a început la parter, o petrecere plină de spirit şi frumuseţe, dar şi de ceva mai subtil decât spiritul sau frumuseţea, de ceva misterios şi auriu, o scânteie de celebrare profundă, a vieţii însăşi, în timp ce mătăsurile foşnesc pe podelele lustruite şi secretele se şoptesc la adăpostul muzicii. Ea, Virginia, ar putea fi o fată într-o rochie nouă, gata să coboare la petrecere, pe punctul de a-şi face apariţia pe trepte, proaspătă şi plină de speranţă. Nu, refuză să se uite în oglindă. Sfârşeşte cu spălatul feţei.

După ce termină în baie, coboară în dimineaţa crepusculară şi liniştită a holului. Este îmbrăcată în rochia ei de casă albastru deschis. Noaptea încă sălăşluieşte aici. Hogarth House este mereu nocturnă, cu tot haosul ei de hârtii şi cărţi, cu pernele ei viu colorate şi carpetele persane. Nu este întunecată în sine, dar pare că este iluminată pe un fond întunecat, chiar atunci când soarele spălăcit al dimineţii străluceşte printre perdele, iar maşinile huruie pe Paradise Road.

Virginia îşi toarnă o ceaşcă de cafea în sufragerie, coboară încet la parter, dar nu se duce la Nelly în bucătărie. În dimineaţa asta vrea să se apuce direct de lucru, fără să rişte să se expună târguielilor şi tânguielilor lui Nelly. S-ar putea să fie o zi bună, e nevoie să o trateze cu mare grijă. Balansând ceaşca pe farfurioară, intră în tipografie. Leonard stă la biroul lui, citind şpalturi. Este încă prea devreme pentru Ralph sau Marjorie.

Leonard îşi ridică ochii, încă adumbriţi o clipă de încruntarea cu care s-a apucat de şpalturi. Este expresia în care are încredere şi de care îi este teamă. Ochii lui strălucitori şi impenetrabil de întunecaţi sub sprâncenele stufoase, colţurile gurii lăsate, ca şi cum s-ar pregăti să judece sever, dar

nu cu iritare sau trivialitate – încruntarea unei zeităţi atoatevăzătoare şi istovite, dorind tot ce e mai bun de la omenire, şi ştiind exact la cât să se aştepte. Aceasta este expresia cu care întâmpină tot ce este scris, inclusiv, şi în special, propriile ei scrieri. În timp ce se uită la ea, totuşi, expresia păleşte aproape instantaneu, fiind înlocuită de aceea mai blândă, mai bună, a soţului care i-a purtat de grijă în perioadele cele mai rele, care nu cere ceea ce ea nu poate da, şi care o împinge, uneori cu succes, să bea un pahar cu lapte în fiecare dimineaţă la unsprezece.

— Bună dimineaţa, spune ea.

— Bună dimineaţa. Cum ţi-a fost somnul? Cum ţi-a fost somnul, întreabă el, de parcă somnul nu ar fi un act, ci o creatură care ar putea fi sau docilă, sau sălbatică. Virginia răspunde:

— Fără evenimente. Sunt ale lui Tom?

— Da.

— Cum arată? Se încruntă iar.

— Deja am găsit o greşeală, şi încă n-am terminat pagina a doua.

— O greşeală la început este previzibilă. E prea devreme să începi să te enervezi, nu crezi?

— Ai luat micul dejun? întreabă el.

— Da.

— Mincinoaso.

— Beau cafea cu frişcă la micul dejun. Mi-e suficient.

— Nici pe departe. O s-o rog pe Nelly să-ţi aducă o chiflă şi nişte fructe.

— Dacă o s-o trimiţi pe Nelly să mă întrerupă, n-o să răspund de ce voi face.

— Trebuie să mănânci, spune el. Nu neapărat mult.

— O să mănânc mai târziu. Acum o să mă apuc de lucru.

El ezită, apoi dă din cap îmbufnat. Nu se amestecă şi nu se va amesteca în munca ei. Totuşi, faptul că Virginia refuză să mănânce nu este un semn bun.

— O să mănânci la prânz, spune el. Un prânz adevărat, cu supă, budincă şi celelalte. Cu forţa, dacă va fi necesar.

— O să mănânc la prânz, zice ea, agasată, dar fără să fie furioasă. E înaltă, speriată, minunată în rochia ei de casă, cu cafeaua aburindu-i în mână. Încă îl mai uimeşte uneori.

Probabil că este cea mai inteligentă femeie din Anglia, se gândeşte el. Cărţile ei vor fi citite secole de-acum încolo. El crede acest lucru cu mai multă fervoare decât oricine altcineva. Şi este soţia lui. Este Virginia Stephen, palidă, înaltă, uimitoare ca un Rembrandt sau un Velazquez, apărând acum douăzeci de ani în apartamentul fratelui ei de la Cambridge, într-o rochie albă, şi este Virginia Woolf, stând în faţa lui acum. Numai în acest an a îmbătrânit dramatic, de parcă un strat de aer s-ar fi scurs din pielea ei. S-a ascuţit şi vestejit. A început să arate de parcă e sculptată într-o marmură extrem de poroasă, alb-cenuşie. Arată încă regal, cu forme încă elegante, se află încă sub imperiul acelei formidabile străluciri lunare, dar brusc nu mai este frumoasă.

— Foarte bine, spune el. Eu o să-mi continuu soldăţia.

Ea se întoarce sus pe furiş, să nu-i atragă atenţia lui Nelly (de ce se simte atât de secretomană cu servitorii, atât de vinovată de crime?).

Ajunge la ea în birou, închide încet uşa. Este în siguranţă. Dă la o parte perdelele. Afară, dincolo de fereastră, Richmondul îşi continuă visul cuminte, paşnic. Florile şi gardurile de verdeaţă sunt îngrijite, obloanele sunt revopsite înainte de a fi nevoie. Vecinii, pe care nu-i cunoaşte, fac ce fac de obicei în spatele obloanelor şi jaluzelelor vilei lor din cărămidă roşie. Ea nu se poate gândi decât la camere întunecoase şi la un miros indiferent, de răscopt. Se depărtează de fereastră. Dacă va putea rămâne puternică şi cu mintea limpede, dacă va continua să cântărească cincizeci şi patru de kilograme cel puţin, Leonard o să se lase convins să se mute înapoi la Londra. Cura de odihnă, anii aceştia printre straturile de pintenul-cocoşului şi vilele roşii din suburbie vor fi declaraţi un succes şi vor socoti că poate trăi din nou în oraş. Prânzul, da, o să ia masa de prânz. Ar trebui să ia micul dejun, dar nu poate suporta întreruperea, contactul cu toanele lui Nelly. O să scrie o oră şi ceva, apoi o să mănânce puţin. A nu mânca este un viciu, un fel de drog – cu stomacul gol se simte alertă şi curată, cu capul limpede, gata de luptă. Îşi soarbe cafeaua, o pune jos, îşi întinde braţele. Aceasta este una dintre cele mai singulare experienţe: să se trezească într-o zi pe care o simte a fi bună, să se pregătească să lucreze, dar să nu se apuce încă de treabă. În acest moment are înaintea ei posibilităţi infinite, ore

întregi. Mintea îi vibrează. În dimineaţa asta ar putea penetra întunecimea, cotloanele înfundate şi să ajungă la aur. Simte asta în ea, aproape un al doilea eu indescriptibil, sau mai curând paralel, un eu mai pur. Dacă ar fi un spirit religios, l-ar numi suflet. Este mai mult decât suma intelectului şi emoţiilor ei, mai mult ca suma experienţelor ei, deşi le traversează pe toate trei ca nişte vene de metal strălucitor. Este o facultate interioară care recunoaşte misterele ce animă lumea, pentru că este făcută din aceeaşi substanţă, şi atunci când e foarte norocoasă, poate scrie direct prin intermediul acelei facultăţi. A scrie în această stare este cea mai profundă satisfacţie pe care o cunoaşte, dar accesul la ea vine şi se duce fără ştire. Poate să-şi ia stiloul şi s-o urmeze cu mâna în timp ce se plimbă pe hârtie, poate lua stiloul şi să afle că e doar ea însăşi, o femeie într-o rochie de casă, ţinând în mână un stilou, temătoare şi nesigură, cu o competenţă moderată, fără nici o idee de unde să înceapă sau ce să scrie.

Îşi ia stiloul.

Doamna Dalloway a spus că va cumpăra ea însăşi florile.

Doamna Brown

Doamna Dalloway a spus că va cumpăra ea însăşi florile.

Pentru că Lucy avea treburile ei de făcut. Uşile vor trebui scoase din balamale, iar cei de la Rumpelmayer urmează să vină. Şi la urma urmelor, se gândi Clarissa Dalloway, ce dimineaţă – proaspătă, de parcă ar fi creată pentru copiii de pe plajă.

Los Angeles. 1949.

Laura Brown încearcă să se abandoneze. Nu, nu tocmai asta – încearcă să se menţină intrând într-o lume paralelă. Îşi pune cartea deschisă pe piept. Deja dormitorul ei (nu, dormitorul lor) pare mai populat, mai prezent, pentru că un personaj denumit Doamna Dalloway e pe cale să cumpere flori. Laura se uită la ceasul de pe noptieră. E trecut de şapte şi jumătate. De ce a cumpărat oare ceasul acesta, obiectul ăsta oribil, cu cadranul pătrat şi verde, încastrat într-un sarcofag de bachelită neagră – cum de i-a trecut prin minte că-i şic? N-ar trebui să-şi permită să citească, nu în dimineaţa aceasta, nu de ziua de naştere a lui Dan. Ar trebui să fie jos, spălată şi îmbrăcată, pregătind micul dejun pentru Dan şi Richie. Îi aude acum jos, pe soţul ei, pregătindu-şi singur micul dejun, îngrijindu-se de Richie. Ea ar trebui să fie acolo, nu-i aşa? Ea ar trebui să stea în faţa aragazului, în noul ei halat, vorbind simplu şi încurajator. Totuşi, când a deschis ochii, acum câteva minute (e trecut deja de şapte!) – când încă locuia pe jumătate în visul ei, un fel de maşinărie care pulsa la mare distanţă, o bătaie continuă, ca o inimă mecanică, gigantică, ce părea că se apropie tot mai mult – a avut senzaţia de umed şi rece în preajma ei, sentimentul acela de pustiu, şi şi-a dat seama că o să fie o zi dificilă. Ştia că va avea probleme cu încrederea în sine, în camerele casei ei, şi când şi-a aruncat privirea peste cartea asta nouă de pe noptieră, pusă deasupra celei pe care o terminase seara trecută, a întins automat mâna după ea, de parcă cititul ar fi singura şi, evident, prima îndatorire a zilei, singura manieră viabilă de a negocia trecerea de la somn la obligaţiile ei. Pentru că este gravidă, i se permit aceste perioade de relaxare. I se permite să citească necumpătat, să zăbovească în pat, să ţipe sau să se înfurie din te miri ce.

Se va revanşa pentru micul dejun, pregătindu-i lui Dan un

tort superb de ziua lui, călcând faţa de masă cea bună, punând un buchet de flori (trandafiri?) în mijlocul mesei, şi cadouri în jur. Asta o să fie ca o compensaţie, nu-i aşa? o să mai citească încă o pagină. Încă o pagină, să se calmeze şi să se regăsească, apoi se va da jos din pat.

Ce escapadă! Ce salt! Pentru că aşa i se păruse întotdeauna când, cu un mic scârţâit al balamalelor, pe care acum îl auzea desluşit, ea deschisese larg ferestrele franceze şi ploniase în aerul proaspăt la Bourton. Ce proaspăt, ce calm şi cât de liniştit, mai liniştit decât acesta, era aerul acelei dimineţi, ca bătaia unui val, sărutul unui val, şi totuşi, rece şi tăios (pentru fata de optsprezece ani, cât avea ea atunci), solemn, simţind, cum stătea în faţa ferestrei deschise, că un lucru groaznic e pe cale să se petreacă, privind florile, copacii din care se desfăcea fumul şi de unde ciorile se ridicau, coborau, stând şi uitându-se aşa, până când Peter Walsh i-a spus: „Visezi printre legume?" – aşa a spus? – „Prefer oamenii în locul conopidelor" – aşa a spus? Probabil că spusese asta la micul dejun, când ea ieşise pe terasă. Peter Walsh se va întoarce din India într-una din zilele astea, în iunie sau iulie, a uitat când, pentru că scrisorile lui erau teribil de plicticoase. Îţi aminteşti vorbele lui de spirit, ochii, briceagul, zâmbetul, morocăneala şi, după ce milioane de alte lucruri vor fi dispărut complet – ce ciudat! – câteva vorbe de spirit ca aceasta, despre verze.

Ea inspiră adânc. E atât de frumos, e mult mai mult… ei bine, decât orice altceva, de fapt. Într-o altă lume şi-ar fi putut petrece întreaga viaţă citind. Dar aceasta e lumea nouă, lumea salvată – nu prea-i loc de lâncezeală. S-au riscat şi pierdut atâtea. Au murit atâţi. Cu mai puţin de cinci ani în urmă, se credea că Dan însuşi a murit, la Anzio, şi când, peste două zile, s-a descoperit că trăieşte (el şi un băiat sărman din Arcadia aveau acelaşi nume) a fost ca şi cum înviase din morţi. Părea că se întorsese, la fel de blând, cu acelaşi miros, din tărâmul morţilor (poveştile pe care le auzeai atunci despre Italia, despre Saipan şi Okinawa, despre mamele japoneze care preferau să-şi ucidă copiii şi apoi pe ele însele decât să cadă prizoniere), iar când a revenit în California, a fost primit cu mai multe onoruri decât un erou obişnuit. Ar fi putut să ia (cu vorbele propriei lui mame alienate) pe oricine, pe orice câştigătoare de festival, pe orice fată plină de viaţă şi docilă,

dar din pricina geniului obscur şi poate pervers o sărutase, o curtase şi o ceruse în căsătorie pe sora mai mare a celui mai bun prieten al lui, şoarecele de bibliotecă, pe aceea cu o figură străină, cu ochii negri şi apropiaţi, cu nas roman, pe aceea care nu fusese niciodată dorită sau îndrăgită, aceea care fusese lăsată în pace, să citească. Ce putea să spună decât, da? Cum putea refuza un băiat frumos, bun, practic un membru al familiei, care se întorsese din morţi?

Aşa că acum este Laura Brown. Laura Zielski, fata solitară, cititoarea neobosită, a dispărut, şi în locul ei se află acum Laura Brown.

Încă o pagină, decide ea, doar una. Nu este pregătită încă. Îndatoririle care o aşteaptă (să-şi pună halatul, să-şi perie părul, să se ducă în bucătărie) sunt prea firave, prea evazive. Îşi va îngădui încă un minut aici, în pat, înainte de a păşi în această zi. Îşi va mai îngădui încă puţin timp. Este asaltată de valul unui sentiment, creasta unui val, care se ridică de sub piept şi o susţine la suprafaţă, o ţine în plutire blândă, de parcă ar fi o creatură marină, aruncată de pe nisip, unde se împotmolise de una singură – de parcă s-ar fi întors dintr-un ţinut al gravităţii strivitoare în adevăratul ei mediu, al fluxului şi refluxului apei sărate, al acelei străluciri imponderabile.

Se încordă puţin la bordură, aşteptând să treacă furgoneta lui Durtnall. O femeie încântătoare, gândea Scrope Purvis despre ea (cunoscând-o aşa cum îi cunoşti pe cei care locuiesc lângă tine, în zona Westminster); are un aer de pasăre, de gaiţă, verde-albastră, uşoară, vioaie, deşi e trecută de cincizeci de ani, şi a albit de când s-a îmbolnăvit. Stătea cocoţată şi foarte dreaptă pe bordură, fără să-l vadă, aşteptând să traverseze.

După ce ai locuit în Westminster – câţi ani sunt? mai bine de douăzeci – simţi chiar atunci când te afli în mijlocul traficului sau când te trezeşti noaptea, de asta Clarissa era sigură, o anumită linişte sau solemnitate, o pauză de nedescris, un suspans (dar asta s-ar putea să fie din cauza inimii ei, atinse, au zis, de gripă) înainte ca Big Ben să bată. Uite! A început să bată. Mai întâi o avertizare, un ton muzical, apoi ora, irevocabil. Cercurile plumburii s-au dizolvat în aer. Ce proşti suntem, se gândi ea, traversând Victoria Street. Căci numai Dumnezeu ştie de ce o îndrăgim atât, cum o vedem, alcătuindu-

se, clădindu-se în jurul tău, rostogolindu-se, născându-se în fiecare clipă, dar şi cele mai ponosite femei, cele mai descurajate dintre nefericite, acelea care stau pe treptele caselor (beau până la pierzanie) fac la fel, nu pot fi tratate, asta o simţea sigur, cu legi date de parlament, din acelaşi motiv: ele iubesc viaţa. În ochii oamenilor, în mersul lor legănat, în paşii apăsaţi sau târâţi, în muget şi tălăzuire, trăsuri, maşini, omnibuse, furgonete, oameni-sandvici, târşâindu-se şi legănându-se, în fanfară, flaşnete. În triumful, clinchetul şi ciudatul cântec înalt al vreunui avion zburând deasupra era tot ce iubea: viaţa, Londra, acest moment din iunie.

Cum, se întreabă Laura, cum poate cineva care a reuşit să scrie o asemenea propoziţie – care a fost capabil să simtă tot ceea ce descriu asemenea propoziţii – să ajungă să se sinucidă?

Ce se întâmplă cu oamenii, pentru Dumnezeu? Făcând apel la tăria ei de caracter, de parcă era gata să plonjeze în apă rece, Laura închide cartea şi o pune pe noptieră. Nu-i displace copilul, nu-i displace soţul. Se va scula şi va fi veselă.

Cel puţin, se gândeşte ea, nu citeşte romane de dragoste sau de aventuri. Cel puţin, continuă să-şi îmbogăţească spiritul. Acum citeşte Virginia Woolf, tot ce a scris, carte cu carte – este fascinată de ideea unei femei ca aceasta, o femeie cu o minte atât de strălucită, o femeie atât de stranie, de o tristeţe incomensurabilă, o femeie care avea geniu şi totuşi a pus în buzunar un pietroi şi şi-a croit drum în apa râului. Ei, Laurei, îi place să-şi imagineze (este unul dintre secretele sale cele mai bine păstrate) că ea însăşi are ceva strălucit, o idee, deşi ştie că majoritatea oamenilor, probabil, trăiesc cu aceeaşi bănuială plină de speranţă, strânsă ca un mic pumn în sinea lor, niciodată divulgată. În timp ce împinge căruciorul în supermarket sau se coafează, se întreabă dacă nu toţi gândesc, într-o măsură sau alta, acelaşi lucru. Uite spiritul strălucit, femeia tuturor suferinţelor, femeia bucuriilor transcendente, care a consimţit să ia asupră-şi sarcini simple şi eminamente prosteşti, să examineze roşii, să stea sub casca de la coafor, pentru că asta e arta şi datoria ei. Pentru că războiul s-a terminat, lumea a supravieţuit, iar noi suntem aici, cu toţii, întemeindu-ne cămine, făcând şi crescând copii, creând nu doar cărţi sau tablouri, ci o întreagă lume – o lume a ordinii şi armoniei, unde copiii sunt în siguranţă (dacă nu şi fericiţi),

unde bărbaţii care au văzut orori dincolo de orice imaginaţie, care s-au purtat curajos şi bine, vin acasă la ferestrele luminate, la parfum, farfurii şi şerveţele.

Ce escapadă! Ce salt!

Laura se dă jos din pat. Este o dimineaţă albă şi caldă de iunie. Îşi aude soţul umblând pe jos. Capacul de metal se împreună cu marginea tigăii. Îşi ia halatul verde pal cu cordon de pe scaunul proaspăt retapisat, iar scaunul apare masiv şi voluminos, cu o husă dintr-un material cu noduri, de culoarea somonului, prinsă jos cu un şnur şi nasturi în formă de diamant de culoarea somonului. În căldura dimineţii, fără halat, scaunul, cu materialul lui nou şi curajos, pare a fi surprins că este scaun.

Se spală pe dinţi, îşi perie părul şi o ia pe scări în jos. Se opreşte, cu câteva trepte înainte de a ajunge jos, ascultând, aşteptând; din nou pune stăpânire pe ea (se pare că se înrăutăţeşte) un sentiment ca de vis, de parcă acum ar sta în culise, gata să păşească în scenă şi să joace într-o piesă pentru care nu este îmbrăcată cum se cuvine şi pentru care nu şi-a repetat rolul cum trebuie. Ce nu e-n regulă cu ea? se întreabă. În bucătărie sunt soţul şi băieţelul ei. Tot ce îi cer bărbatul şi băiatul este prezenţa şi, desigur, dragostea ei. Îşi învinge dorinţa de a se duce încet înapoi, în pat, la carte. Îşi învinge iritarea la auzul vocii bărbatului ei, care îi spune ceva lui Richie despre şerveţele (de ce oare vocea lui îi aminteşte de un cartof dat pe răzătoare?). Coboară ultimele trei trepte, traversează holul îngust şi intră în bucătărie.

Se gândeşte la tortul pe care o să-l facă, la florile pe care o să le cumpere. Se gândeşte la trandafiri înconjuraţi de cadouri.

Soţul ei a făcut deja cafeaua, şi-a turnat cereale, lui şi băiatului. Pe tăblia mesei o duzină de trandafiri albi îşi oferă frumuseţea complicată, uşor sinistră. Prin sticla curată a vazei, Laura vede băşicile, fine ca firele de nisip, agăţându-li-se de tulpini. Lângă trandafiri se află cutia cu cereale şi cutia de lapte de carton, imprimată cu imagini şi cuvinte.

— Bună dimineaţa, spune soţul ei, ridicându-şi sprâncenele, de parcă ar fi surprins, dar încântat, totodată, să o vadă.

— La mulţi ani, îi urează ea.

— Mulţumesc.

— Ah, Dan. Trandafiri. De ziua ta. Exagerezi, pe cuvânt.

Ea vede că el vede că e supărată. Zâmbeşte.

— N-ar însemna prea mult fără tine, nu crezi? spune el.

— Dar ar fi trebuit să mă trezeşti. Pe bune. Se uită la Richie, îşi ridică sprâncenele încă un centimetru, iar fruntea i se încreţeşte şi părul lui negru şi lucios se strâmbă uşor.,

— Ne-am gândit că ar fi mai bine dacă ai mai dormi puţin, nu-i aşa? spune el. Richie, care are trei ani, spune:

— Da. Dă din cap lacom.

E îmbrăcat într-o pijama albastră. E fericit că o vede, mai mult decât fericit, se simte salvat, înviat, transpus de dragoste. Laura caută în buzunarul halatului o ţigară, se răzgândeşte, îşi ridică, în schimb, mâna spre păr. E aproape perfect, e aproape suficient să fii o mamă tânără, într-o bucătărie galbenă, pipăindu-ţi părul des şi negru, gravidă din nou. Pe perdele sunt umbre de frunze; mai este şi cafeaua proaspătă.

— 'neaţa, gândăcel, îi spune ea lui Richie.

— Mănânc cereale, spune el. Rânjeşte. S-ar putea spune că se uită cu coada ochiului. Se vede limpede că e fermecat de ea; e comic şi tragic în iubirea lui iremediabilă. Uneori o face să se gândească la un şoricel care cântă balade înamorate sub fereastra unei femei uriaşe.

— Bine, răspunde ea. Asta-i foarte bine. El dă din nou din cap, de parcă ar împărtăşi un secret.

— Dar pe bune, îi spune ea soţului.

— De ce să te trezesc? răspunde el. De ce să nu dormi?

— E ziua ta de naştere, spune ea.

— Ai nevoie de odihnă.

O bate uşor pe burtă, cu atenţie, dar şi cu o anumită forţă, de parcă ar fi coaja unui ou fiert moale. Nu se vede încă nimic, singurele manifestări sunt o anumită greaţă şi o agitaţie interioară subtilă, dar distinctă. Ea, soţul şi copilul ei se află într-o casă în care nu a mai locuit nimeni în afară de ei. În afara casei este o lume cu rafturi înţesate, cu unde radio pline de muzică, cu tineri care merg din nou pe străzi, cu oameni care au cunoscut privaţiunile şi o frică mai rea ca moartea, care au renunţat de bunăvoie la vremea aceea când aveau douăzeci şi ceva de ani, iar acum gândindu-se la vârsta de treizeci de ani sau mai mult nu mai au timp la dispoziţie. Pregătirea lor de război le este de folos. Sunt slabi şi viguroşi. Se trezesc în zori, fără să se plângă.

— Îmi face plăcere să-ţi pregătesc eu micul dejun, spune

Laura. Mă simt bine, zău.

— Îmi pot face singur micul dejun. Pentru că eu trebuie să mă scol când se crapă de ziuă, nu înseamnă că trebuie să faci şi tu la fel.

— Dar vreau.

Frigiderul bâzâie. O albină se izbeşte insistent şi cu toată greutatea de fereastră. Laura scoate pachetul de Pall Mall din buzunarul halatului. E mai mare cu trei ani decât el (e puţin dezonorant, puţin jenant). E o femeie cu umeri laţi, colţuroasă, brunetă, cu un aer străin, deşi familia ei tot nu prosperă în ţara asta unde este de peste o sută de ani. Scoate o ţigară din pachet, se răzgândeşte, o strecoară la loc.

— OK, spune el. Dacă vrei într-adevăr, mâine o să te scol la şase.

— OK.

Ea îşi toarnă o ceaşcă din cafeaua făcută de el. Se întoarce spre el cu ceaşca aburindu-i în mâini, şi-l sărută pe obraz. El o bate uşor pe coapsă, cu afecţiune şi cu un aer distrat. Nu se mai gândeşte la ea. Se gândeşte acum la ziua care îl aşteaptă, la mersul cu maşina până în centru, la liniştea torid aurie de pe Wilshire Boulevard, unde magazinele sunt încă închise şi unde doar figurile cele mai binedispuse şi mai pline de abnegaţie, tineri care se scoală devreme ca el, merg prin soarele care nu ştie de smogul de peste zi. Îşi va găsi biroul cufundat în linişte, maşinile de scris de pe măsuţele secretarelor încă învelite, iar el şi alţi bărbaţi de vârsta lui vor avea la dispoziţie o oră şi mai bine să se ocupe de hârţogărie înainte ca telefoanele să înceapă să sune. Uneori i se pare nefiresc de bine că are parte de toate acestea: un birou şi o casă cu două dormitoare, responsabilităţi şi decizii de luat, prânzuri pe fugă împreună cu alţi tipi, presărate de glume.

— Trandafirii sunt frumoşi, îi spune Laura. Cum de i-ai luat atât de devreme?

— Doamna Gar e la magazin la şase. Am tot bătut în vitrină până mi-a dat drumul. Se uită la ceas, deşi el ştie ce oră este. Ei, trebuie să plec.

— O zi bună.

— Şi ţie.

— La mulţi ani.

— Mulţumesc.

Se ridică în picioare. Un timp sunt absorbiţi de ritualul plecării lui: îmbrăcatul hainei, luatul servietei, săruturile învolburate, fluturarea mâinilor, a lui peste umăr, în timp ce traversează gazonul spre alee, iar a Laurei şi a lui Richie din spatele paravanului uşii. Gazonul lor, udat abundent, este de un verde strălucitor, aproape nepământean. Laura şi Richie stau ca nişte spectatori la o paradă, în timp ce bărbatul îşi conduce Chevroletul de un albastru metalic pe aleea din faţa casei, şi apoi iese în stradă. Îşi mai flutură voios mâna pentru ultima oară.

— Ei bine, zice ea, după ce maşina a dispărut. Fiul ei o priveşte cu adoraţie, aşteptând avid. Ea este principiul viu, viaţa acestei case. Camerele ei sunt uneori mai mari decât ar trebui să fie, uneori apar brusc lucruri pe care nu le-a mai văzut înainte.

— Ei bine, spune ea.

Aici, deci, se produce tranzacţia zilnică. Când este acolo bărbatul ei, este mai nervoasă, dar mai puţin temătoare. Ştie cum să se poarte. Singură, cu Richie, se simte uneori în derivă – este atât insistent, de convingător, de el însuşi. Vrea ce vrea cu atâta lăcomie. Plânge în chip misterios, emite pretenţii indescifrabile, se războieşte cu ea, o ignoră. Pare că aproape întotdeauna aşteaptă să vadă ce va face. Ea ştie, sau cel puţin bănuieşte, că mamele altor copii mici au un set de reguli şi, mai exact, un eu matern stabil, care le ajută să se descurce atunci când îşi petrec singure ziua cu copilul. Îl vede că o vede şi ştie, aproape instinctiv, cum să-l trateze pe băiat cu fermitate şi blândeţe, cu o degajare maternă plină de afecţiune, fără efort. Singură cu copilul, totuşi, ea îşi pierde direcţia. Nu-şi aminteşte întotdeauna cum s-ar purta o mamă.

— E cazul să-ţi termini micul dejun, îi spune.

— OK, zice el.

Se întorc în bucătărie. Soţul ei şi-a spălat ceaşca de cafea, a şters-o şi a pus-o la loc. Băiatul se pune pe mâncat cu o rigiditate ca de buldozer, care are mai mult de a face cu obedienţa decât cu pofta de mâncare. Laura îşi toarnă o ceaşcă proaspătă de cafea, se aşază la masă. Îşi aprinde o ţigară.

...triumful, clinchetul şi ciudatul cântec înalt al vreunui avion zburând deasupra era tot ce iubea; viaţa; Londra; acest moment din iunie.

Expiră o trâmbă de fum cenuşiu, consistent. E atât de obosită. A stat trează până la ora două, citind. Îşi atinge burta – nu-i face rău copilului că doarme atât de puţin? Nu l-a întrebat pe doctor despre asta. Îi este teamă că-i va spune să nu mai citească deloc. Îşi promite că diseară va citi mai puţin. O să se culce în jur de miezul nopţii, cel târziu.

Îi spune lui Richie:

— Ia ghici ce-o să facem noi azi? O să facem un tort pentru ziua de naştere a lui tati. Oh, câtă treabă ne aşteaptă.

El dă din cap cu gravitate, chibzuit. Pare că nu este convins de ceva anume.

Ea spune:

— O să facem cel mai bun tort pe care l-a văzut vreodată. Cel mai bun. Nu crezi că-i o idee grozavă?

Richie dă iar din cap aprobator. Aşteaptă să vadă ce urmează.

Laura îl urmăreşte prin fuiorul încolăcit al fumului de ţigară. N-o să se ducă sus să se întoarcă la carte. O să stea aici. O să facă tot ce-i de făcut, şi chiar mai mult.

Doamna Dalloway

Clarissa îşi duce braţul de flori în Spring Street. Şi-o imaginează pe Barbara încă în întunericul răcoros, departe de uşă, continuând să trăiască în ceea ce Clarissa nu se poate abţine să nu catalogheze drept trecut (este legat oarecum de durerea Barbarei, de rafturile cu panglici de pe peretele din spate), în timp ce ea se mişcă în prezent: băieţelul chinez înclinându-se pe bicicletă; numărul 281 scris cu auriu pe un geam închis la culoare; porumbeii risipiţi cu picioarele de culoarea radierelor din capătul creioanelor (o pasăre zburase înăuntru, prin fereastra deschisă a clasei, când era într-a patra, violent, oribil);

Spring Street; şi iat-o pe ea cu un buchet imens de flori. Va trece pe la apartamentul lui Richard să vadă ce mai face (n-are sens să dea un telefon, nu răspunde niciodată), dar în primul rând se duce şi se opreşte timid, în expectativă, nu prea aproape de rulota din care a răsărit capul celebru. Acolo e adunată o mică mulţime, în majoritate turişti, iar Clarissa se aşază lângă două fete, una cu părul vopsit galben-canar, cealaltă cu părul platinat. Clarissa se întreabă dacă cele două nu doreau cumva să sugereze vizibil ideea de soare şi lună.

Soarele îi spune Lunei:

— Era Meryl Streep, cu siguranţă Meryl Streep.

Clarissa este aţâţată, dincolo de voinţa ei. A avut dreptate. Faptul că părerea ei este împărtăşită şi de altcineva îi dă o satisfacţie surprinzător de mare.

— Nici vorbă, zice Luna. Era Susan Sarandon.

Nu era Susan Sarandon, îşi zice Clarissa. Putea fi Vanessa Redgrave, dar cu siguranţă nu a fost Susan Sarandon.

— Nu, zice Soarele, era Streep. Crede-mă.

— Nu era Meryl Streep.

— Era. Să mor eu că era.

Clarissa stă acolo cu un sentiment de vină, ţinându-şi florile, sperând că starul se va arăta din nou, jenată de propriul ei interes. Nu are obiceiul să se gudure pe lângă vedete, nu mai mult ca majoritatea oamenilor, dar nu se poate stăpâni să nu se simtă atrasă de aura de celebritate – şi mai mult decât de celebritate, de nemurire, în fapt – pe care o implică prezenţa unei stele de cinema într-o rulotă, la intersecţia dintre

MacDougal şi Spring Street. Fetele astea două care stau lângă Clarissa, cam la douăzeci de ani, dacă nu mai puţin, sfidător de robuste, cu capetele apropiate, încărcate cu pungi sclipitor colorate de la magazine cu reduceri. Aceste două fete vor ajunge la vârsta maturităţii şi apoi la bătrâneţe, fie stafidite, fie grase, cimitirele în care vor fi îngropate vor deveni ruine în cele din urmă, iarba o să se facă buruiană, jumulită noaptea de câini, şi când tot ce va rămâne din aceste fete va fi o mână de plombe de argint, pierdute pe sub pământ, femeia din rulotă, Meryl Streep sau Vanessa Redgrave, sau chiar Susan Sarandon, o să fie cunoscută. Va exista în arhive, în cărţi, vocea ei înregistrată va fi depozitată printre alte obiecte preţioase şi venerate. Clarissa îşi permite să stea câteva minute încă, prosteşte, ca orice alt fan, sperând să vadă starul apărând. Da, doar câteva minute, înainte ca umilirea să fie, pur şi simplu, prea mult de îndurat. Rămâne în faţa rulotei cu florile pe braţ. Pândeşte uşa. După câteva minute (aproape zece, deşi detestă să recunoască), pleacă brusc, indignată, de parcă i s-ar fi tras clapa, şi o ia înainte, spre apartamentul lui Richard.

Acest cartier era cândva centrul a ceva nou şi îndrăzneţ, rău famat, o parte a oraşului unde sunetul chitarelor răzbătea toată noaptea din baruri şi cafenele, unde magazinele care vindeau cărţi şi îmbrăcăminte miroseau aşa cum îşi imagina ea că ar trebui să miroasă bazarurile arabe: a tămâie cu mireasmă grea, şi a praf cu iz de gunoi, a un fel de lemn de esenţă aromată (cedru? camfor?), a ceva ca de fruct putrezind fertil, şi unde era posibil, destul de posibil ca, dacă intrai pe o uşă greşită sau o luai pe o alee greşită, să te întâlneşti cu destinul, nu doar ameninţarea banală a jafului sau a vătămării fizice, ci un lucru mult mai pervers, capabil să te schimbe, ceva de natură permanentă. Aici, tocmai aici, la acest colţ, stătuse ea cu Richard când el avea nouăsprezece ani – când Richard era un băiat brunet cu trăsături ferme, privire dură, deloc frumos, cu un gât nefiresc de lung, palid şi graţios – acolo au stat ei şi s-au certat… din ce cauză? Un sărut? o sărutase Richard sau ea, Clarissa, credea că e pe punctul să o sărute, şi se ferise? Aici, la colţul acesta (în faţa a ceea ce fusese magazinul principal şi acum era unul de delicatese) se sărutaseră sau nu se sărutaseră, cu siguranţă se certaseră, şi aici sau în altă parte, curând după aceea, îşi anulaseră micul experiment, pentru că

ea, Clarissa, îşi dorea libertatea, iar Richard dorea, ei bine, prea mult, ca totdeauna, nu făcea el oare aşa? Dorea prea mult. Îi spusese că tot ce se întâmplase în timpul verii fusese exact asta, ceva ce se întâmplă vara. De ce o vrea pe ea, o fată rigidă şi neîncrezătoare, fără sâni (cum se aştepta să aibă încredere că o doreşte?), când ştia la fel de bine ca ea care sunt înclinaţiile lui profunde, când îl avea pe Louis, care îl adora, Louis cu membrele lui solide, deloc prost, un băiat pe care Michelangelo l-ar fi desenat cu plăcere? Ei bine, nu era oare această idee a lui Richard legată de ea o altă preţiozitate poetică? Nu avuseseră un conflict ascuţit sau spectaculos, doar o ciorovăială la colţ de stradă – nici atunci nu se pusese problema că prietenia lor ar fi fost afectată – şi totuşi, când priveşte înapoi, îi pare ceva definitiv, îi pare ca momentul în care un posibil viitor se încheiase şi se deschisese altă posibilitate. În ziua aceea, după ceartă (sau poate înaintea ei), Clarissa cumpărase un pachet cu beţişoare aromate şi o haină din alpaca gri, second-hand, cu nasturi în formă de trandafir, din os. În cele din urmă, Richard plecase în Europa împreună cu Louis. Oare ce s-a ales de haina din alpaca? se întreabă Clarissa acum. Se pare că a avut-o ani de-a rândul şi apoi, brusc, n-a mai avut-o.

Coteşte în jos, pe Bleecker, şi o ia înainte pe Thompson. Azi cartierul este o imitaţie a lui însuşi, un carnaval diluat pentru turişti, iar Clarissa, la cei cincizeci şi doi de ani ai ei, ştie că în spatele acestor uşi şi pe aceste alei, nu se află nici mai mult, nici mai puţin decât oameni care îşi trăiesc viaţa. În mod grotesc, unele dintre baruri şi cafenele se află încă aici, renovate să semene cu ele însele de dragul nemţilor şi japonezilor. Magazinele, toate, vând aceleaşi lucruri: maiouri-suvenir, bijuterii din argint ieftine, haine de piele ieftine.

Intră în blocul lui Richard prin uşa vestibulului, şi îi vine în minte, ca întotdeauna, cuvântul „sordid”. Este aproape amuzant cum intrarea în blocul lui Richard demonstrează atât de precis conceptul de sordid. Murdăria este atât de vizibil oribilă că încă o mai surprinde puţin, chiar după atâţia ani. O surprinde în felul în care un obiect rar, remarcabil, cum este o operă de artă, te mai surprinde încă, pur şi simplu pentru că rămâne atât de egală cu sine în timp. Iată, surprinzător, pereţii şterşi bej-gălbui, aproximativ de culoarea amidonului, iată

dispozitivul fluorescent din tavan, emiţând lumina lui arzătoare, apoasă. E şi mai rău – mult mai rău – că micul hol înghesuit fusese renovat fără tragere de inimă şi la un preţ de nimic acum zece ani. Holul este mult mai descurajant, cu linoleumul lui alb, pătat, imitând cărămida, şi cu ficusul artificial, decât fusese în decrepitudinea lui iniţială. Doar vechile lambriuri din marmură – de culoarea unui cal şarg, cu vinişoare albastre şi gri, şi cu un strat fumuriu, de galben intens pe deasupra, ca o brânză veche de foarte bună calitate, acum secondând hidos pereţii gălbui – indică faptul că aceasta a fost cândva o clădire cu o anumită ţinută, că aici s-au hrănit speranţe, că intrând în hol te aşteptai ca oamenii să se simtă ca şi cum ar merge în mod ordonat într-un viitor unde ar exista ceva care merită dobândit.

Se urcă în lift, o încăpere minusculă, cu o strălucire intensă, decolorată, îmbrăcată în metal cu aspect de lemn, apasă pe butonul pentru etajul cinci. Uşa liftului se închide cu un oftat şi un zăngănit. Nu se întâmplă nimic, desigur. Merge în salturi, de fapt te-ai simţi mai uşurat să-l abandonezi şi s-o iei pe scări. Clarissa apasă pe butonul marcat cu un „O” alb, ciobit, şi după o ezitare nervoasă, uşa se deschide iar cu un zăngănit. Mereu îi e teamă să nu rămână între etaje în liftul ăsta – nu-i greu să-şi imagineze aşteptarea îndelungată, strigătele de ajutor către chiriaşii care s-ar putea să ştie sau nu să ştie limba engleză şi care s-ar putea să intervină sau nu, frica stranie, paralizantă, ca frica de moarte, de a sta acolo, singură, o perioadă bună de timp, în golul strălucitor, mirosind a rânced, uitându-se sau nu la imaginea ei deformată din oglinda întunecată şi circulară, fixată de colţul de sus din dreapta. Evident, e mai bine să descoperi că liftul e inoperabil, să urci cele cinci etaje. E mai bine să fii liber.

Urcă pe scări, simţindu-se obosită şi în acelaşi timp ca o mireasă – virginală – cu braţele încărcate de flori. Treptele scărilor, ciobite, mâncate la mijloc, sunt făcute dintr-o substanţă ca un cauciuc, de un negru lăptos. La fiecare dintre cele patru paliere, o fereastră oferă o perspectivă diferită spre rufele care atârnă pe sfoară: cearşafuri înflorate, haine de bebeluşi, pantaloni de gimnastică. Culorile şterse ale materialului nou, ieftin, nu sunt deloc genul vechi de rufe – şosete închise la culoare şi desuuri cu modele complicate,

capoate decolorate, cămăşi albe, sclipitoare – care ar face curtea interioară să-ţi pară banală, dar minunată, de parcă ar fi ceva păstrat dintr-un alt timp. Sordid, se gândeşte ea din nou. Pur şi simplu, sordid.

Holul lui Richard, vopsit tot în culoarea amidonului, este pardosit la fel cum fusese probabil la începutul secolului (linoleumul se opreşte, în mod misterios, la etajul doi), pe palierul bordat cu un mozaic geometric floral, galben pal, vede un singur muc de ţigară, pătat cu ruj roşu. Clarissa bate la uşa lui Richard, face o pauză, bate din nou.

— Cine e?

— Eu sunt.

— Cine?

— Clarissa.

— Ah, Doamna D. Intră.

Nu-i oare timpul, se gândeşte ea, să se dispenseze de vechea poreclă? Dacă se va simţi bine azi, o să aducă vorba: Richard, nu crezi că a venit timpul să-mi spui doar Clarissa?

Ea deschide uşa cu cheia ei. Îl aude pe Richard vorbind în cealaltă cameră, cu o voce joasă, amuzată, de parcă ar spune cuiva secrete scandaloase. Nu poate spune cu certitudine ce zice – desluşeşte cuvântul „azvârlire”, urmat de râsul înfundat, scârţâitor al lui Richard, un sunet uşor dureros, de parcă râsul ar fi ceva ascuţit rămas în gât.

Ei bine, se gândeşte Clarissa, încă o zi din acelea, deci – nu o zi în care ar fi nimerit să aducă vorba despre nume.

Cum rezistă să nu aibă resentimente faţă de Evan şi de toţi ceilalţi care au luat noile medicamente la timp; toţi norocoşii („norocoşi” fiind, desigur, un termen relativ), bărbaţii şi femeile ale căror minţi fuseseră erodate şi împresurate de virus. Cum rezistă să nu se înfurie în numele lui Richard, ai cărui muşchi şi organe fuseseră revitalizate de noile descoperiri, dar a cărui minte pare să fi trecut dincolo de putinţa de a fi însănătoşită, rămânând doar alternativa unor zile bune în noianul de zile rele.

Apartamentul lui, ca totdeauna, întunecos şi închis, supraîncălzit, e plin de miresme de salvie şi ienupăr, pe care Richard le arde pentru a acoperi mirosurile de boală. Interiorul este nespus de dezordonat, locuit ici-colo de un cerc palid de non-întuneric pulverizat, emanând de la lămpile cu abajur

cafeniu, în care Richard nu tolerează nici un bec mai puternic de cincisprezece waţi. Apartamentul are, mai mult decât orice, un aer subacvatic. Clarissa merge prin el ca şi cum ar negocia recuperarea unui vapor scufundat. Nu ar fi deloc surprinzător dacă un mic banc de peşti argintii ar trece săgetând prin semiîntuneric. Camerele acestea nu par, la modul serios, să facă parte din clădirea în care se află din întâmplare, iar atunci când Clarissa intră şi închide uşa mare, scârţâitoare, cu patru încuietori (două dintre ele sparte) se simte de parcă ar trece printr-un înveliş dimensional – prin oglindă, cum ar veni, de parcă holul, scara şi vestibulul există în cu totul alt tărâm, într-un alt timp.

— Bună dimineaţa, strigă ea.

— E încă dimineaţă?

— Da. Este.

Richard este în a doua cameră. Apartamentul are doar două încăperi: bucătăria (în care intri) şi cealaltă cameră mare, unde îşi trăieşte Richard viaţa (ce a rămas din ea). Clarissa trece prin bucătărie, cu vechea ei maşină de gătit şi cada albă (uşor luminoasă în amurgul etern al camerei), cu mirosul slab de gaz şi mâncare veche, cu teancul de cartoane de ambalaje pline cu… cine ştie cu ce? cu oglinda ovală cu rama aurită, care îi întoarce (întotdeauna cu un mic şoc, chiar dacă este aşteptat mereu) reflexia ei palidă. De-a lungul anilor s-a obişnuit să ignore oglinda.

Iată filtrul de cafea italienesc pe care i l-a cumpărat, din crom şi oţel negru, care începe să arate şi el ca şi celelalte obiecte nefolosite, prăfuite. Iată şi tigăile de aramă pe care i le-a cumpărat.

Richard, în cealaltă cameră, stă pe un scaun. Transperantele sunt lăsate şi toate cele şase, şapte lămpi sunt aprinse, deşi lumina lor debilă abia dacă luminează ca o lampă de birou. Richard, în colţul îndepărtat, în halatul lui absurd din finet (o variantă adultă a unui halat de copil, de culoarea cernelii, cu rachete şi astronauţi cu cască), este la fel de slăbit, maiestuos şi nebun, ca o regină înecată, stând încă dreaptă pe tronul ei.

Acum nu mai şopteşte. Stă cu capul uşor dat pe spate şi cu ochii închişi, de parcă ar asculta muzică.

— Bună dimineaţa, dragul meu, spune Clarissa încă o dată.

El îşi deschide ochii.

— Ia uite ce de flori.

— Sunt pentru tine.

— Am murit?

— Sunt pentru petrecere. Cum stai cu durerea de cap în dimineaţa asta?

— Mai bine, Mulţumesc.

— Ai dormit?

— Nu-mi amintesc. Da. Cred că da. Mulţumesc.

— Richard, e o zi minunată de vară. Ce-ar fi să dau drumul să intre puţină lumină?

— Dacă vrei.

Ea se duce către cea mai apropiată dintre cele trei ferestre şi, cu oarecare dificultate, ridică transperantul din pânză unsuroasă. În cameră pătrunde o lumină potolită – care cade în unghi faţă de blocul lui Richard şi de perechea lui din cărămidă ciocolatie, aflată la câţiva metri. În partea cealaltă a aleii este fereastra cu veneţiene a unei văduve bătrâne, ursuze, pe pervaz sunt câteva figurine din ceramică (un măgar trăgând o căruţă, o veveriţă care rânjeşte). Clarissa se întoarce. Faţa lui Richard, cu cutele cărnoase, adânci, şi golurile ei, cu fruntea înaltă şi lucioasă, nasul turtit de pugilist, pare să se ridice din întuneric asemenea unei sculpturi înecate, scoase la suprafaţă.

— Ucigător de luminos, spune el.

— Lumina îţi face bine.

Se duce la el, îi sărută fruntea boltită. Aşa cum stă aproape de el, îi poate mirosi umorile. Porii exudă nu doar transpiraţia familiară (care întotdeauna i-a mirosit bine, a scrobeală şi fermentaţie pătrunzătoare ca vinul), dar şi mirosul medicamentelor lui, un miros ca de pudră, dulceag. Mai miroase a flanelă stătută (deşi îşi spală rufele o dată pe săptămână, şi chiar mai des) şi oarecum oribil (singurul miros respingător), a scaunul în care îşi petrece zilele.

În special scaunul lui Richard este nebun, sau, mai curând, este scaunul cuiva care, chiar dacă nu este nebun, a lăsat lucrurile să alunece atât de departe, a cedat obosit grijilor obişnuite – igienă simplă, hrană regulată – încât e greu să-ţi dai seama de diferenţa dintre nebunie şi neajutorare. Scaunul – un fotoliu pătrat, vechi şi îndesat, care se balansează pe picioarele de lemn galben, subţiri – este, în mod ostentativ, rupt şi absolut

fără nici o valoare. Este tapisat cu un material de lână, fără culoare certă, buclat, traversat (şi acesta este aspectul cel mai sinistru cu putinţă) de fire argintii. Braţele lui pătrate şi spătarul sunt atât de uzate, atât de întunecate din cauza frecării şi grăsimii umane, că seamănă cu părţile moi ale pielii de elefant. Arcurile îi sunt vizibile – şiruri perfecte de inele palide, ruginite – nu doar prin perna scaunului, dar şi prin prosopul galben, subţire, pe care Richard l-a aşezat peste pernă. Scaunul are un miros fetid, de murdărie în stare avansată de mucegăire. Miroase a putreziciune ireversibilă. Dacă ar fi scos afară în stradă (când va fi scos afară în stradă), nimeni nu l-ar lua. Richard nici nu vrea să audă să-l înlocuiască.

— Azi sunt aici? întreabă Clarissa.

— Nu, răspunde Richard, cu candoarea nărăvaşă a unui copil. S-au dus. Sunt teribili şi frumoşi.

— Da, spune ea. Ştiu.

— Mă gândesc la ei ca la nişte fuziuni de foc negru, vreau să spun că sunt întunecaţi şi luminoşi în acelaşi timp. Unul dintre ei semăna puţin cu o meduză electrică neagră. Cântau într-o limbă străină. Putea fi, mă gândesc, greaca veche.

— Ţi-e teamă de ei?

— Nu. Ei bine, uneori.

— Cred că o să vorbesc cu Bing să-ţi mărească doza, ce zici?

El oftează sfârşit.

— Faptul că uneori nu-i aud sau nu-i văd nu înseamnă că au plecat, spune el.

— Dar dacă nu-i auzi şi nu-i vezi, zice Clarissa, te poţi odihni. Sincer, n-ai dormit deloc azi-noapte, nu-i aşa?

— Ah, puţin. Somnul nu mă îngrijorează atât. Mai mult mă îngrijorezi tu. Arăţi atât de slăbită azi, ţie cum îţi e?

— Mie mi-e bine. Nu pot rămâne decât un minut. Trebuie să pun florile în apă.

— Bine, bine. Florile, petrecerea. O, Doamne.

— Am văzut o stea de cinema în drum spre tine, zice Clarissa. Cred că e un semn bun, ce zici?

Richard zâmbeşte melancolic.

— Mda, semnele, spune el. Crezi în semne? Crezi că ni se dă atâta importanţă? Crezi că-şi fac griji? Doamne, n-ar fi minunat? Ei bine, poate că aşa e.

El nu vrea să întreb de numele starului, de fapt, nu-i pasă.

Pe Richard, singurul dintre cunoscuţii Clarissei, nu-l interesează oamenii celebri. La modul real şi autentic nu recunoaşte asemenea distincţii. Este, crede Clarissa, o combinaţie dintre un eu exagerat şi un gen de atitudine savantă. Richard nu-şi poate imagina o viaţă mai interesantă şi mai demnă de trăit decât aceea trăită de cunoştinţele lui şi de el însuşi, şi din acest motiv ceilalţi se simt uneori exaltaţi, importanţi în prezenţa lui. Nu face parte din categoria egotiştilor care îi minimalizează pe ceilalţi. El este opusul egotistului, condus mai curând de sentimentul grandiosului, decât de lăcomie, şi dacă insistă să te vadă într-o ipostază mai amuzantă, mai ciudată, mai excentrică, mai profundă, decât tu însuţi te bănuieşti a fi – capabil de a face mai mult bine şi mai mult rău decât ţi-ai fi imaginat vreodată – ţi-e aproape imposibil să nu o crezi, cel puţin în prezenţa lui, şi o vreme după ce ai plecat de la el eşti convins că el este singurul care îţi percepe clar esenţa, îţi preţuieşte adevăratele calităţi (dintre care nu toate sunt neapărat flatante – stilul lui are şi o doză de impoliteţe copilăroasă, neîndemânatică) şi te apreciază mai mult decât a făcut-o vreodată cineva. Doar după un timp, când ajungi să-l cunoşti, începi să-ţi dai seama că pentru el, tu eşti un personaj cu totul ficţional, unul pe care l-a învestit cu posibilităţi aproape nelimitate pentru tragedie şi comedie, nu pentru că aceasta ţi-e firea, dar pentru că el, Richard, are nevoie să trăiască într-o lume populată de figuri extreme şi puternice. Unii au preferat să sfârşească prietenia cu el decât să continue să fie personaje în poemul epic pe care îl compune neîncetat, povestea vieţii şi pasiunilor lui, dar alţii (şi printre ei se numără şi Clarissa) gustă sensul hiperbolic pe care îl conferă vieţii lor, şi au ajuns să depindă de el, aşa cum depind de cafea ca să-i trezească dimineaţa şi de o înghiţitură, două de alcool ca să-i ajute să doarmă noaptea. Clarissa spune:

— Superstiţiile te liniştesc uneori, nu ştiu de ce eşti atât de inflexibil şi refuzi orice formă de mângâiere.

— Chiar aşa? Nu am intenţia asta. Îmi plac mângâierile. Unele. Îmi plac unele foarte mult.

— Cum te simţi de fapt?

— Bine. Suficient de bine. Puţin efemer. Tot visez că stau într-o cameră.

— Petrecerea e la cinci, ţii minte? Petrecerea e la cinci, iar

ceremonia după aceea, la opt, în centru. Ţii minte asta, nu-i aşa?

El spune „Da”.

Apoi spune „Nu”.

— Da sau nu? întreabă ea.

— Îmi pare rău. Se pare că mă tot gândesc la lucruri care s-au întâmplat deja. Când m-ai întrebat dacă o să-mi amintesc de petrecere şi ceremonie, m-am gândit că ai vrut să ştii dacă ţii minte că am participat la ele. Şi mi-am adus aminte. Se pare că m-am prăbuşit din timp.

— Petrecerea şi ceremonia sunt în seara asta, în viitor.

— Înţeleg. Într-un fel înţeleg. Dar, vezi, într-un fel se pare că am şi fost în viitor. Îmi amintesc clar petrecerea care nu a avut loc încă. Îmi amintesc perfect ceremonia de decernare a premiului.

— Ţi-au adus micul dejun azi-dimineaţă? întreabă ea.

— Ce întrebare. Mi l-au adus.

— Şi ai mâncat?

— Îmi amintesc că l-am mâncat. Dar e posibil să fii avut doar intenţia. E cumva pe-aici?

— După câte văd, nu.

— Atunci presupun că am reuşit să-l mănânc. Mâncarea nu prea contează, nu-i aşa?

— Mâncarea contează mult, Richard.

El spune:

— Nu ştiu dacă voi putea suporta, Clarissa.

— Să suporţi, ce?

— Să fiu mândru şi curajos în faţa tuturor. Îmi aduc aminte foarte clar. Eu, o epavă bolnavă, un tip nebun, întinzându-mi mâinile tremurătoare să primesc un mic trofeu.

— Scumpule, nu trebuie să fii mândru. Nu trebuie să fii curajos. Nu-i un rol.

— Dar sigur că este. Am primit premiu pentru interpretare, tu ar trebui să ştii asta. Am primit un premiu pentru că am SIDA şi am înnebunit şi mă comport curajos. Nu are nimic de-a face cu opera mea.

— Încetează, te rog. Are legătură cu opera ta. Richard trage aer în piept şi expiră umed şi adânc. Clarissa se gândeşte la plămânii lui, perne roşii strălucind, cu o broderie complicată de vene. Într-un mod cu totul pervers, sunt printre cele mai puţin

compromise organe – din motive necunoscute, au rămas total neatinse de virus. O dată cu răsuflarea adâncă, ochii lui par să se concentreze, să câştige profunzimi verzi.

— Nu crezi că mi l-ar da, dacă aş fi sănătos, nu-i aşa? zice el.

— Cum să nu, sunt sigură că ţi l-ar da.

— Las-o baltă.

— Ei bine, atunci poate că ar trebui să-l refuzi.

— Asta-i partea groaznică, spune Richard. Vreau premiul. Îl vreau. Ar fi mai uşor dacă ţi-ar fi indiferent să câştigi premii. E pe undeva pe-aici?

— Ce?

— Premiul. Aş vrea să mă uit la el.

— Nu l-ai primit încă. Diseară.

— Da. Aşa-i. Diseară.

— Richard, dragă, ascultă-mă. Chestia asta poate fi simplă. Poţi să te bucuri simplu, direct. O să fiu acolo cu tine, minut de minut.

— Mi-ar plăcea asta.

— E o petrecere. Doar o petrecere. Vor fi numai oameni care te respectă şi te admiră.

— Adevărat? Cine?

— Ştii tu cine. Howard, Elisa. Martin Campo.

— Martin Campo? O, Dumnezeule.

— Credeam că-ţi place. Întotdeauna ai spus că-ţi place.

— Ei bine, da. Presupun că şi leului îi place de paznicul grădinii zoologice.

— Martin Campo te-a publicat cu consecvenţă, timp de treizeci de ani.

— Şi cine mai vine?

— Ţi-am spus de o sută de ori. Ştii cine vine.

— Vrei să-mi mai spui un nume? Spune-mi numele cuiva eroic.

— Martin Campo este eroic, nu crezi? A îngropat toată averea familiei publicând cărţi dificile şi importante despre care ştie că n-o să se vândă.

Richard îşi închide ochii, îşi sprijină capul slăbănog de fotoliul jerpelit, cu tapiserie soioasă, cu model în relief.

— Bine, zice el.

— Nu e cazul să fii fermecător sau să-i distrezi. Nu-i cazul

să dai spectacol. Oamenii ăştia cred în tine de mult, mult timp. Tot ce trebuie să faci este să-ţi faci apariţia, să stai pe canapea, cu sau fără un pahar de băutură, să asculţi, să zâmbeşti sau să nu zâmbeşti. Asta-i tot. O să am eu grijă în locul tău.

Ar vrea să-l ia de umerii lui slăbănogi şi să-l scuture. S-ar putea ca Richard să intre în canon (deşi eziţi să te gândeşti în aceşti termeni), s-ar putea ca în aceste ultime clipe ale carierei lui pământeşti să primească primele semne de recunoaştere care vor ajunge departe, în viitor (presupunând, desigur, că există acel viitor). Un premiu ca acesta înseamnă mai mult decât o recunoaştere venită din partea unui conclav de poeţi şi universitari, înseamnă că literatura însăşi (al cărei viitor se modelează chiar acum) pare să simtă că are nevoie de contribuţia particulară a lui Richard, de lamentaţiile lui sfidător de prolixe în jurul unor lumi care, fie că dispar, fie că s-au pierdut cu totul. Dacă nu există nici un fel de garanţii, pare posibil, probabil mai mult decât posibil, ca ea, Clarissa şi micul grup, să fi avut dreptate tot timpul. Richard cel dens, cel melancolic, cel scrutător, Richard care a observat lumea cu atâta atenţie şi atât de exhaustiv, care a încercat să despice atomul cu cuvintele lui, va supravieţui, după ce alţii, nume la modă, vor fi dispărut.

Clarissa, cea mai veche prietenă a lui Richard, prima lui cititoare, care îl vede zi de zi, atunci când şi prietenii lui mai recenţi au ajuns să creadă că a murit deja – dă o petrecere pentru el. Clarissa îşi va umple casa cu flori şi lumânări. De ce să nu dorească să vină?

Richard răspunde:

— Nu-i nevoie de mine acolo, nu-i aşa? Petrecerea poate avea loc doar cu ideea prezenţei mele. Petrecerea a avut loc deja, pe bune, cu sau fără mine.

— Acum chiar că eşti imposibil. O să-mi pierd curând răbdarea.

— Nu, te rog, nu te înfuria. Oh, doamnă D., adevărul este că mă simt prost să merg la petrecerea asta. Am eşuat atât de lamentabil.

— Nu, nu vorbi aşa.

— Nu, nu. Tu eşti bună, foarte bună, dar mă tem că am eşuat, şi cu asta, basta. A fost prea mult pentru mine. Credeam că sunt mai important decât sunt. Poţi să-ţi spun un secret

jenant? Ceva ce n-am spus nimănui?

— Sigur că da.

— Mă credeam geniu. De fapt am folosit acest cuvânt în intimitate, faţă de mine însumi.

— Ei…

— Ah, mândria, mândria. Am greşit atât. M-a înfrânt. S-a dovedit a fi, pur şi simplu, insurmontabilă. A fost mult, vai, mult prea mult pentru mine. Vreau să zic, vremea, apa şi pământul, animalele, clădirile, trecutul şi viitorul, spaţiul, istoria. Am firul ăsta, sau ceva asemănător, prins între dinţi, bătrâna de peste drum: ai observat că a inversat măgarul cu veveriţa? Şi, desigur, e timp. Şi e loc. Şi mai eşti şi tu, doamnă D. Doream să spun o parte din poveste din punctul tău de vedere. Oh, mi-ar plăcea s-o fi făcut.

— Richard. Ai scris o carte întreagă.

— Dar aproape totul a fost lăsat în afară, aproape totul. Şi apoi am lipit un sfârşit şocant. Oh, ei bine, eu caut să fiu înţeles, cu adevărat. Doresc mult, prea mult, nu-i aşa?

— Da. Bănuiesc că da.

— M-ai sărutat lângă iaz.

— Acum zece mii de ani.

— Se întâmplă încă.

— Într-un anume sens, da.

— În realitate. Se întâmplă în acel prezent, Asta se întâmplă în acest prezent.

— Eşti obosit, dragul meu. Trebuie să te odihneşti. O să-l sun pe Bing, să mă interesez de medicamentul tău, bine?

— Ah, nu pot, nu pot să mă odihnesc. Vino încoace, vino mai aproape, vrei, te rog?

— Aici sunt.

— Mai aproape. Ia-mă de mână.

Clarissa îi ia mâna în mâinile ei. O surprinde, chiar acum, cât de fragilă este – cât de mult seamănă la atingere cu o grămăjoară de ramuri.

El spune:

— Iată-ne ajunşi aici. Nu crezi?

— Scuză-mă?

— Suntem maturi şi totodată tineri îndrăgostiţi lângă acel iaz. Suntem şi una şi alta deodată. Nu-i nemaipomenit?

— Da.

— Nu regret nimic, decât asta. Am vrut să scriu despre tine, despre noi, pe bune. Ştii ce vreau să spun? Doream să scriu despre tot, despre viaţa pe care o ducem, despre vieţile pe care am fi putut să le ducem. Doream să scriu despre toate felurile în care am putea muri.

— Să nu regreţi nimic, Richard, spune Clarissa. Nu-i cazul, ai făcut atât de mult.

— Frumos din partea ta că zici asta.

— Acum ai nevoie să tragi un pui de somn.

— Crezi?

— Da.

— Prea bine, atunci. Ea spune:

— O să vin să te ajut să te îmbraci. Ce-ai zice de trei jumate?

— Mă bucur să te văd întotdeauna, Doamnă Dalloway.

— O să mă duc acum. Trebuie să pun florile în apă.

— Da. Doamne, da.

Îi atinge umărul slab cu vârful degetelor. Cum se poate să simtă că regretă? Cum îşi poate imagina, chiar acum, că ar fi putut să fie împreună? Că ar fi putut să fie soţ şi soţie, suflete-pereche, cu iubiţi alături. Sunt căi prin care poţi rezolva toate astea.

Cândva Richard era înalt şi avid, puternic, strălucitor şi alb ca laptele. Cândva mergea prin New York cu paşi mari, într-o haină veche militară, vorbind înfierbântat, cu părul lui negru dezordonat, legat în grabă cu o panglică albastră, pe care o avea la îndemână.

Clarissa spune:

— Am pregătit o chestie de-aia cu raci. N-aş zice că-i o ispită serioasă.

— O, ştii cât îmi plac racii. Sigur că e important, sigur că este. Clarissa?

— Da?

Îşi ridică capul masiv, răvăşit. Clarissa îşi întoarce faţa şi primeşte sărutul lui Richard pe obraz. Nu-i o idee bună să-l sărute pe gură – o banală răceală ar fi dezastruoasă pentru el. Clarissa primeşte un sărut pe obraz, strânge umărul slab al lui Richard cu vârful degetelor

— Ne vedem la trei jumate, spune ea.

— Minunat, spune Richard. Minunat.

Doamna Woolf

Se uită la ceasul de pe masă. Aproape că au trecut două ore. Se simte încă puternică, deşi ştie că mâine s-ar putea să revină la ce a scris şi să găsească totul răsuflat, umflat. Întotdeauna cartea pe care-o ai în cap e mai bună decât aceea pe care reuşeşti s-o pui pe hârtie. Ia o înghiţitură de cafea rece şi începe să citească ce a scris până acum.

Pare destul de bine; anumite părţi par foarte bune, într-adevăr. Are speranţe nemăsurate, desigur – vrea să fie cea mai bună carte, pe măsura aşteptărilor ei. Dar oare o zi din viaţa unei femei obişnuite este un subiect suficient pentru un roman? Virginia îşi loveşte uşor buzele cu degetul mare. Clarissa Dalloway va muri, de asta e sigură, deşi acum este mult prea devreme să spui cum sau din ce cauză exact. Virginia crede că îşi va lua viaţa. Da, o să facă asta.

Virginia pune stiloul jos. I-ar plăcea să scrie toată ziua, să umple treizeci de pagini în loc de trei, dar, după primele ore, ceva din ea şovăie, şi îi este teamă că, dacă îşi va forţa limitele, va vicia întregul efort. Îşi va îngădui să bântuie pe tărâmul incoerenţei, de unde s-ar putea să nu se mai întoarcă. În acelaşi timp, detestă să-şi risipească orele ei valoroase, făcând altceva decât să scrie. Lucrează, lucrează mereu contra fricii de a nu recidiva. La început apar durerile de cap, deloc obişnuite (i s-a părut întotdeauna că termenul de „dureri de cap” este nepotrivit, dar să le numeşti altfel ar fi melodramatic). O infiltrează. Mai curând o locuiesc decât îi fac rău, aşa cum viruşii îşi locuiesc gazdele. Firele de durere se anunţă singure, îi împrăştie frisoane incandescente în ochi atât de intens, încât trebuie să-şi reamintească faptul că alţii nu le pot vedea. Durerea o colonizează, o înlocuieşte pe Virginia, din ce în ce mai mult, cu ea însăşi, iar felul în care avansează este atât de brutal, contururile zimţate atât de clare, că nu se poate abţine să nu şi-o imagineze ca pe o entitate cu viaţă proprie. S-ar putea s-o vadă când merge cu Leonard în piaţă, o masă alb-argintie, sclipitoare, plutind deasupra pietrelor din pavaj, străbătută la întâmplare de vârfuri ascuţite, fluidă dar compactă ca o meduză. „Ce-i asta?” ar întreba Leonard. „E durerea mea de cap”, ar răspunde ea. „Te rog s-o ignori.”

Durerea de cap e mereu acolo, aşteptând, iar perioadele ei

de libertate, oricât ar fi de lungi, par mereu provizorii. Uneori durerea de cap o ia în stăpânire parţial o seară, sau o zi, sau două, apoi se retrage. Alteori rămâne şi creşte până când ea însăşi se prăbuşeşte. În acele perioade, durerea de cap îi iese din craniu şi merge prin lume. Totul străluceşte şi pulsează. Totul se molipseşte de strălucire, pulsează, şi ea se roagă să-i vină întunericul, aşa cum un călător pierdut în deşert se roagă pentru un strop de apă. Lumea este la fel de lipsită de întuneric, cum este deşertul de apă. Nu există pic de întuneric în camera cu obloanele trase, nici în spatele pleoapelor ei. Sunt doar grade mai mici sau mai mari de strălucire.

Atunci când este împinsă spre acest tărâm al strălucirii implacabile, încep şi vocile. Uneori sunt nişte mormăieli joase, imateriale, care fuzionează cu aerul însuşi, alteori emană din spatele mobilei sau din pereţi. Sunt indistincte, dar pline de înţeles, incontestabil masculine, obscen de bătrâne. Sunt furioase, acuzatoare, deziluzionate. Uneori par că discută în şoaptă între ele, alteori par să recite un text. Uneori, slab, poate distinge un cuvânt. „Azvârle”, o dată, şi „sub” în alte două ocazii. O dată un cârd de vrăbii a cântat fără îndoială în limba greacă la geamul ei. Starea aceasta o face enorm de nefericită. În starea asta e capabilă să ţipe la Leonard sau la oricine se apropie (fâşâind luminos, ca nişte diavoli). Şi totuşi, această stare, când se prelungeşte, începe să o învăluie, oră de oră, ca într-o crisalidă. În cele din urmă, după ce au trecut destule ore, ea apare însângerată, tremurătoare, dar plină de viziuni şi gata să lucreze, o dată ce s-a odihnit. Îi e teamă de alunecările ei în durere şi lumină, şi bănuieşte că sunt necesare. E liberă de câtva timp, de ani de zile. Ştie cât de brusc poate reveni durerea de cap, dar o minimalizează. În prezenţa lui Leonard, se arată, cu ostentaţie, mai sănătoasă decât se simte uneori. Se va întoarce la Londra. Mai bine să mori aiurind de nebună la Londra, decât să dispari la Richmond.

Decide, şovăind, că pentru azi a terminat. Mereu, mereu apar îndoielile astea. Dacă ar mai încerca o oră? Este oare chibzuită sau leneşă? Chibzuită, îşi spune ei înseşi, şi aproape o crede. Are deja două sute cincizeci de cuvinte, mai mult sau mai puţin. Să zicem că-i destul. Ai încredere că mâine vei fi din nou aici, că vei şti cine eşti.

Îşi ia ceaşca de cafea, cu zaţul rece, şi iese din cameră, coboară scările până la tipografie, unde Ralph citeşte şpalturile pe măsură ce Leonard termină cu ele,

— Bună dimineaţa, îi spune Ralph, vesel şi nervos, Virginiei. Faţa lui latră, placidă şi frumoasă este roşie, fruntea practic în flăcări, vede imediat că pentru el nu este deloc o dimineaţă bună. Probabil că Leonard a mârâit la vreo inadvertenţă, fie dintr-o recoltă recentă, fie rămasă de ieri, iar acum Ralph stă şi citeşte şpalturi, spunând „Bună dimineaţa”, cu ardoarea îmbujorată a unui copil certat.

— Bună dimineaţa, răspunde ea, cu o voce cordială, dar prudent nepăsătoare. Tinerii şi tinerele acestea, aceste ajutoare vor veni şi vor pleca.

Marjorie a fost deja angajată (cu vocea ei teribil de afectată, şi unde este ea acum?) să facă treburile pe care Ralph le consideră sub demnitatea lui. Nu o să dureze mult, desigur, până când Ralph, apoi Marjorie o să plece, iar ea, Virginia, va ieşi din biroul ei şi va găsi pe cineva nou care să-i spună, cu faţa roşie, vinovată, bună dimineaţa. Ştie că Leonard poate să fie arţăgos, avar şi imposibil de revendicativ. Ştie că deseori aceşti tineri sunt criticaţi injust, dar nu le va ţine parte împotriva lui. Nu va fi mama care intervine, oricât ar ruga-o ei cu zâmbete avide şi ochi răniţi. La urma urmelor, Ralph este treaba lui Lytton, iar Lytton este binevenit[2]. El, ca şi fraţii sau surorile lui care vor veni vor continua şi vor face ce fac ei în lume – nimeni nu se aşteaptă să-şi facă o carieră din ajutorul dat la tipografie. Poate că Leonard e un autocrat, poate că nu este corect, dar e tovarăşul ei, omul care-i poartă de grijă, şi nu-l va trăda, cu siguranţă nu pentru frumosul şi neexperimentatul Ralph sau pentru Marjorie, cu vocea ei de papagal.

— Sunt zece greşeli în opt pagini, spune Leonard.

Cutele din jurul gurii lui sunt atât de adânci, că poţi strecura un bănuţ în ele.

— Noroc că le-ai găsit, spune Virginia.

— Par să se concentreze către secţiunea de mijloc. Crezi că dacă scrii prost eşti mai ghinionist?

---

[2] Este vorba de Lytton Strachey, eseist, istoric, membru, ca și soții Leonard și Virginia Woolf, al grupului de intelectuali din Bloomsbury.

— Ce mult mi-ar plăcea să trăiesc într-o lume în care asta ar fi adevărat. O să mă duc să fac o plimbare să-mi limpezesc mintea, apoi o să vin şi-o să mă apuc din nou de treabă.

— Avansăm bine, spune Ralph. Ar trebui să terminăm până la sfârşitul zilei.

— Să ne considerăm norocoşi, zice Leonard, dacă vom termina săptămâna viitoare pe vremea asta.

Se încruntă. Faţa lui Ralph capătă o nuanţă de roşu mai subtilă, mai precisă. Desigur, se gândeşte ea. Ralph a aşezat literele şi a făcut-o neglijent. Adevărul, se gândeşte ea, stă între aceşti doi oameni, calm şi grăsuliu, îmbrăcat într-un gri respectabil. Nu-l deţine Ralph, infanteristul tânăr, care apreciază literatura, dar care mai apreciază, cu aceeaşi fervoare, chiar cu mai multă, brandyul şi biscuiţii care-l aşteaptă la terminarea lucrului, care este bun şi lipsit de strălucire, pe care nu te poţi bizui că va perpetua, în timpul care i s-a dat, mersul banal al lumii obişnuite. În acelaşi fel, adevărul nu-l deţine (vai!) Leonard, strălucitul şi infatigabilul Leonard, care refuză să distingă între eşec şi catastrofă, care adoră realizările mai mult decât orice, şi devine nesuferit în ochii altora, pentru că el crede în mod autentic că poate smulge din rădăcini şi reforma orice caz de incapacitate şi mediocritate umană.

— Sunt sigură, spune ea, că putem aduce cartea la o formă acceptabilă şi să avem parte şi de Crăciun.

Ralph îi rânjeşte cu o uşurare atât de vizibilă încât ea simte impulsul de a-l pocni. Îi supraevaluează simpatia – ea nu a vorbit în numele lui, ci al lui Leonard, aşa cum propria ei mama ar fi transformat într-un eveniment minor gafa unei servitoare în timpul prânzului, declarând, de dragul soţului şi al celorlalţi prezenţi, că supiera spartă nu prevesteşte nimic rău, că cercul dragostei şi toleranţei nu poate fi rupt, că toţi sunt în siguranţă.

Doamna Brown

Viaţa, Londra, acest moment din iunie.

Ea începe să cearnă făina într-un bol albastru. Dincolo de fereastră este un intermezzo de iarbă care separă casa lor de aceea a vecinilor. Umbra unei păsări brăzdează calcanul de un alb orbitor al garajului vecinilor. Laura simte o plăcere scurtă şi profundă, gândindu-se la umbra păsării, la dârele de alb şi verde strălucitoare. Bolul din faţa ei este de un albastru uşor, şters, pal, poros, cu o bandă subţire de frunze albe la buză. Frunzele sunt identice, stilizate, cam ca în benzile desenate, înclinate în unghiuri îndrăzneţe, şi pare plauzibil ca una dintre ele să fi suferit o crestătură mică şi triunghiulară pe o latură. O ploaie de făină albă şi fină cade în bol.

— Ia uite, îi spune ea lui Richie. Vrei să vezi?

— Da, răspunde el.

Ea îngenunchează să-i arate făina cernută.

— Acum trebuie să măsurăm patru ceşti. Oh, Doamne. Ştii cât înseamnă patru ceşti? El îşi ridică patru degete.

— Bun, spune ea. Foarte bine.

În acel moment îi vine să-l devoreze, nu cu lăcomie, ci cu adorare şi infinită blândeţe, aşa cum a luat împărtăşania în gură înainte de a se căsători, când s-a convertit (mama ei n-o va ierta niciodată, niciodată). Simte în ea o dragoste atât de puternică, atât de lipsită de ambiguitate, cam seamănă cu pofta de mâncare.

— Eşti un băiat atât de bun şi de inteligent spune ea.

Richie rânjeşte, se uită la faţa ei cu ardoare Ea îi întoarce privirea. Fac o pauză, fără să se mişte, uitându-se unul la altul, şi o clipă este exact ce este: o femeie însărcinată, îngenunchind în bucătărie, cu fiul ei de trei ani, care ştie numărul patru. Este ea însăşi, şi este imaginea ei perfectă, nu există nici o diferenţă. O să facă un tort – doar un tort –, dar în mintea ei tortul este ceva lucios şi aspectuos, ca acelea din fotografiile din reviste. Îşi imaginează cum face, din materialele cele mai umile, un tort care are echilibrul şi autoritatea unei urne sau a unei case. Tortul va exprima opulenţă şi plăcere, aşa cum o casă bună exprimă confort şi siguranţă. Probabil, se gândeşte ea, că aşa simt artiştii şi arhitecţii (este o comparaţie teribil de

exagerată, ştie asta, poate puţin nebunească, totuşi), atunci când intră în contact cu pânza, piatra, uleiul sau cimentul umed. Oare o carte ca Doamna Dalloway nu a fost cândva doar o hârtie goală şi o călimară cu cerneală? Este doar un tort, îşi spune. Totuşi. Sunt torturi şi torturi. În acest moment, ţinând un bol plin cu făină cernută într-o casă ordonată, sub cerul Californiei, ea speră să fie la fel de satisfăcută şi plină de speranţe ca un scriitor care aşterne prima propoziţie, ca un constructor care începe să-şi deseneze planurile.

— S-a făcut, îi spune ea lui Richie. Tu o s-o pui pe prima.

Ea îi întinde o ceaşcă de măsurat din aluminiu strălucitor. E pentru prima oară când i se încredinţează o astfel de sarcină. Laura pune un al doilea bol, gol, pe podea pentru el. El ţine ceaşca de măsurat cu ambele mâini.

— Uite cum se face, îi spune ea. Dirijând mâinile lui Richie cu ale ei, îl ajută să vâre ceaşca în făină. Ceaşca intră cu uşurinţă, şi prin peretele ei subţire el simte moliciunea şi foşnetul uşor al făinii cernute. Un norişor se ridică în urma ceştii. Mama şi fiul o ridică din nou, îndesată cu făină. Făina curge în cascade, peste marginile argintii. Laura îi spune băiatului să ţină ceaşca bine, ceea ce el, surescitat, reuşeşte să facă, şi cu un gest rapid, ea azvârle mica grămăjoară din vârf şi creează o suprafaţă impecabil de albă, exact la acelaşi nivel cu buza ceştii. El continuă să ţină ceaşca cu ambele mâini.

— Bine, spune ea. Acum o punem în celălalt bol. Crezi că poţi face acest lucru singur?

— Da, zice el, deşi nu este deloc sigur. El crede că această ceaşcă e unică şi de neînlocuit. Una este să ţi se ceară să treci strada cu o varză în mână, alta să ţi se ceară capul, recent dezgropat, al lui Apollo de Rilke.

— Aşa se face, deci, spune ea.

El mută ceaşca precaut în celălalt bol, şi o ţine acolo, paralizat, deasupra concavităţii albe, strălucitoare (este următorul, ca mărime, dintr-o serie de boluri verde pal, cu aceeaşi bandă de frunze pe margine, puse unul în celălalt). Înţelege că mama se aşteaptă să verse făina în bol, dar se pare că nu a înţeles indicaţiile, şi va strica totul. I se pare posibil că, împrăştiind făina, va produce o catastrofă mai mare, va deranja un echilibru precar. Vrea să se uite la mama lui, dar nu-şi poate lua ochii de la ceaşcă.

— Răstoarn-o, spune ea.

El o răstoarnă cu o mişcare grăbită, speriată, Făina oscilează o fracţiune de secundă, apoi dă pe de lături. Făina cade solid, într-o grămăjoară care aminteşte de departe de forma ceştii. Un nor mai mare se înalţă şi aproape că-i atinge faţa, apoi dispare. Se uită fix în jos, la ce a făcut, un deal alb, uşor granulat, pătat cu umbre cât gămălia unui ac, înălţându-se din albul lucios, mai apropiat de culoarea smântânii, al interiorului bolului.

— Hopa, spune mama lui.

El se uită la ea cu teroare. Ochii i se umplu de lacrimi.

Laura oftează. De ce este atât de sensibil, atât de predispus crizelor de remuşcare atât de inexplicabile? De ce trebuie să se poarte atât de atent cu el? o clipă – doar o clipă – conturul lui Richie se schimbă în mod subtil. Devine mai mare, mai strălucitor. Capul i se lăţeşte. Instantaneu pare învăluit într-un alb strălucitor. O clipă nu-şi doreşte decât să plece – nu să-i facă rău, n-ar face asta niciodată –, dar să fie liberă, fără prihană, să nu aibă responsabilităţi.

— Nu, nu, spune Laura. E bine. Foarte bine. Exact aşa cum trebuie.

El zâmbeşte printre lacrimi, brusc mândru de el, uşurat aproape prosteşte. Prea bine, deci, nu a fost nevoie decât de câteva cuvinte bune, de puţină încurajare. Ea oftează. Îi atinge blând părul.

— Acum, zice ea. Eşti gata să mai faci una? El dă din cap cu un entuziasm atât de inocent şi nereţinut, că i se pune un nod în gât de atâta dragoste. Brusc i se pare uşor să faci un tort şi să creşti un copil. Îşi iubeşte fiul cu puritate, ca o mamă – nu are resentimente faţă de el, nu-şi doreşte să plece. Îşi iubeşte soţul, şi e bucuroasă că e măritată. Probabil (nu pare imposibil) că a alunecat dincolo de o linie invizibilă care a separat-o în permanenţă de ce dorea ea să simtă, să fie. Nu pare deloc imposibil ca ea să fi suferit o transformare profundă şi subtilă, aici, în această bucătărie, în cel mai banal dintre momente. S-a ajuns pe sine din urmă. A muncit atât de mult, atât de greu, cu atâta bună-credinţă, şi acum a prins rostul de a trăi fericit, fiind ea însăşi, aşa cum un copil învaţă într-un anumit moment să-şi ţină echilibrul pe o bicicletă cu două roţi. Se pare că se va simţi bine. Nu o să-şi piardă speranţa. Nu o să-şi jelească

perspectivele pierdute, talentele neexplorate (dar dacă, la urma urmei, nu are nici un fel de talent?). Îi va rămâne devotată fiului ei, soţului ei, căminului şi îndatoririlor ei, darurilor ei. Îşi doreşte neapărat acest al doilea copil.

Doamna Woolf

O ia în sus, pe Mt. Ararat Road, proiectând sinuciderea doamnei Dalloway. Clarissa va fi avut o iubire, o femeie. Sau mai curând o fată, da, o fată pe care a cunoscut-o în copilărie, una dintre acele pasiuni care izbucnesc brusc când eşti tânăr – când dragostea şi ideile par cu adevărat descoperirea ta personală, niciodată înţeleasă în acest mod, în timpul acelei perioade scurte din tinereţe, când simţi că eşti liber să faci sau să spui orice: să şochezi, să loveşti cu putere, să refuzi viitorul care ţi s-a oferit şi să ceri altul, mult mai măreţ şi mai straniu, gândit de tine şi aflat în mâinile tale, fără să datorezi nimic bătrânei mătuşi Helena, care stă în fiecare seară în scaunul ei obişnuit şi se întreabă cu glas tare dacă Platon sau Morris sunt lecturi potrivite pentru o tânără domnişoară. Clarissa Dalloway, în prima ei tinereţe, a iubit o altă fată, se gândeşte Virginia.

Clarissa credea atunci că o va aştepta un viitor plin de evenimente, dar în cele din urmă (cum se va realiza exact schimbarea?) o să-şi vină în fire, cum se întâmplă cu toate tinerele, şi o să se mărite cu un bărbat eligibil.

Da, o să-şi vină în fire şi o să se mărite.

Va muri la maturitate. Probabil că o să se omoare din cauza unui lucru de nimic (cum poate să-l facă să fie convingător, tragic, în loc de comic?).

Desigur, asta se va întâmpla mai departe în carte, şi înainte ca Virginia să ajungă acolo, speră că natura precisă a acestui lucru i se va dezvălui. Deocamdată, plimbându-se prin Richmond, îşi concentrează gândurile asupra problemei primei iubiri a Clarissei. O fată. Fata, se gândeşte ea, va fi impetuoasă şi captivantă. Le va scandaliza pe mătuşi, tăind corolele daliilor şi nalbelor, lăsându-le apoi să plutească în boluri mari cu apă, la fel cum făcea Vanessa, sora Virginiei.

Aici, pe Mt. Ararat Road, Virginia trece pe lângă o femeie voinică, o figură pe care a văzut-o deseori în magazine, o nevastă bătrână, voinică şi suspicioasă, care conduce cu o mână doi boxeri în lese de culoarea coniacului, iar în mâna cealaltă cară o sacoşă imensă din material de tapisat mobila, şi prin felul ostentativ în care o ignoră pe Virginia arată clar faptul că ea, Virginia, a vorbit cu glas tare, fără să-şi dea seama. Da, îşi aude practic cuvintele mormăite, le va scandaliza

pe mătuşi, vălurind ca o eşarfă în urma ei. Ei, şi ce-i cu asta? Obraznic, după ce femeia a trecut, Virginia se întoarce deplin pregătită să-i surprindă iarăşi privirea furişată. Ochii Virginiei întâlnesc ochii unuia dintre boxeri, care o priveşte peste umărul lui gălbui, cu o expresie de derută lăcrimoasă şi gâfâită.

Ea ajunge în Queen's Road şi se întoarce spre casă, gândindu-se la Vanessa, la florile decapitate care plutesc în boluri cu apă.

Deşi este cea mai bună dintre ele, Richmondul este, la urma urmei, fără îndoială, o suburbie cu tot ce implică acest cuvânt, când te gândeşti la jardiniere şi garduri vii, la femeile care-şi plimbă boxerii, la ceasurile care bat orele în camerele goale. Virginia se gândeşte la iubirea unei fete. Dispreţuieşte Richmondul. Îi e foame de Londra. Visează uneori la inima oraşelor. Aici, unde a fost adusă să trăiască în ultimii opt ani, tocmai pentru că nu este un loc nici ciudat şi nici minunat, nu mai are dureri de cap, nu mai aude voci şi nu mai are crize de furie. Tot ce îşi doreşte aici este întoarcerea la pericolele oraşului.

Pe treptele de la Hogarth House face o pauză să-şi amintească de ea însăşi. În decursul anilor a învăţat că sănătatea mintală presupune un anumit grad de talent actoricesc, nu pur şi simplu de dragul soţului şi servitoarelor ci, în primul şi în primul rând, al propriilor convingeri. Ea este autorul, Leonard, Ralph şi alţii sunt cititorii. Acest roman este despre o femeie inteligentă, de o sensibilitate şi o susceptibilitate ucigătoare, care a fost odată bolnavă, dar acum şi-a revenit, care se pregăteşte pentru sezonul monden din Londra, unde va da şi se va duce la petreceri, va scrie dimineaţa şi va citi după-amiaza, va lua prânzul cu prietenii şi se va îmbrăca impecabil. Este o anumită artă în toate acestea, în felul în care oferi ceaiul sau dai o masă, în acest formalism însufleţitor. Bărbaţii se pot lăuda că scriu adevărat şi cu pasiune despre mişcările naţiunilor. Pot considera războiul şi căutarea lui Dumnezeu drept singurele subiecte literare grandioase, dar dacă poziţia bărbaţilor în lume ar putea fi răsturnată de o alegere neinspirată a pălăriei, literatura engleză s-ar schimba dramatic.

Clarissa Dalloway, se gândeşte ea, se va omorî – dintr-o cauză care, la suprafaţă, pare minoră. Petrecerea ei va fi un

fiasco sau soţul ei va refuza încă o dată să observe o schimbare în înfăţişarea ei sau a casei, pentru care ea a depus efort. Problema tehnică va fi cum avea să redea fără fisură magnitudinea disperării ei miniaturale, dar foarte reale, să-l convingi pe cititor că pentru ea înfrângerile casnice sunt la fel de devastatoare cum sunt bătăliile pierdute pentru un general.

Virginia intră pe uşă. Se simte stăpână pe personajul care este Virginia Woolf şi, la fel ca acel personaj, îşi scoate pelerina, o pune în cuier şi se duce jos, în bucătărie să vorbească cu Nelly despre masa de prânz.

În bucătărie Nelly întinde aluatul. Nelly e ea însăşi, mereu egală cu sine, ca întotdeauna mare şi roşie, maiestuoasă, indignată, de parcă şi-ar fi petrecut întreaga viaţă într-o epocă de glorie, într-o epocă a manierelor elegante, care s-a sfârşit pentru totdeauna cu vreo zece minute înainte să intri în încăpere. Virginia e uimită de ea. Cum de îşi aminteşte, cum de reuşeşte, zi de zi, ceas de ceas, să fie exact la fel?

— Bună, Nelly, îi spune Virginia.

— Bună ziua, doamnă. Nelly se concentrează asupra foii de plăcintă, de parcă făcăleţul ei ar da la iveală un scris lizibil, dar slab vizibil în aluat.

— E o plăcintă pentru prânz?

— Da, doamnă. M-am gândit la o plăcintă cu carne de miel, cu mielul care a rămas, dar eraţi atât de ocupată cu lucru' dimineaţă, că n-am vorbit.

— O plăcintă cu carne de miel sună minunat, spune Virginia, deşi trebuie să facă un efort să rămână în pielea personajului. Trebuie să ţină minte: mâncarea nu e sinistră. Să nu se gândească la putrefacţii sau la fecale; să nu se gândească la faţa din oglindă.

— Am pregătit supa de creson, spune Nelly. Şi plăcinta. Şi apoi m-am gândit la alea, la perele galbene pentru budincă, dacă nu doriţi ceva mai fistichiu.

Iată, deci, provocarea lansată. Dacă nu doriţi ceva mai fistichiu. Aşa cum amazoana stă pe malul râului, înfăşurată în blana animalului pe care l-a ucis şi jupuit, aşa lasă ea să cadă o pară dinaintea papucilor aurii ai reginei şi spune: „Iată ce-am adus. Dacă nu cumva doriţi ceva mai fistichiu”.

— Perele sunt bune, spune Virginia, deşi perele nu sunt deloc în regulă. Nu acum. Dacă Virginia şi-ar fi jucat bine rolul

şi şi-ar fi făcut apariţia în bucătărie în acea dimineaţă să comande prânzul, ar putea fi orice, nu budincă. Ar putea fi o şarlotă sau un sufleu. Puteau fi doar pere la desert. Virginia ar fi putut intra uşor în bucătărie la ora opt şi să spună: „Să nu ne mai batem capul azi cu budinca, perele sunt suficiente”. În schimb, ea s-a furişat şi s-a dus direct în biroul ei, fiindu-i teamă că ziua ei de scris (acel impuls fragil, acel ou în balans într-o lingură) s-ar putea risipi în faţa vreunui capriciu de-al lui Nelly. Ea ştie asta, bineînţeles că ştie, şi oferindu-i pere îi aminteşte Virginiei că ea, Nelly, este puternică, că ea ştie secretele, că reginele cărora le pasă mai mult de puzzle-urile pe care le rezolvă în camerele lor decât de binele poporului trebuie să ia ce li se dă.

Virginia ia o încreţitură de foaie de pe planşetă, o frământă între degete. Spune:

— N-ai uitat că Vanessa şi copiii vin la patru?

— Nu, doamnă, n-am uitat.

Nelly ridică foaia cu o competenţă meşteşugită şi o întinde în tava de plăcintă. Mişcarea moale, expertă, îi aminteşte Virginiei de înfăşatul unui copil şi, o clipă, se simte ca o fată care e martoră la acest gest, manifestând un respect imens şi furie totodată în faţa priceperii de nepătruns a unei mame.

Ea spune:

— Ar trebui să le dăm ceai chinezesc. Şi ghimbir caramelizat.

— Ceai chinezesc, doamnă? Şi ghimbir?

— Vanessa n-a mai fost pe la noi de două săptămâni şi mai bine. Aş prefera să o servesc cu ceva mai bun decât resturile pe care le-am mâncat noi ieri la ceai.

— Ceai chinezesc şi ghimbir caramelizat s-ar găsi la Londra, aici nu vând dintr-astea.

— Trenurile trec la o jumătate de oră, autobuzele la o oră. Nu mai avem nevoie de ceva de la Londra?

— O, mereu se găseşte câte ceva. Numai că e unsprezece şi jumătate acum, iar prânzul nu-i gata nici pe departe. Don'şoara Bell vine la patru. Patru aţi zis, nu-i aşa?

— Da, şi când am spus patru, am vrut să zic ora patru, adică peste cinci ore, acum fiind exact unsprezece şi opt minute. Trenul de la ora douăsprezece şi treizeci de minute o să te aducă la Londra la unu şi câteva minute. Cel de ora două

treizeci te va duce înapoi după ora trei, prompt şi sigur, cu ghimbirul şi ceaiul în mână. Am calculat greşit?

— Nu, zice Nelly. Ia un nap şi-i taie frunzele cu o mişcare expertă a cuţitului. Aşa ar vrea să-mi taie gâtul, se gândeşte Virginia; întocmai aşa, cu o lovitură neşovăielnică, ca şi cum uciderea mea ar fi tot o corvoadă domestică, una care se află între ea şi mersul la culcare. Aşa ar ucide Nelly, competent şi cu precizie, aşa cum găteşte, urmând reţetele pe care le-a învăţat cu atâta timp în urmă şi nu le mai experimentează ca pe nişte cunoştinţe nou dobândite. În acest moment ea i-ar tăia bucuros gâtul Virginiei, cum taie napu pentru că Virginia şi-a neglijat îndatoririle, ia ea, Nelly Boxall, femeie în toată firea, este pedepsită pentru că serveşte pere. De ce-i aşa de greu să te descurci cu servitorii? Mama Virginiei se pricepea de minune. Vanessa se pricepe de minune De ce este atât de dificil să fii ferm şi amabil cu Nelly, să-i inspiri respect şi dragoste? Virginia ştie doar cum trebuie să intre în bucătărie, cum să-şi ţină umerii, cum să-şi moduleze vocea matern, dar fără familiaritate, ca o guvernantă care-i vorbeşte unui copil iubit. Oh, să mâncăm altceva decât pere, Nelly, dl Woolf nu e într-o dispoziţie bună azi, şi cred că perele nu-i vor îndulci nici pe departe starea. Ar fi atât de simplu.

Clarissa Dalloway va şti să se poarte cu servitorii, într-o manieră complexă, amabilă şi autoritară totodată. Servitorii o vor iubi. Vor face mai mult decât le cere.

Doamna Dalloway

Intrând în hol cu florile, Clarissa se întâlneşte cu Sally, care iese. O secundă – chiar mai puţin de o secundă – se uită la Sally cum s-ar uita la ea dacă ar fi două străine. Sally este o femeie palidă, cu părul cenuşiu, cu trăsături dure, cu o nerăbdare întipărită pe faţă, cu cinci kilograme mai slabă decât ar trebui să fie. Clarissa este cuprinsă de tandreţe şi de o dezaprobare vagă, clinică. Clarissa se gândeşte: este atât de frământată şi frumoasă, n-ar trebui să se îmbrace deloc în galben, nici măcar în tonuri de muştar.

— Ei, zice Sally. Florile-s nemaipomenite.

Se sărută repede pe gură. Întotdeauna sunt generoase cu săruturile.

— Unde te duci? întreabă Clarissa.

— În oraş. Iau prânzul cu Oliver St. Ives. Ţi-am spus? Nu-mi amintesc dacă ţi-am spus.

— Nu mi-ai spus.

— Îmi pare rău. Te deranjează?

— Deloc. Frumos că iei prânzul cu o stea de cinema.

— Am făcut curăţenie ca o apucată.

— Hârtie igienică?

— Suficientă. O să mă întorc peste câteva ore.

— Pa.

— Florile sunt nemaipomenite, spune Sally. De ce sunt nervoasă?

— Pentru că iei masa cu o stea de cinema bănuiesc.

— E vorba numai de Oliver. Mă simt de parcă te-aş abandona.

— Nu mă abandonezi. Totul e în regulă.

— Eşti sigură?

— Du-te. Distracţie plăcută.

— Pa.

Se sărută din nou. Clarissa va vorbi cu Sally la timpul potrivit, să scoată din circulaţie jacheta muştar.

În timp ce continuă să străbată holul, se întreabă despre plăcerea pe care a simţit-o – oare ce-o fi fost? – cu mai puţin de-o oră înainte, în acest moment, la ora unsprezece şi jumătate, într-o zi caldă de iunie, holul clădirii în care locuieşte arată ca intrarea în tărâmul morţilor. Uma stă în nişa ei, iar gresia

cafenie reflectă în tăcere, sub o formă murdară, lumina ocru, bătrânicioasă a becurilor-lumânare. Nu, nu este exact tărâmul morţilor, e ceva mai rău ca moartea, cu promisiunea ei de odihnă şi somn. Acolo e un praf care se ridică mereu, zile la nesfârşit, iar holul stă şi stă, mereu plin de aceeaşi lumină cafenie şi umezeală rece, de mirosul uşor de chimicale, care va fi suficient, până nu va apărea ceva mai definit, ca mireasma de bătrâneţe şi dispariţie, de sfârşit de speranţă. Richard, iubitul ei pierdut, cel mai bun prieten al ei, dispare în boala şi nebunia lui. Richard nu o va însoţi, aşa cum plănuiseră ei, la bătrâneţe.

Clarissa intră în apartament şi imediat, într-un mod cu totul ciudat, se simte bine. Puţin mai bine. Mai are încă timp să se ocupe de petrecere. Cel puţin are asta de făcut. Asta e casa ei, a ei şi a lui Sally, şi chiar dacă locuiesc aici de mai bine de cincisprezece ani, încă o mişcă frumuseţea ei şi incredibilul lor noroc. Două etaje şi o grădină în West Village! Sunt bogate, desigur, obscen de bogate după standardele actuale, dar nu sunt bogate bogate, nu bogate gen New York City. Au avut o anumită sumă la dispoziţie şi le-a picat bine pentru parchetul din lemn de pin, pentru tocurile ferestrelor care dau spre curtea interioară pavată cu cărămidă, unde creşte muşchiul ca de smarald printre jgheaburile de piatră, iar o fântână circulară, o tipsie de apă limpede, gâlgâie la atingerea unui buton. Clarissa se duce cu florile în bucătărie unde Sally a lăsat un bilet („Prânz c. Oliver – am uitat să-ţi spun? – înapoi cel târziu la 3, XXXXX”). Clarissa e cuprinsă brusc de un sentiment al dislocării. Nu mai este bucătăria ei. E bucătăria unei cunoştinţe, destul de frumoasă, dar nu pe gustul ei, plină de mirosuri străine. Ea trăieşte în altă parte. Ea trăieşte într-o cameră în care un copac bate uşor în fereastră, în timp ce cineva pune acul pe un disc de gramofon. Aici, în această bucătărie, farfuriile albe sunt stivuite, ca nişte instrumente sfinte, în dosul uşilor de sticlă ale dulapului. Un şir de oale din teracotă, smălţuite în diverse tonuri de galben, cu suprafaţa crăpată, stau pe blatul de granit. Clarissa recunoaşte aceste lucruri, dar se situează la distanţă de ele. Simte prezenţa propriei fantome, acea parte din ea, vie, la modul indestructibil şi extrem de puţin sesizabil, acea parte care nu posedă nimic, care observă cu mirare şi detaşare, ca un turist într-un muzeu, un şir de căni smălţuite cu galben şi un blat, o cană din crom

pe marginea căreia tremură o singură picătură care capătă greutate şi cade. Ea şi Sally au cumpărat toate aceste lucruri. Îşi aminteşte de fiecare tranzacţie, dar acum simte că sunt arbitrare, cana şi blatul, cănile mai mari, farfuriile albe. Sunt doar alegeri, un lucru, apoi altul, da sau nu, şi vede cât de uşor se poate strecura din această viaţă – din confortul ăsta gol şi arbitrar. Pur şi simplu o poate părăsi şi se poate întoarce la vechea ei casă, unde nu există nici Sally, nici Richard, unde este doar esenţa Clarissei, o fată care a devenit femeie, încă plină de speranţă, capabilă încă de orice. I se revelează că toată durerea şi singurătatea ei, tot eşafodajul scârţâitor porneşte pur şi simplu din faptul că pretinde că locuieşte în acest apartament, printre aceste obiecte, cu buna şi nervoasa Sally, că dacă va pleca de-aici, va fi fericită, sau mai mult decât fericită. Va fi ea însăşi. Se simte o clipă minunat de singură, cu o mulţime de lucruri care o aşteaptă.

Apoi sentimentul avansează. Nu se prăbuşeşte, nu este îndepărtat repede. Pur şi simplu avansează ca un tren care se opreşte într-o staţie mică de ţară, stă o vreme, apoi se pierde în depărtare. Clarissa scoate florile din hârtie şi le pune în chiuvetă. Este dezamăgită şi puţin mai uşurată. La urma urmei, acesta este apartamentul ei, colecţia ei de oale din lut, partenera ei, viaţa ei. Nu-şi doreşte alta. Simţindu-se normal, nici transpusă de fericire şi nici deprimată, ci pur şi simplu prezentă, Clarissa Vaughan, o femeie norocoasă, bine cotată profesional, care dă o petrecere pentru un artist celebru, bolnav de o boală incurabilă, se întoarce în living să verifice mesajele de pe robot. Petrecerea va merge bine sau rău. Oricum va fi, ea şi Sally vor cina după aceea. Se vor duce apoi la culcare.

Pe bandă este mesajul noului furnizor (are un accent irecognoscibil. Dacă-i vreun incompetent?) care confirmă livrarea de la ora trei. Apoi o invitată care cere permisiunea să vină cu o invitată de-a ei, şi un alt invitat care o anunţă că trebuie să plece din oraş în acea dimineaţă să-şi vadă un prieten din copilărie, a cărui SIDA a evoluat, neaşteptat, în leucemie.

Robotul se opreşte. Clarissa apasă pe butonul de derulare. Dacă Sally a uitat să-i pomenească de prânzul cu Oliver St. Ives este probabil pentru că invitaţia i-a fost adresată doar lui Sally.

Oliver St. Ives, scandalosul, eroul, nu a invitat-o pe Clarissa la prânz. Oliver St. Ives, care a apărut spectaculos în Vanity Fair şi, ca urmare, i-a fost retras rolul principal dintr-un thriller de mulţi bani, a câştigat mai multă notorietate ca activist homosexual decât s-ar fi putut aştepta, dacă ar fi continuat să pozeze în heterosexual şi să se producă în filme scumpe de categoria a doua. Sally l-a întâlnit pe Oliver St. Ives când a apărut în emisiunea de interviuri serioasă şi cu pretenţii la care este coproducător (care, desigur, nu l-ar fi băgat în seamă când era doar un erou de acţiune, şi nu unul de primă mână). Sally este persoana pe care el o invită acum la prânz, deşi el şi Clarissa s-au întâlnit de mai multe ori şi au avut, îşi aminteşte ea, o conversaţie lungă şi surprinzător de intimă la o acţiune de strângere de fonduri. Nu contează că ea este femeia din carte? (Deşi cartea, desigur, a fost un eşec, deşi Oliver citeşte probabil foarte puţin.) Oliver nu i-a spus lui Sally: „Vezi s-o aduci şi pe femeia aceea interesantă cu care locuieşti”. Probabil credea că ea, Clarissa, nu-i decât nevastă, doar nevastă. Clarissa se întoarce în bucătărie. Nu este geloasă pe Sally, nu-i chiar atât de meschină dar nu se poate abţine să nu simtă că, prin simplul fapt că Oliver St. Ives o trece cu vederea, interesul lumii faţă de ea păleşte, dar şi mai puternic se simte jenată de faptul că o deranjează acum, când pregăteşte o petrecere pentru un om care s-ar putea să fie un mare artist şi s-ar putea să nu mai apuce sfârşitul anului. Sunt trivială, nesfârşit de trivială, se gândeşte ea. Şi totuşi. Să meargă neinvitată i se pare o demonstraţie minoră a capacităţii lumii de a se descurca fără ea. Faptul că este trecută cu vederea de Oliver St. Ives (care probabil că nu a exclus-o în mod conştient ci, pur şi simplu, nu s-a gândit deloc la ea) seamănă cu moartea, aşa cum diorama unui eveniment istoric de dimensiunea unei cutii de pantofi de copil seamănă cu evenimentul însuşi. Este un lucru mic, strălucitor, zdrenţuit, din pâslă şi lipici. Dar orişicât. Nu este un eşec, îşi spune ea sieşi. Să te afli în camerele astea, în pielea ta, tăind cozile florilor, nu este un eşec. Nu este un eşec, dar acest efort te solicită mai mult, doar să fii prezent şi recunoscător, să fii fericit (ce cuvânt teribil). Oamenii de pe stradă nu te mai privesc, sau dacă o fac, nu mai există implicaţii sexuale de nici un fel. Nu eşti invitată la prânz de Oliver St. Ives. Dincolo de

fereastra îngustă a bucătăriei, oraşul navighează şi huruie. Îndrăgostiţii se ceartă, casele de marcat zornăie, tinerii şi tinerele îşi cumpără haine noi, în timp ce femeia de sub Arcul din Washington Square cântă iiiiii, iar tu scurtezi capătul cozii unui trandafir şi îl pui într-o vază plină cu apă fierbinte. Încerci să reţii clipa, aici, în bucătărie, împreună cu florile. Încerci s-o locuieşti, s-o iubeşti, pentru că este a ta, şi pentru că imediat dincolo de aceste camere este holul, cu ceramica lui cafenie şi lămpile lui cafenii care emană în permanenţă o lumină scăzută. Pentru că, şi dacă uşa rulotei s-ar fi deschis, femeia dinăuntru, fie ea Meryl Streep, Vanessa Redgrave sau Susan Sarandon, nu ar fi fost decât pur şi simplu o femeie într-o rulotă, şi nu puteai face ce doreai să faci. Nu ai fi putut să o întâmpini acolo, pe stradă, să o iei în braţe şi să plângi împreună cu ea. Ar fi minunat să plângi aşa, în braţele unei femei care să fie în acelaşi timp nemuritoare şi obosită, o persoană speriată, care tocmai a ieşit dintr-o rulotă. Mai mult ca orice eşti vie, aici, în bucătăria ta, aşa cum Meryl Streep şi Vanessa Redgrave sunt vii undeva, în timp ce zgomotul traficului se aude ca un vaiet dinspre Sixth Avenue, iar lamele argintii ale foarfecelui taie zemos tulpina verde închis.

În vara aceea, când avea optsprezece ani, i se părea că se poate întâmpla orice, absolut orice. Părea că-l poate săruta pe prietenul ei serios, formidabil, pe prietenul ei cel mai bun, acolo, lângă iaz, că pot dormi împreună, amestecând ciudat dorinţa şi inocenţa, fără să-şi pună întrebări despre ce înseamnă asta. Dacă n-ar fi fost casa aceea, ar fi rămas nişte simpli studenţi care fumau marijuana şi discutau în contradictoriu în camerele de cămin de la Columbia. Casa a fost totul. La mijloc a fost lanţul de întâmplări iniţiate de întâlnirea fatală pusă la cale de unchiul şi mătuşa bătrână, cu acel camion cu produse în suburbia Plymouthului, şi de faptul că părinţii lui Louis i-au oferit lui şi prietenilor lui casa pe timpul verii, acea casă eliberată peste noapte, unde salata era încă proaspătă în frigider şi o pisică vagaboandă venea, din ce în ce mai nerăbdătoare, să vadă dacă mai sunt resturile pe care le găsea întotdeauna la uşa bucătăriei. Casa şi vremea de afară – irealitatea extatică a amândurora – care au transformat prietenia lui Richard într-un gen de dragoste mult mai devoratoare, şi aceleaşi elemente au adus-o pe Clarissa aici, în

această bucătărie din New York City, unde stă pe ardezie italienească (o greşeală, e rece şi se pătează uşor), taie florile şi se luptă, cu un succes moderat, să nu-i mai pese că Oliver St. Ives, activistul şi steaua de cinema eşuată, nu a invitat-o la prânz.

Nu era o trădare, insistase ea, pur şi simplu o expansiune a posibilului. Nu cerea fidelitate de la Richard – Doamne fereşte – şi nici nu extorca o proprietate care îi aparţinea lui Louis. Nici Louis nu credea asta (sau cel puţin nu recunoştea. Să fi fost o pură întâmplare că în vara aceea s-a tăiat cu diverse unelte şi cuţite de bucătărie, că a trebuit să se ducă de două ori la doctorul din zonă să-i pună copci?). Era în 1965. Iubirea trăită putea presupune acelaşi lucru. Cel puţin părea posibil. De ce să nu faci sex cu toată lumea, dacă tu îi doreai şi ei te doreau? Aşa că Richard a continuat cu Louis şi a început-o şi cu ea, şi totul părea în regulă, pur şi simplu în regulă. Nu pentru că sexul şi dragostea erau necomplicate. De exemplu, încercările Clarissei cu Louis au eşuat total. El nu era interesat de ea şi nici ea de el, cu toată frumuseţea lui vestită. Amândoi îl iubeau pe Richard, amândoi îl doreau pe Richard, şi asta acţiona ca o legătură între ei. Nu toţi oamenii erau făcuţi să fie iubiţi, şi nu erau suficient de naivi să încerce să forţeze nota şi să ajungă la un eşec absolut în patul pe care Louis l-a împărţit doar cu Richard tot restul acelei veri, în nopţile în care Richard nu era cu Clarissa.

Cât de des se întrebase ea după aceea ce s-ar fi putut întâmpla, dacă ar fi încercat să rămână cu el. Dacă i-ar fi întors sărutul lui Richard la intersecţia străzilor Bleecher şi MacDougal, ar fi plecat undeva cu el (unde?), n-ar mai fi cumpărat pachetul cu beţişoare aromate şi haina din alpaca cu nasturi în formă de trandafir. Ar fi putut descoperi… ceva mai vast şi mai straniu decât ceea ce aveau? Ţi-e imposibil să nu te gândeşti cum celălalt viitor, acel viitor respins, s-ar fi petrecut în Italia sau Franţa, în camere mari şi în grădini însorite; plin de infidelităţi şi mari bătălii; ca o mare şi durabilă poveste de dragoste, aşezată peste o prietenie atât de încercată şi profundă, care i-ar fi însoţit în mormânt şi dincolo de el. Ar fi putut, se gândeşte ea, să intre într-o altă lume. Ar fi putut avea o viaţă la fel de plină şi periculoasă, ca în literatură.

Sau poate că nu, îşi spune Clarissa. Asta am fost. Asta sunt

– o femeie decentă, cu un apartament bun, cu o căsătorie stabilă şi plină de afecţiune, care acum dă o petrecere. A te aventura prea mult în căutarea iubirii, îşi spune ea, înseamnă să renunţi la cetăţenia în ţara pe care ţi-ai construit-o. Sfârşeşti prin a naviga dintr-un port în altul.

Totuşi, mai este acest sentiment al şansei ratate. Poate că nu este nimic care să egaleze amintirea faptului că ai fost tânăr alături de cineva. Poate că, pur şi simplu, Richard a fost persoana pe care Clarissa a iubit-o în cel mai optimist moment al vieţii. Richard stătuse lângă ea, la marginea iazului, în amurg, în jeanşi tăiaţi şi sandale de cauciuc. Richard o numise Doamna Dalloway şi se sărutaseră. Gura lui se deschisese spre a ei, limba lui (excitată şi total familiar; ea nu uitase asta niciodată) îşi făcuse drum timid înăuntru, până când se întâlnise cu a sa. Se sărutaseră şi se plimbaseră în jurul iazului. Peste o oră luaseră masa şi băuseră o cantitate industrială de vin. Exemplarul Clarissei din *Caietul auriu*[3] se afla pe noptiera albă şi ciobită din dormi torul din mansardă, unde dormea încă singură unde Richard nu începuse să-şi petreacă alternativ nopţile.

Atunci păruse a fi începutul unei perioade fericite, iar Clarissa este încă şocată, la mai bine de treizeci de ani, când îşi dă seama că asta însemna fericire, că întreaga experienţă a stat într-un sărut şi o plimbare, anticiparea unei cine şi a unei cărţi. Cina a fost dată uitării, Lessing a fost întrecută de alţi scriitori, şi chiar actul sexual, atunci când ea şi Richard au ajuns în acel punct, a fost arzător, dar ciudat şi lipsit de satisfacţie, mai curând afabil decât pasional. Ceea ce trăieşte neumbrit în mintea Clarissei de peste trei decenii este un sărut în amurg pe un petic de iarbă arsă, şi o plimbare în jurul unui iaz, în timp ce ţânţarii bâzâiau în aerul care se întuneca. Mai există încă acea perfecţiune singulară, perfectă în parte pentru că, la vremea aceea, părea limpede că promite mai mult. Acum ştie. Acela a fost momentul. Nu a mai existat altul la fel.

---

[3] Romanul lui Doris Lessing, apărut în 1962.

Doamna Brown

Tortul este mai puţin reuşit decât sperase ea să fie. Încearcă să nu-i pese. E doar un tort, îşi zice. E doar un tort. L-a glasat împreună cu Richie, iar ea, vinovată, a inventat altceva pentru el în timp ce stoarce dintr-un tub trandafiri galbeni pe marginile blatului şi scrie „La mulţi ani, Dan”, cu glazură albă. Nu are chef de încurcătura pe care ar face-o fiul ei. Totuşi, nu a ieşit aşa cum şi-a imaginat; deloc. Nu-i rău, dar îşi imaginase că o să iasă mai bine. Şi-l imaginase mai mare, mai impozant. Sperase (recunoaşte singură) că o să arate mai bogat şi mai frumos, chiar minunat. Tortul acesta pe care l-a făcut este mic, nu doar fizic, dar ca entitate. Pare amatoristic, lucru manual. Îşi spune: arată bine. E un tort frumos, toată lumea o să-l admire. Imperfecţiunile (fărâmele de blat împrăştiate prin glazură, aspectul strivit al literei „n” din Dan, care e prea apropiată de un trandafir) fac parte din farmecul lui. Spală farfuriile. Se gândeşte la restul zilei.

O să facă paturile, o să aspire covoarele. O să împacheteze cadourile pe care le-a cumpărat pentru soţul ei: o cravată şi o cămaşă nouă, mult mai scumpe şi mai elegante decât cele pe care şi le cumpără el, o perie din păr de porc, o trusă din piele, cu miros înţepător, care conţine un foarfece de unghii, o pilă şi o pensetă, pe care le va lua cu el în călătoriile ocazionale pentru agenţie. O să fie fericit să primească toate aceste cadouri, sau se va preface fericit, o să fluiere şi o să spună „Am primit o mulţime”, când o să vadă cămaşa şi cravata scumpă. O va săruta cu entuziasm pentru fiecare cadou în parte, şi-i va spune că s-a obosit prea mult, că n-ar fi trebuit că nu merită asemenea lucruri frumoase. De ce, se întreabă ea, i se pare că i-ar putea da orice, absolut orice, iar el ar reacţiona cam la fel. De ce nu-şi doreşte el nimic, pe bune, în afară de ce are deja? Nu-i poate înţelege bine ambiţiile, satisfacţiile, dragostea pentru slujbă şi pentru casă. Asta, ţine ea să-şi amintească, este o virtute. Este parte a frumuseţii lui (n-ar folosi acest cuvânt în prezenţa lui, dar în intimitate crede că el e frumos, un om frumos, pentru că l-a văzut în cele mai intime momente, văicărindu-se din cauza unui vis, stând în cadă cu sexul strâns ca un ciot, plutind, cu o inocenţă înduioşătoare). E bine, ţine ea să-şi amintească – e frumos – că soţul ei nu este pradă

efemerului; că fericirea lui depinde de prezenţa ei în casă, de felul cum trăieşte şi se gândeşte la el.

Tortul ei este un eşec, dar ea e oricum iubită. E iubită, se gândeşte ea, şi asta se va vedea mai mult sau mai puţin în felul în care or să fie apreciate darurile, pentru că au fost dăruite cu intenţii bune, pentru că sunt acolo, parte a unei lumi în care doreşti ceea ce primeşti.

Ce-ar prefera atunci? Să-i privească darurile cu dispreţ, să-şi bată joc de tortul ei? Sigur că nu. Vrea să fie iubită. Vrea să fie o mamă competentă care îi citeşte calm copilului ei. Vrea să fie o soţie care aşază masa perfect. Nu vrea să fie deloc o femeie ciudată, fiinţa jalnică, plină de ciudăţenii şi furie, solitară, mereu îmbufnată, tolerată, dar neiubită.

Virginia Woolf şi-a pus un pietroi în buzunarul hainei, a intrat în râu şi s-a înecat.

Laura nu se va lăsa să ajungă morbidă. O să facă paturile, o să aspire, o să pregătească masa pentru aniversare. N-o să-i pese de nimic altceva.

Cineva bate uşor la uşa din spate. Laura, spălând ultimele farfurii, vede conturul slab al lui Kitty prin pelicula perdelei albe. Iată haloul vag al părului lui Kitty, şaten spre blond, rozul curat al chipului neclar. Laura simte în gât un nod de emoţie dureroasă, ceva mai puternic decât emoţia, ceva care seamănă cu panica. E pe cale să primească o vizită de la Kitty. Nu are părul periat, e încă îmbrăcată în halat. Arată prea mult a femeie suferindă. Laura doreşte să se repeadă la uşă, dar, în acelaşi timp, doreşte să stea locului, imobilă, lângă chiuvetă, până când Kitty o să renunţe şi o să plece. Poate că a făcut-o, poate a rămas nemişcată, ţinându-şi respiraţia (poate Kitty să vadă înăuntru, şi-ar da seama?), dar e Richie, martor la toate, alergând prin bucătărie, ţinând un camion roşu din plastic, ţipând cu un amestec de încântare şi nelinişte că e cineva la uşă.

Laura se şterge pe mâini cu un şervet de vase imprimat cu cocoşi roşii, şi deschide uşa. Nu-i decât Kitty, îşi spune ea. Nu-i decât prietena ei de la două case mai încolo, şi aşa fac oamenii, vin în vizită şi sunt primiţi. Nu contează cum îţi stă părul sau halatul. Nu contează tortul.

— Salut, Kitty, spune ea.

— Te iau de la ceva? întreabă Kitty.

— Deloc. Intră.

Kitty intră şi aduce cu ea o aură de curăţenie şi filosofie domestică, un întreg vocabular de mişcări lacome şi energice. Este o femeie plăcută, robustă, cărnoasă şi cu capul mare, mai tânără cu câţiva ani decât Laura (se pare că toţi sunt, brusc, cel puţin cu câţiva ani mai tineri ca ea). Trăsăturile lui Kitty, nasul ei delicat şi ochii ei mici, se înghesuie spre centrul feţei. La şcoală era una dintre fetele autoritare, agresive, nu tocmai frumoase, pline de bani şi atletice, care îşi aveau locul lor şi făceau tot posibilul ca noţiunea de atractivitate să fie regândită pentru a le include şi pe ele. Kitty şi prietenele ei – ferme, încăpăţânate, cu trăsături clare, pline de viaţă, capabile de loialitate profundă şi cruzimi teribile – erau reginele diverselor festivaluri, majorete, stelele pieselor de teatru.

— Aş vrea să-mi faci un serviciu, spune Kitty.

— Sigur, spune Laura. Poţi sta un minut?

— Îhm.

Kitty se aşază la masa din bucătărie. Îl salută pe băieţel prietenește, cu o nuanţă de concediere, în timp ce el o priveşte cu suspiciune, chiar cu supărare (de ce a venit?) din locul relativ sigur de lângă maşina de gătit. Kitty, care încă n-are copii (oamenii încep să-şi pună întrebări), nu încearcă să-i seducă pe copiii altora. Ei pot veni la ea, dacă doresc. Ea n-o să se ducă la ei.

— Am nişte cafea, spune Laura. Vrei o ceaşcă?

— Sigur.

Toarnă o ceaşcă de cafea pentru Kitty şi una pentru ea. Aruncă o privire nervoasă spre tort, dorind să-l poată ascunde. Sunt fărâme de blat prin glazură, „n”-ul din „Dan” e strivit de-un trandafir.

Urmărind ochii Laurei, Kitty spune:

— Ia uite, ai făcut un tort.

— E ziua de naştere a lui Dan.

Kitty se ridică şi vine lângă Laura. Kitty e îmbrăcată într-o bluză albă cu mâneci scurte, cu un şort verde cadrilat şi sandale din pai, care scot un sunet mic, scârţâit, când merge.

— O, ia te uită, zice ea.

— Una dintre primele mele încercări, spune Laura. Scrisul pe glazură e mai dificil decât crezi.

Ea speră că este nepăsătoare, degajată, încântător de lipsită

de preocupare. De ce a pus mai întâi trandafirii, când orice idiot ar fi început cu urarea? Găseşte o ţigară. Face parte dintre cei care beau cafea şi fumează dimineaţa, care au grijă de o familie, care au o prietenă, pe Kitty, cărora nu le pasă dacă torturile lor sunt sau nu perfecte. Îşi aprinde ţigara.

— E nostim, zice Kitty, şi zgândăreşte eul agresiv, de fumătoare, al Laurei, chiar în punctul lui sensibil. Tortul e nostim, îi spune Kitty, aşa cum şi pictura unui copil poate fi nostimă. Este un cuvânt dulce şi impresionant în discrepanţa lui sinceră, agonizant de onestă, între ambiţie şi facilitate. Laura înţelege. Nu are decât două alegeri. Poate fi îndemânatică sau nepăsătoare. Poţi face un tort extraordinar, să termini cu el, să aprinzi o ţigară, să te declari nepriceput pentru asemenea proiecte, să-ţi mai torni o altă ceaşcă de cafea şi să comanzi unul de la cofetărie. Laura este un artizan care a încercat şi a avut parte de un eşec public. A produs ceva nostim, când sperase (jenant, dar adevărat) să producă un lucru frumos.

— Când e ziua lui Ray? întreabă ea, pentru că tot trebuie să spună ceva.

— În septembrie, răspunde Kitty. Se întoarce la masa din bucătărie.

Ce mai poate fi spus despre tort? Laura vine după ea cu ceştile de cafea. Kitty are nevoie de prieteni (farmecul serios, uşor buimăcit al soţului ei, nu prea merge într-un cerc mai mare, şi mai e şi problema lipsei lor de copii, care continuă încă), aşa că Laura se numără printre persoanele pe care le vizitează, una de la care cere favoruri. Cu toate astea, amândouă ştiu cât de nemilos ar fi umilit-o Kitty în liceu, dacă ar fi avut aceeaşi vârstă. Într-o altă viaţă, nu mult diferită de aceasta, ar fi fost duşmane, dar în această viaţă, cu surprizele şi perversităţile ei de sincronizare, Laura e măritată cu un băiat celebru, un erou de război, coleg de clasă cu Kitty, a intrat în aristocraţie, aşa cum o prinţesă germană modestă, deloc tânără, s-ar trezi stând pe tron alături de un rege englez.

Ceea ce o surprinde – ceea ce o oripilează uneori – este cât o bucură prietenia lui Kitty. Kitty e preţioasă, aşa cum soţul Laurei este frumos. Valoarea lui Kitty, acea linişte aurie a ei, sentimentul de moment dilatat pe care îl aduce într-o cameră, este asemănătoare unei stele de cinema. Are singularitatea

unei stele de cinema, frumuseţea imperfectă şi idiosincratică a unei stele de cinema, pare banală şi impunătoare, în acelaşi timp, ca de exemplu, Olivia De Havilland sau Barbara Stanwyck. Se bucură de cea mai adâncă şi mai profundă popularitate.

— Ce mai face Ray? întreabă Laura în timp ce aşază o ceaşcă în faţa lui Kitty. Nu l-am mai văzut de câtva timp.

Conversaţia despre soţul lui Kitty este şansa Laurei de a echilibra atmosfera între ele, să-şi arate simpatia faţă de Kitty. Ray nu este tocmai un motiv de jenă – nu un ratat total – dar pentru Kitty este, într-un fel, varianta tortului Laurei în ediţie mărită. A fost prietenul din liceu al lui Kitty. A fost centru în echipa de baseball şi a continuat să fie bun, dar nu spectaculos, la Universitatea de stat din California. A petrecut şapte luni ca prizonier de război în Filipine. Acum este un fel de funcţionar obscur în Departamentul de Ape şi Energie şi, deja, la treizeci de ani, începe să demonstreze cum băieţii eroici se metamorfozează în cârcotaşi maturi, în grade infinitezimale şi din motive deloc vizibile. Ray are părul tăiat scurt, ţepos, este un tip de treabă şi miop. E plin de lichide. Transpiră abundent. Balonaşe mici de salivă se formează în colţurile gurii, ori de câte ori vorbeşte interminabil. Laura îşi imaginează (îi e imposibil să reziste) că atunci când fac dragoste, scoate probabil jeturi, prin opoziţie cu susurul modest al soţului ei. Oare de ce nu au copii încă?

— E bine, spune Kitty. Cum e Ray. Neschimbat.

— Şi Dan e neschimbat, spune Laura blând, empatic. Sunt nişte figuri băieţii ăştia, nu-i aşa?

Se gândeşte la darurile pe care le-a cumpărat soţului ei, cadourile pe care le va aprecia, de care se va bucura chiar, dar pe care nu le doreşte în nici un fel. De ce s-a măritat cu el? S-a măritat din dragoste. S-a măritat din vină, din frica de a nu fi singură, din patriotism. Era mult prea bun, prea calm, prea serios, mirosea prea dulce să nu se mărite cu el. Suferise atât de mult. O dorea.

Îşi atinge burta. Kitty spune:

— Poţi s-o mai spui o dată.

— Nu te-ai întrebat niciodată ce-i face să funcţioneze? Vreau să zic că Dan e ca un buldozer. Nimic nu pare să-l deranjeze.

Kitty dă din umeri cu importanţă şi-şi dă ochii peste cap. Ea şi Laura ar putea fi în clipa asta liceene, cele mai bune prietene, plângându-se de băieţii care vor fi curând înlocuiţi de alţi băieţi. Laura ar vrea să o întrebe pe Kitty ceva, dar nu-şi găseşte cuvintele. Întrebarea are ceva de subterfugiu în ea şi, la un nivel mai obscur, are un fel de ascuţime. Ar vrea să ştie dacă ea, Kitty, simte că este o femeie stranie, puternică şi dezechilibrată, cum se spune despre artişti, vizionară, furioasă, devotată mai presus de orice creaţiei… a ce? Acestui lucru. Acestei bucătării, tortului acestuia, acestei conversaţii. Acestei lumi renăscute.

Laura spune:

— Trebuie să ne vedem curând, pe bune. Nu ne-am mai văzut de secole.

— E o cafea atât de bună, zice Kitty sorbind. Ce marcă foloseşti?

— Nu ştiu. Nu, sigur că ştiu, Folgers. Ce marcă foloseşti tu?

— Maxwell House. Şi asta e bună.

— Îhm.

— Cu toate astea, mă gândesc s-o schimb. Habar n-am de ce.

— Păi, asta-i Folgers.

— Aşa-i. E bună.

Kitty se uită în ceaşca de cafea cu o preocupare voit falsă şi prostească. Pentru scurt timp arată ca o femeie simplă, obişnuită, aşezată la masa din bucătărie. Aura magică i se evaporă. Ai putea să-ţi dai seama cum va arăta la cincizeci de ani – va fi grasă, bărbătoasă, cu pielea îngroşată, crispată şi ironică atunci când va vorbi despre soţul ei, una dintre femeile despre care oamenii spun: Era chiar frumuşică, să ştii. Deja lumea începe, subtil, să nu-i mai dea importanţă. Laura îşi răsuceşte şi-şi stinge ţigara, se gândeşte să aprindă alta, dar renunţă. Face cafea bună fără să dea importanţă, are grijă de soţul şi copilul ei, locuieşte în casa aceasta unde nimeni nu are vreo dorinţă, nimeni nu datorează nimic, nimeni nu suferă. Este însărcinată cu un alt copil. Ce contează dacă nu e nici fascinantă, şi nici un model al competenţei domestice?

— Deci, îi spune ea lui Kitty. E surprinsă de forţa propriei voci, de nota ei metalică.

— Ei bine, zice Kitty.

— Ce e? E totul în ordine?

Kitty stă o clipă fără să se mişte, fără să se uite la Laura sau în altă parte. Se strânge în sine. Stă cum stai de obicei printre străini, într-un tren. Spune:

— Trebuie să mă internez în spital câteva zile.

— Ce s-a întâmplat?

— Nu ştiu exact. Creşte ceva în mine.

— Sfinte Dumnezeule.

— E înăuntru. În interior.

— Ce vrea să însemne asta?

— Uterul. O să se uite înăuntru.

— Când?

— În după-amiaza asta. Dr. Rich a spus că e mai bine mai curând decât mai târziu. Aş vrea să-i dai tu de mâncare câinelui.

— Sigur că da. Ce au spus doctorii exact?

— Doar că e ceva acolo, şi trebuie să-şi dea seama ce anume. Probabil… că asta era problema. Cu sarcina.

— Ei bine, spune Laura. Atunci poate scapi de ea.

— Zice că trebuie să vadă. Zice că n-are rost să mă îngrijorez, deloc, dar că trebuie să vadă.

Laura o urmăreşte pe Kitty, care nu se mişcă şi nici nu vorbeşte sau plânge,

— O să fie bine, zice Laura.

— Da. Probabil că da. Nu-mi fac griji. Ce rost ar avea să-mi fac griji?

Laura e cuprinsă de durere şi tandreţe. Iat-o pe Kitty cea puternică, Kitty, regina festivalurilor din mai, bolnavă şi speriată. Iată frumosul ceas de aur al lui Kitty, iată dezlegarea bruscă a misterului vieţii ei. Laura şi-a imaginat întotdeauna, ca mai toţi, că Ray este problema – Ray cu slujba lui obscură într-un birou municipal; balonaşele lui de salivă; papioanele lui; paharul lui cu Bourbon. Până în acea clipă Kitty păruse o figură învestită cu o demnitate strălucitoare şi tragică – femeia care îşi susţine soţul. Mulţi dintre bărbaţii ăştia nu sunt cum erau (nimănui nu-i place să vorbească despre asta); atâtea femei trăiesc fără să se plângă, apelând la subterfugii şi tăceri, cu accese de depresie. Kitty a părut mereu, pur şi simplu, o eroină.

Totuşi, se pare că problema e a lui Kitty, la urma urmelor.

Laura ştie, sau crede că ştie, că există de fapt un motiv de îngrijorare. Îşi dă seama cum asupra lui Kitty şi Ray, a micii lor case ordonate, se abate ghinionul, sunt pe jumătate devoraţi de el. Poate că, la urma urmelor, Kitty nu va deveni, la cincizeci de ani, femeia aceea voinică şi cu pielea groasă.

— Vino aici, spune Laura, cum i-ar spune copilului ei, şi ca şi cum Kitty ar fi copilul Laurei, nu aşteaptă ca ea să se supună, ci se duce la ea. O ia pe Kitty de umeri şi, după o clipă stânjenitoare, se apleacă până se aşază, practic, în genunchi. Îşi dă seama cât e de mare, cât este de înaltă pe lângă Kitty. O ia în braţe.

Kitty ezită, apoi se lasă ţinută în braţe. Cedează. Nu plânge. Laura simte abandonul, simte cum Kitty capitulează. Se gândeşte: aşa simte un bărbat când ţine în braţe o femeie.

Kitty îşi încolăceşte braţele în jurul taliei Laurei. Laura e invadată de sentimente. Uite aici, chiar aici, în braţele ei, stau frica şi curajul lui Kitty, boala ei. Sânii ei sunt aici. Inima puternică şi practică, bătând dedesubt, e aici. Aici sunt luminile acvatice ale fiinţei ei – lumini roz închis, roşii-aurii, strălucind nesigur. Lumini care se adună şi se dispersează. Aici sunt străfundurile lui Kitty, inima dincolo de inima ei, sâmburele de neatins la care visează bărbatul (Ray, în primul rând!), îl râvneşte, îl caută cu disperare noaptea. Aici, la lumina zilei, în braţele Laurei. Fără să intenţioneze asta, fără să ia hotărârea asta, o sărută pe Kitty îndelung, în partea de sus a frunţii. Se umple de parfumul lui Kitty şi de esenţa curată, proaspătă a părului ei şaten-blond.

— Mi-e bine, murmură Kitty. Pe bune.

— Ştiu că ţi-e bine, răspunde Laura.

— Dacă mă îngrijorează ceva, asta e Ray. Nu ştie să se descurce bine, nu cu aşa ceva.

— Uită de Ray o clipă, spune Laura. Uită de el.

Kitty dă din cap la pieptul Laurei. Se pare că întrebarea a fost pusă în tăcere, şi i s-a răspuns în tăcere. Amândouă sunt îndurerate şi fericite, pline de secrete împărtăşite, dând o luptă în fiecare moment. Fiecare din ele joacă rolul unei anumite persoane. Sunt ostenite şi asediate. Şi-au luat asupră-le o sarcină uriaşă.

Kitty îşi ridică faţa şi buzele li se ating. Amândouă ştiu ce fac. Fiecare îşi odihneşte buzele pe ale celeilalte. Îşi împreună

buzele, dar nu se sărută tocmai.

Kitty este cea care se depărtează.

— Eşti drăguţă, spune ea.

Laura îi dă drumul lui Kitty. Se dă un pas înapoi. A mers prea departe, amândouă au mers prea departe, dar Kitty a fost prima care s-a depărtat. Kitty, ale cărei terori au stimulat-o un moment, doar ea a făcut-o să se poarte ciudat şi disperat. Laura este pasărea de pradă cu ochi negri. Laura este ciudata, străina, aceea în care nu poţi avea încredere. Laura şi Kitty sunt de acord asupra acestui lucru în tăcere.

Laura îl priveşte pe Richie. El ţine încă în mână camionul roşu. Încă priveşte.

— Te rog să nu-ţi faci griji, îi spune Laura lui Kitty. O să-ţi fie bine.

Kitty se ridică fără grabă, cu graţie.

— Ştii cum să faci? Dă-i o jumătate de conservă seara şi uită-te din când în când dacă are apă. Ray îl hrăneşte dimineaţa.

— Ray o să te ducă la spital cu maşina?

— Îhm.

— Să nu-ţi faci griji. O să mă ocup eu.

— Îţi mulţumesc.

Kitty aruncă o privire rapidă prin încăpere, cu o expresie de aprobare obosită, de parcă s-ar fi decis, cumva împotriva voinţei ei, să cumpere casa, la urma urmelor, şi să vadă ce poate face ca s-o aranjeze.

— Pa, zice ea.

— O să trec mâine pe la tine, la spital.

— OK.

Cu un zâmbet fără tragere de inimă şi o uşoară strângere din buze, Kitty se răsuceşte şi pleacă.

Laura se întoarce spre băieţelul ei, care o priveşte fix, nervos, suspicios, cu adoraţie. Mai mult decât orice, este obosită. Vrea, mai presus de orice, să se întoarcă la patul şi cartea ei. Lumea, lumea aceasta îi apare buimăcită şi pipernicită, departe de orice. Căldura căzând egal peste străzi şi case, şirul de magazine pe care toţi de-aici îl numesc centrul oraşului. Supermarketul, farmacia, curăţătoria, salonul de înfrumuseţare şi papetăria, magazinul de mărunţişuri, biblioteca într-o clădire cu stucatură şi un singur etaj, cu

ziarele ei pe stâlpi de lemn şi rafturile cu cărţi dormind.

...viaţa, Londra, acest moment din iunie.

Laura îşi duce fiul înapoi în living, îl pune la loc în turnul de blocuri din lemn colorate. În momentul în care e aranjat, se întoarce în bucătărie şi, fără să ezite, ia tortul de pe platoul de sticlă opacă şi-l răstoarnă în lada de gunoi. Acesta aterizează cu un pleoscăit greu. Un trandafir galben se întinde mânjind latura curbată a lăzii. Se simte imediat uşurată, de parcă nişte chingi de metal i-ar fi fost desfăcute din jurul pieptului. Acum o poate lua de la capăt. După ceasul de pe perete nu este încă ora zece treizeci. Are timp suficient să mai facă un alt tort. De data asta n-o să mai lase fărâmele de blat să se prindă în glazură. De data asta o să schiţeze literele cu scobitoarea ca să fie centrate, şi o să lase trandafirii la urmă.

Doamna Woolf

Ea citeşte şpalturile cu Leonard şi Ralph, când Lottie anunţă că doamna Bell şi copiii au sosit.

— Nu se poate, spune Virginia. Nu-i nici două şi jumătate. Urmau să vină la patru.

— Sunt aici, doamnă, zice Lottie cu vocea ei uşor stupefiată. Doamna Bell s-a dus direct în salon.

Marjorie îşi ridică privirea de pe pachetul de cărţi pe care le împachetează cu sfoară (ea, spre deosebire de Ralph, va aranja, fără să se plângă, pachete şi va sorta literele, ceea ce este o binecuvântare şi o dezamăgire în acelaşi timp). Zice:

— S-a făcut deja două jumate? Speram să le trimit până la ora asta.

Virginia nu tresare, nu vizibil, la sunetul vocii lui Marjorie.

Leonard îi spune cu severitate Virginiei:

— Nu mă pot opri din lucru. O să-mi fac apariţia scurt la ora patru, iar dacă Vanessa va dori să rămână atâta timp, o s-o văd atunci.

— Nu te îngrijora, o să mă ocup eu de Vanessa, zice Virginia, şi în momentul în care se ridică, îşi dă seama că e îmbrăcată în rochia ei de casă, că are părul lung, lins şi în dezordine. E sora mea, se gândeşte ea, dar totuşi, după atâta timp, după ce s-a întâmplat ce s-a întâmplat, doreşte să-i inspire Vanessei un sentiment de surpriză admirativă. Ar vrea, totuşi, ca sora ei să-şi zică: „Arată bine capra, nu-i aşa?”

Virginia nu arată deosebit de bine, şi nu prea poate face mai mult în acest sens, dar cel puţin până la ora patru, şi-ar fi putut aranja părul şi schimba rochia. O urmează pe Lottie sus, şi în momentul în care trece pe lângă oglinda ovală care atârnă în hol, este tentată o clipă să se uite la reflexia ei. Dar nu e în stare. Îndreptându-şi umerii, intră în salon. Vanessa va fi oglinda ei, aşa cum a fost întotdeauna. Vanessa e corabia ei, fâşia de coastă verde, unde albinele bâzâie printre struguri.

O sărută pe Vanessa, cast, pe gură.

— Scumpo, zice Virginia, ţinând-o pe sora ei de umeri. Dacă o să-ţi spun cât sunt de încântată să te văd acum, sunt sigură că-ţi poţi imagina ce fericită aş fi fost să te văd la ora la care te aşteptam.

Vanessa râde. Are trăsături ferme, pielea strălucitoare, de

un roz ars. Deşi este cu trei ani mai mare, arată mai tânără ca ea, şi amândouă ştiu asta. Dacă Virginia are frumuseţea austeră, aridă, a unei fresce de Giotto, Vanessa apare mai mult ca o figură sculptată în marmură roz, de un artist priceput, dar minor, de la sfârşitul barocului. Are în ea ceva pământean, chiar decorativ, o alcătuire din talazuri şi volute, iar faţa şi corpul ei se arată ca o tentativă plină de afecţiune, uşor sentimentalizată, de a descrie starea de abundenţă umană, o aşa îmbelşugare, încât trece dincolo de marginile ei, afundându-se în eter.

— Iartă-mă, spune Vanessa. Am terminat treburile la Londra mai devreme decât ne-am imaginat, şi singura noastră alternativă era să dăm ocol Richmondului până la ora patru.

— Şi ce-ai făcut cu copiii? întreabă Virginia.

— S-au dus în grădină. Quentin a găsit pe drum o pasăre pe moarte, şi par convinşi că trebuie să o aducă în grădină.

— Sunt sigură că bătrâna lor mătuşă Virginia nu intră în competiţie. Mergem afară?

Când ies afară, Vanessa ia mâna Virginiei aşa cum ar lua mâna unuia dintre copii. Felul în care Vanessa se simte stăpână este iritant şi reconfortant în acelaşi timp. E atât de sigură că poate veni cu o oră şi jumătate înainte de ora la care a fost invitată. Iat-o, deci, iată-i mâna. Numai de-ar fi avut Virginia puţin timp să-şi aranjeze părul.

Ea zice:

— Am expediat-o pe Nelly la Londra să ia ghimbir caramelizat pentru ceai. O să-l avem în mai puţin de-o oră împreună cu un strop din sângele agitat al lui Nelly.

— Nelly trebuie să suporte toate astea, zice Vanessa.

Da, se gândeşte Virginia, ăsta-i tonul de compasiune binevoitoare, rigidă – aşa vorbeşti servitorilor şi surorilor. E o artă în asta, aşa cum este în toate, şi o mare parte din ceea ce are de învăţat de la Vanessa e cuprins în aceste gesturi făcute aparent fără nici un efort. Soseşti devreme sau târziu, pretinzând graţios că nu s-a putut altfel. Îţi oferi mâna cu siguranţă maternă. Zici că Nelly trebuie să suporte, şi procedând astfel, ierţi şi servitoarea, şi stăpâna.

În grădină, copiii Vanessei stau în genunchi în cerc, pe iarbă, lângă tufa de trandafiri. Cât de uluitori sunt. Trei fiinţe, bine îmbrăcate, apărute din neant. Dintr-o dată sunt două

surori mici, lipindu-se una de alta, piept la piept, cu buzele pregătite, iar în clipa următoare, pare-se, sunt două femei mature şi căsătorite, stând împreună pe un petic de gazon, înaintea unor copii (ai Vanessei, desigur, toţi ai Vanessei, niciunul al Virginiei, şi nici nu va fi vreunul). Iată-l pe gravul şi frumosul Julian, iată-l pe îmbujoratul Quentin, ţinând pasărea (un sturz) în mâinile lui roşii, iat-o pe mica Angelica, ghemuită la o oarecare depărtare de fraţii ei, speriată, fascinată de mâna asta de pene cenuşii. Cu ani în urmă, când Julian era mic, când Virginia şi Vanessa se gândeau la nume pentru copii şi personajele unui roman, Virginia îi sugerase Vanessei să o boteze pe fata care va veni Clarissa.

— Salutare, copii schimbaţi, strigă Virginia.

— Am găsit o pasăre, anunţă Angelica. E bolnavă.

— Am auzit şi eu, răspunde Virginia.

— E vie, spune Quentin cu o seriozitate şcolărească. Cred că am putea s-o salvăm.

Vanessa strânge mâna Virginiei. Oh, se gândeşte Virginia, tocmai înainte de ceai, apare moartea. Ce-ai putea să le spui copiilor sau altcuiva?

— O putem face să se simtă bine, spune Vanessa. Dar păsării i-a venit vremea să moară, asta n-o putem schimba.

Aşa cum croitoreasa taie aţa. Asta-i, copii, nici mai puţin, dar nici mai mult. Vanessa nu răneşte sentimentele copiilor, dar nu-i minte, nici măcar din milă.

— Ar trebui să aranjăm o cutie pentru ea, spune Quentin, şi s-o aducem în casă.

— Nu cred, răspunde Vanessa. Este o sălbăticiune, o să vrea să moară afară.

— O să-i facem o înmormântare, spune Angelica voioasă. Eu o să cânt.

— E încă vie, îi spune Quentin aprig.

Binecuvântat fii tu, Quentin, se gândeşte Virginia. Oare tu vei fi cel care, într-o zi, mă vei ţine de mână şi vei fi acolo când îmi voi da ultima suflare, în timp ce toţi vor repeta pe ascuns discursurile funerare?

Julian spune:

— Ar trebui să-i facem un pat de iarbă. Angie, vrei să strângi puţină iarbă?

— Da, Julian, spune Angelica. Se apucă obedient să rupă

câteva smocuri de iarbă.

Julian, ah, Julian. A existat vreodată o dovadă mai convingătoare despre inechitatea naturii decât Julian, băiatul cel mare al Vanessei, de cincisprezece ani? Julian e direct, hotărât şi regal. Are o frumuseţe atletică graţioasă, de mânz, atât de naturală încât îţi sugerează ideea că frumuseţea este unul dintre datele fundamentale ale omului, şi nu o mutaţie în planul general. Quentin (binecuvântat fie el), cu toată inteligenţa şi ironia lui, la cei treisprezece ani ai săi ar putea fi un colonel robust, cu faţa roşie, din cavaleria regală, iar Angelica, cu trăsături deja bine conturate, arată la cinci ani semnele unei frumuseţi nervoase, lăptoase, care nu va supravieţui la sfârşitul tinereţii. Julian, primul născut, este într-un mod atât de evident, fără să facă vreun efort, eroul acestei poveşti de familie, copilul în care şi-au pus cele mai mari speranţe – cine o poate învinui pe Vanessa că l-a favorizat?

— Să culegem nişte trandafiri? o întreabă Virginia pe Angelica.

— Da, răspunde Angelica, încă preocupată de iarbă. Galbeni.

Înainte de a merge cu Angelica în grădina cu trandafiri, Virginia mai stă un moment, ţinându-se în continuare de mână cu Vanessa, urmărindu-i pe copiii Vanessei de parcă aceştia ar fi un lac în care ar vrea sau nu ar vrea să plonjeze. Aceasta este, se gândeşte Virginia, adevărata realizare. Acestea vor trăi, după ce experimentele narative extravagante vor fi fost expediate împreună cu fotografiile şi rochiile de lux, cu farfuriile de porţelan pe care bunica a pictat peisaje inventate, melancolice.

Ea îşi desprinde mâna şi se duce în grădină, unde îngenunchează lângă Angelica şi o ajută să construiască un pat în care sturzul să poată muri. Quentin şi Julian sunt prin apropiere, dar Angelica este clar cel mai entuziast membru al grupului funerar, unul ale cărui gusturi în decorare şi etichetă trebuie respectate. Într-un fel, Angelica este văduva.

— Poftim, zice Virginia, în timp ce ea şi Angelica aranjează iarba într-o movilă puţin vălurită. Ar trebui să se simtă confortabil, cred.

— Este o ea? întreabă Angelica.

— Da. Femelele sunt mai mari şi cu penajul ceva mai bej.

— Are ouă? Virginia ezită.

— Nu ştiu, zice ea. Nu ne putem da seama, nu-i aşa?

— Când o să moară, o să-i caut ouăle.

— Dacă vrei. S-ar putea să fie un cuib la căpriorii streşinii.

— O să le găsesc şi o să le clocesc.

Quentin râde.

— O să stai tu pe ele? zice el.

— Nu, prostule. O să-i scot din găoace.

— Ah, zice Quentin, şi fără să-i vadă, Virginia ştie că el şi Julian râd, pe tăcute, de Angelica, şi probabil, prin extensie, de ea. Chiar acum, la această vârstă prematură, masculii ţin moartea în mâinile lor îndemânatice şi râd afectuos de femei, care aranjează paturi mortuare şi vorbesc despre resuscitarea grăunţelor de viaţă născândă, abandonate în peisaj, apelând la magie sau făcând un efort de voinţă.

— Prea bine, atunci, zice Virginia. Suntem gata să o aşezăm. Aproape că protestează că pasărea va fi aşezată mai întâi, iar trandafirii aranjaţi în jurul trupului ei. E limpede că aşa ar trebui făcut. Ai dezbate chestiunile astea cu o fată de cinci ani. Ai face-o, dacă Vanessa şi băieţii nu te-ar privi.

Angelica ia unul dintre trandafirii galbeni pe care i-au cules şi-l pune atentă la marginea movilei de iarbă. Mai adaugă unul şi încă unul, până desăvârşeşte un cerc aproximativ din boboci de trandafiri, tulpini spinoase şi frunze.

— E frumos, spune ea şi, în mod surprinzător, este.

Virginia priveşte cu o plăcere nepremeditată la acest cerculeţ modest din spini şi flori, acest pat mortuar sălbatic. Ea însăşi ar vrea să se aşeze pe el.

— Să o aşezăm, deci? îi spune ea blând Angelicăi.

Virginia se apleacă spre Angelica de parcă i-ar împărtăşi un secret. Între ele curge o anumită forţă, o complicitate care nu este nici maternă, nici erotică, dar conţine elemente din ambele. O înţelegere. Un gen de înţelegere mult prea amplă pentru a fi exprimată în cuvinte. Virginia o poate simţi, aşa cum simte vremea pe piele, dar când se uită adânc la faţa Angelicăi, vede după privirea strălucitoare şi lipsită de concentrare că jocul o face să devină nerăbdătoare. A pus iarba şi trandafirii, acum vrea să omoare pasărea cât se poate de repede şi să se ducă să-i vâneze cuibul.

— Da, spune Angelica. La ora cinci deja, îşi va putea simula

entuziasmul grav pentru sarcina îndeplinită, când, de fapt, ceea ce-şi doreşte cu adevărat este ca toţi să-i admire munca şi s-o lase liberă apoi. Quentin îngenunchează cu pasărea în mână şi cu o infinită delicateţe o pune în iarbă. Oh, dacă bărbaţii ar fi brute şi femeile îngeri – dacă totul ar fi atât de simplu. Virginia se gândeşte la Leonard care îşi încreţeşte fruntea asupra şpalturilor, atent nu numai să cureţe greşelile tipografice, dar şi orice umbră de mediocritate conţinută implicit în aceste greşeli. Se gândeşte la Julian, cel de vara trecută, vâslind pe râul Ouse, cu mânecile suflecate până la cot, cum i s-a părut că aceea a fost ziua, momentul în care el a devenit bărbat, că nu mai e copil.

Când Quentin îşi ia mâinile, Virginia vede că pasărea este aşezată pe iarbă, cu aripile strânse pe lângă corp. Ştie că a murit deja în palmele lui Quentin. Se pare că pasărea şi-a dorit să fie cel mai mic pachet posibil. Ochiul, o perlă neagră perfectă, este deschis, iar picioarele cenuşii, mai mari decât te-ai aştepta, sunt răsucite înăuntru. Vanessa vine în spatele Virginiei.

— Haideţi s-o lăsăm acum, spune Vanessa. Am făcut ce-am putut.

Angelica şi Quentin se împrăştie de bună voie. Angelica îşi începe circuitul în jurul casei, uitându-se chiorâş la căpriorii streşinii. Quentin îşi şterge mâinile de haină şi merge înăuntru să se spele. (Crede oare că pasărea i-a lăsat o rămăşiţă de moarte pe mâini? Crede el că săpunul englezesc bun şi unul dintre prosoapele mătuşii Virginia o vor îndepărta?) Julian mai stă cu Vanessa şi Virginia, lângă micul cadavru.

El spune:

— Angie s-a entuziasmat din cauza cuibului şi a uitat să cânte imnul. Vanessa spune:

— Oare mi se va refuza ceaiul pentru că am venit atât de devreme?

— Nu, răspunde Virginia. Am tot ce-mi trebuie să fac un ceai, fără ajutorul lui Nelly.

— Prea bine, atunci, spune Vanessa, iar ea şi Julian se întorc şi merg spre casă, Julian strecurându-şi mâna pe sub braţul mamei lui. Înainte de a-i urma, Virginia mai rămâne o clipă lângă pasărea moartă în cercul ei de trandafiri. Ar putea fi un fel de pălărie. Legătura care lipseşte între un magazin de modă

şi moarte.

I-ar plăcea să zacă acolo, în locul ei. Nu neagă, i-ar plăcea. Vanessa şi Julian îşi pot vedea de treabă, de ceaiul şi călătoria lor, în timp ce ea, Virginia, o Virginie de dimensiunile unei păsări, se lasă metamorfozată dintr-o femeie dificilă şi colţuroasă, într-un ornament pe o pălărie, un obiect prostesc, nesimţitor.

Clarissa, se gândeşte ea, nu este, la urma urmelor, mireasa morţii. Clarissa este patul în care mireasa stă întinsă.

Doamna Dalloway

Clarissa umple o vază cu o duzină de trandafiri galbeni. O duce în living, o pune pe măsuţă, se dă un pas înapoi, şi încearcă să o mute câţiva centimetri la stânga. O să dea cea mai grozavă petrecere de care este ea în stare pentru Richard. Va încerca să creeze ceva terestru, trivial chiar, dar perfect în felul său. Va avea grijă ca el să fie înconjurat de oameni care îl respectă şi-l admiră cu adevărat (de ce l-a invitat pe Walter Hardy, cum poate să fie atât de slabă?), o să facă tot posibilul ca el să nu se obosească. Este tributul ei, darul ei. Ce-i poate oferi mai mult?

E în drum spre bucătărie când sună interfonul. Cine-o fi? o livrare de care a uitat probabil, sau furnizorul care-i lasă ceva în drum spre altă destinaţie. Apasă butonul.

— Cine e? spune ea.

— Louis. E Louis.

— Louis? Chiar?

Clarissa apasă pe buton şi-i dă drumul înăuntru. Sigur că-i Louis. Nimeni altcineva, desigur nu un newyorkez, nu ar suna la sonerie fără să nu dea înainte un telefon. Nimeni nu ar face asta. Ea deschide uşa şi iese în hol cu un sentiment acut şi ameţitor de nerăbdare, atât de puternic şi de ciudat, atât de necunoscut în alte împrejurări, că acum o vreme s-a decis să-i dea pur şi simplu numele Louis. Este sentimentul acela de Louis, străbătut de urme de devotament şi vină, atracţie, un element distinctiv de trac de scenă şi o speranţă pură, nepătată, de parcă ori de câte ori apare Louis, el ar putea aduce o veste atât de bună, că e imposibil să-i anticipezi dimensiunea sau chiar natura exactă.

Apoi, o clipă mai târziu, de după colţul holului, apare Louis însuşi. Au trecut, cât, peste cinci ani, dar el a rămas exact la fel. Acelaşi păr alb, tuns scurt, ţepos, acelaşi mers soldăţesc, avântat, aceleaşi haine neglijente care, într-un fel, arată bine. Vechea lui frumuseţe, ţinuta lui leonină şi robustă s-au dus cu o repeziciune atât de neaşteptată acum aproape două decenii, încât acest Louis – cu părul alb, atletic, cu emoţii trainice, temperate – apare astăzi ca un om mărunt, deloc impunător, care sare din turela unui tanc să anunţe că el, nu maşina, v-a culcat satul la pământ. Louis, vechiul obiect al dorinţei ei, a fost

exact aşa cum apare astăzi: un profesor de actorie, o persoană inofensivă.

— Ei, bine, zice el.

El şi Clarissa se îmbrăţişează. Când se retrage, Clarissa vede că ochii miopi şi cenuşii ai lui Louis sunt umezi. Întotdeauna a fost înclinat să verse lacrimi. Clarissa, care este mai sentimentală, mai nervoasă din fire, se pare că nu plânge niciodată, deşi şi-o doreşte adesea.

— Când ai venit în oraş? întreabă ea.

— Alaltăieri. Am ieşit la plimbare şi mi-am dat seama că sunt pe strada ta.

— Mă bucur să te văd.

— Şi eu, spune Louis, iar ochii i se umezesc din nou.

— Sincronizarea este incredibilă. Dăm o petrecere pentru Richard diseară.

— Adevărat? Cu ce ocazie?

— A câştigat Premiul Carrouthers. N-ai auzit?

— Premiul, care?

— Este un premiu pentru poeţi. O chestie importantă. Mă surprinde că n-ai auzit.

— Ei bine, felicitări, Richard.

— Sper că vei veni. Ar fi încântat să te vadă.

— Chiar aşa?

— Da. Desigur. De ce stăm noi aici, în hol? Intră.

Arată mai bătrână, se gândeşte Louis în timp ce o urmează pe Clarissa în apartament (opt trepte, te întorci, apoi încă alte trei trepte). Arată mai bătrână, se gândeşte Louis uluit. Se întâmplă, până la urmă. Ce lucru uluitor mai sunt şi firele astea genetice călătoare, felul în care corpul poate naviga fundamental nealterat, decenii de-a rândul, şi apoi să capituleze în faţa vârstei în câţiva ani. Louis este surprins cât de trist se simte, cât de puţin satisfăcut, de încetarea relativ abruptă a tinereţii, nefiresc prelungită, a Clarissei. De câte ori n-a fantazat el, gândindu-se la asta? Este răzbunarea lui, singura reglare de conturi posibilă. Toţi anii aceia cu Richard, toată dragostea şi tot efortul lui, iar Richard îşi petrece ultimii ani ai vieţii scriind despre o femeie cu o casă pe West Tenth Street. Richard scoate un roman care meditează exhaustiv în jurul unei femei (un capitol de cincizeci de pagini şi ceva despre cumpărarea unei oje, pe care se hotărăşte să n-o mai

cumpere!), iar bătrânul Louis W. este alungat în zona corului. Louis W. are parte de o scenă, una relativ scurtă, în care se smiorcăie din pricina precarităţii iubirii. Despre asta-i vorba; asta-i răsplata după mai mult de doisprezece ani; după ce a locuit cu Richard în şase apartamente, ţinându-l în braţe, făcând sex cu el până la nesimţire; după mii de prânzuri luate împreună; după excursia în Italia şi ora aceea sub copac. După toate acestea, Louis apare şi va rămâne în memorie ca un om trist care se plânge de dragoste.

— Unde stai? întreabă Clarissa.

— La motelul cu gândaci, împreună cu James.

— Mai este acolo?

— Mai sunt câteva dintre cumpărăturile lui.

Am văzut o cutie de tăiţei pe care îmi amintesc că am luat-o de la magazin pentru el, acum cinci ani. A încercat să nege că este aceeaşi cutie, dar are un colţ rupt, de care îmi amintesc perfect.

Louis îşi atinge nasul cu vârful unui deget (la stânga, la dreapta). Clarissa se întoarce să-l vadă mai bine.

— Ce surpriză, zice Clarissa, şi se îmbrăţişează din nou.

Se ţin în braţe aproape un minut (buzele lui îi ating umărul stâng şi-şi schimbă poziţia să-i atingă şi umărul drept). Clarissa este cea care se desprinde din îmbrăţişare.

— Vrei să bei ceva? întreabă ea.

— Nu. Da. Un pahar cu apă, poate.

Clarissa se duce la bucătărie. Cât de impenetrabilă a rămas, cum te înfurie buna ei purtare. Clarissa a fost aici, se gândeşte Louis, în tot acest timp. A fost aici, în aceste camere cu prietena ei (sau partenera, ori cum îşi zic ele), ducându-se la lucru şi întorcându-se acasă. A petrecut o zi, apoi alta, ducându-se la teatru, la petreceri.

Iată, se gândeşte el, în lume e atât de puţină dragoste.

Louis face patru paşi în living. Iată-l din nou aici, în încăperea mare şi răcoroasă, cu grădina afară, cu sofaua joasă şi carpete de bună calitate. Dă vina pe Sally pentru apartament. Influenţa lui Sally, gusturile lui Sally. Sally şi Clarissa, trăiesc într-o copie perfectă a unui apartament luxos din West Village. Îţi poţi imagina cum secretarul unei persoane importante străbate încăperea cu paşi mari, cu un clipboard în mână: fotolii franţuzeşti din piele, bifat; masă Stickley, bifat; pereţii

de culoarea inului pe care atârnă ţesături cu motive vegetale, bifat; rafturi pentru cărţi, împodobite cu mici obiecte valoroase, achiziţionate din străinătate, bifat. Chiar şi excentricităţi, rama de oglindă din scoici, luată de la piaţa de vechituri, cufărul sud-american, vechi şi solzos, pictat cu sirene viclene – par calculate de parcă directorul artistic ar fi privit peste tot şi ar fi spus: „Nu este suficient de convingător, ne mai trebuie nişte lucruri care să spună cine sunt aceşti oameni”.

Clarissa se întoarce cu două pahare cu apă (carbogazoasă, cu gheaţă şi lămâie), şi când o vede, Louis simte mirosul aerului – pin şi iarbă, apă uşor sălcie – din Wellfleet de acum mai bine de treizeci de ani. Inima îi tresaltă. E mai bătrână, dar – n-are rost să negi – mai are acea strălucire gravă, aceeaşi sexualitate uşor masculină, aristocratică. Este încă suplă. Încă emană, într-un anume fel, un aer de romantism frustrat, şi privind-o acum, trecută de cincizeci de ani, în această cameră luxoasă şi slab luminată, Louis se gândeşte la fotografiile unor tineri soldaţi, băieţi cu trăsături ferme, senini, în uniformele lor, băieţi care au murit înainte de vârsta de douăzeci de ani şi care continuă să trăiască, ca o întruchipare a unei promisiuni zădărnicite, în albume de fotografii sau în rame aşezate pe măsuţe, băieţi frumoşi şi încrezători, netulburaţi de soarta lor, aşa cum cei vii supravieţuiesc slujbelor şi corvezilor, vacanţelor dezamăgitoare. În acest moment Clarissa îi aminteşte de un soldat. Pare că priveşte la lumea care îmbătrâneşte dintr-un timp trecut. Pare tot la fel de tristă, de inocentă şi invincibilă ca morţii din fotografii. Îi dă paharul cu apă lui Louis.

— Arăţi bine, zice ea.

Faţa matură a lui Louis a fost mereu prezentă în trăsăturile lui din tinereţe: nasul ca un cioc şi ochii şterşi, uimiţi; sprâncenele sârmoase, gâtul străbătut de nenumărate vene sub o bărbie largă şi osoasă. Era făcut să devină fermier, puternic ca o buruiană, pradă intemperiilor, iar vârsta a făcut în cincizeci de ani ce aratul şi culesul recoltei ar fi făcut în jumătate din acest timp.

— Mulţumesc, spune Louis.

— E ca şi cum ai fi fost atât de departe.

— Am fost. E bine să te întorci.

— Cinci ani, zice Clarissa. Nu-mi vine să cred că n-ai vizitat New Yorkul măcar o dată.

Louis ia trei înghiţituri de apă. A revenit la New York de câteva ori în ultimii cinci ani, dar n-a dat nici un semn. Deşi nu luase hotărârea să-i ocolească pe Clarissa şi Richard, nu a trecut, totuşi, pe la ei. Părea mai simplu astfel.

— Mă întorc pentru totdeauna, zice Louis. Sunt sătul de treaba asta cu predatul, sunt prea bătrân şi prea nenorocit. Sunt prea sărac. Mă gândesc să-mi găsesc o slujbă cinstită.

— Adevărat?

— O, nu ştiu ce să zic. Nu-ţi face griji, nu mă întorc la şcoală să-mi iau vreun master.

— Am crezut că te-ai îndrăgostit de San Francisco. Am crezut că nu te vom mai vedea.

— Toată lumea se aşteaptă să te îndrăgosteşti de San Francisco. E deprimant.

— Louis, Richard nu mai e ce-a fost.

— E aşa de rău?

— Vreau doar să fii pregătit.

— Ai fost aproape de el, toţi anii aceştia, zice Louis.

— Da, am fost.

Este o femeie frumoasă, obişnuită, conchide Louis. Nu-i decât atât, nici mai mult, nici mai puţin. După o clipă de ezitare, Clarissa ia loc pe canapea. Louis face cinci paşi şi se aşază lângă ea.

— Sigur, am citit cartea, zice el.

— Da? Bine.

— Nu-i aşa că-i ciudată?

— Da.

— Nici măcar nu s-a sinchisit să-ţi schimbe numele.

— Aia nu sunt eu, zice ea. E fantezia lui Richard despre o femeie care seamănă vag cu mine.

— E o carte a naibii de ciudată.

— Se pare că toată lumea zice asta.

— Pare că are zece mii de pagini. Nu se întâmplă nimic. Şi apoi, bum! Ea se sinucide.

— Mama lui.

— Ştiu. Totuşi. Se întâmplă din senin.

— Ai exact aceeaşi părere ca aproape toţi criticii. Aşteptaseră atâta timp, şi pentru ce? Nu-s decât peste nouă sute de pagini de flirt, cu o moarte neaşteptată la sfârşit. Oamenii au spus că e frumos scrisă.

Louis se uită în altă parte.

— Trandafirii ăştia sunt frumoşi, spune el. Clarissa se apleacă în faţă şi mută vaza uşor spre stânga. Doamne sfinte, se gândeşte Louis, a trecut de starea de nevastă. A devenit mama ei.

Ea râde.

— Uită-te la mine, zice ea. O femeie bătrână care se agită în jurul trandafirilor.

Întotdeauna te ia aşa, prin surprindere, ştiind mai mult decât crezi că ştie. Louis se întreabă dacă sunt gesturi calculate, aceste mici demonstraţii de autocunoaştere care condimentează rolul de gazdă amabilă şi înţeleaptă asumat de Clarissa. Uneori pare că ţi-a citit gândurile. Te dezarmează spunând, în linii mari, ştiu la ce te gândeşti şi sunt de acord, sunt ridicolă, sunt mult mai puţin decât aş fi putut să fiu, şi mi-ar plăcea să fie altfel, dar se pare că n-am ce-i face. Descoperi că treci, aproape împotriva voinţei tale, de la starea de iritare pe care ţi-o creează, la dorinţa de a o consola, ajutând-o să-şi reintre în rol, astfel încât ea să se simtă bine din nou, iar tu să-ţi reiei sentimentul de iritare.

— Deci, spune Louis, Richard este destul de bolnav.

— Da. Trupul nu mai este într-o stare jalnică, dar mintea îi rătăceşte. Mi-e teamă că a depăşit stadiul la care inhibitorii proteinazici îl mai pot ajuta aşa cum îi ajută pe ceilalţi.

— Trebuie să fie groaznic.

— E încă el însuşi. Vreau să zic că încă mai e acolo calitatea aia constantă, un fel de richardism neschimbat.

— Asta-i bine. E ceva.

— Îţi mai aminteşti de duna aia mare din Wellfleet? întreabă ea.

— Sigur.

— Zilele trecute mă gândeam că, atunci când o să mor, aş vrea să mi se împrăştie cenuşa acolo.

— Dar asta-i groaznic de morbid, zice Louis.

— Dar îţi trec lucruri de-astea prin cap. Cum ai putea să nu te gândeşti la asta?

Clarissa credea atunci, şi crede şi azi, că, într-un fel, duna din Wellfleet o va însoţi întotdeauna. Orice s-ar întâmpla, o s-o aibă mereu în cap. O să stea mereu, vara, pe duna înaltă. Mereu o să fie tânără şi sănătoasă tun, puţin mahmură,

îmbrăcată în puloverul de bumbac al lui Richard, iar el o să-şi petreacă mâna în jurul gâtului ei şi Louis o să stea la o mică distanţă, privind valurile.

— Atunci eram furios pe tine, zice Louis. Uneori nici nu mă puteam uita la tine.

— Ştiu.

— Am încercat să fiu bun. Am încercat să fiu deschis şi liber.

— Toţi am încercat. Nu sunt sigură că organismul e capabil de asta. Louis zice:

— M-am dus cu maşina până acolo o dată. Până la casă. Nu cred că ţi-am spus.

— Nu, nu mi-ai spus.

— A fost imediat după ce am plecat din California. Eram într-o comisie la Boston, o chestie de-aia oribilă, despre viitorul teatrului, cu o echipă de dinozauri pompoşi pe care îi căraseră după ei să le ofere absolvenţilor un motiv de batjocură, iar după aceea am fost atât de trist, că am închiriat o maşină şi m-am dus până la Wellfleet. Am dat de ea fără nici un fel de dificultate.

— Cred că nu vreau să ştiu.

— Nu, este încă acolo şi arată cam la fel. A fost puţin împopoţonată. Vopsea nouă, ştii tu; cineva a pus gazon, care arată puţin cam ciudat acolo, în pădure, ca o mochetă. Dar e în picioare.

— Nu mai spune, zice Clarissa.

O clipă stau tăcuţi. E ceva mai rău decât faptul că acea casă stă încă în picioare. E mai rău decât faptul că acolo au intrat soarele şi întunericul, apoi soarele din nou şi că s-au dus din camerele acelea, că ploaia a continuat să cadă pe acoperiş, că ar putea revizita acel loc.

Clarissa spune:

— Ar trebui să mă duc până acolo cândva. Aş vrea să stau pe dună.

— Dacă acolo vrei să-ţi fie risipită cenuşa, da, ar trebui să te întorci şi să confirmi.

— Nu, ai dreptate. Am fost morbidă. Vara îmi aduce la suprafaţă gândul ăsta. N-am idee unde aş vrea să-mi fie risipită cenuşa.

Clarissa doreşte brusc să-i povestească lui Louis toată viaţa ei. Vrea să rostogolească pe podea, la picioarele lui Louis, toate

momentele vii, fără rost, care nu pot fi spuse ca o poveste. Vrea să stea cu Louis şi să le studieze fărâmă cu fărâmă.

— Deci, spune ea, mai zi-mi ceva despre San Francisco.

— Este un orăşel cu restaurante foarte bune şi în care nu se întâmplă nimic. Mai toţi studenţii mei sunt imbecili. Pe bune, o să mă întorc la New York cât o să pot de repede.

— Bine. Ar fi bine să te avem aici. Clarissa atinge umărul lui Louis şi se pare că amândoi se vor ridica fără să-şi spună o vorbă, că vor merge sus în dormitor şi se vor dezbrăca amândoi. Pare că o să meargă în dormitor şi or să se dezbrace, dar nu ca nişte îndrăgostiţi, ci ca nişte gladiatori care au supravieţuit luptei din arenă, care se trezesc plini de sânge şi răniţi, vii printr-un miracol, când toţi ceilalţi au murit. O să tresară în timp ce-şi vor desface curelele platoşei şi apărătorile picioarelor. O să se privească tandru şi cu respect, o să se îmbrăţişeze blând, în timp ce New Yorkul va urui dincolo de canaturile ferestrei, în timp ce Richard va sta pe scaunul lui ascultând vocile, iar Sally va lua masa în oraş cu Oliver St. Ives.

Louis pune paharul jos, îl ridică, îl pune din nou jos. Loveşte uşor în covor cu piciorul, de trei ori.

— Totuşi, e puţin cam complicat, zice el. Vezi, m-am îndrăgostit.

— Adevărat?

— Îl cheamă Hunter. Hunter Craydon.

— Hunter Craydon. Bine.

— Mi-a fost student anul trecut, zice Louis. Clarissa se reazemă la loc, oftează nerăbdătoare. Ăsta ar fi al patrulea, cel puţin dintre cei despre care ştie. Ar vrea să-l apuce pe Louis şi să-i spună: trebuie să îmbătrâneşti mai frumos. Nu suport să te văd cum dai ce-i mai bun din tine unui băiat numai pentru că e drăguţ şi tânăr.

— Probabil că este cel mai dotat dintre studenţii mei, zice Louis. Face spectacole remarcabile pe tema alb şi gay în Africa de Sud. De o forţă incredibilă.

— Ei, bine, zice Clarissa. Nu-i trece prin minte ce altceva să spună, îi pare rău de Louis, la limita răbdării şi, totuşi, se gândeşte că Louis e îndrăgostit. E îndrăgostit de un tânăr. Are cincizeci şi trei de ani şi are încă totul înaintea lui, sexul, argumentele ridicole, chinul.

— E uluitor, spune Louis.

Spre surprinderea lui totală, începe să plângă. Lacrimile pornesc destul de simplu, ca o fierbinţeală în dosul ochilor şi o înceţoşare a vederii. E cuprins constant de spasmele emoţiei. E suficient să audă un cântec, sau să vadă un câine bătrân. Trec. Trec de obicei. Totuşi, de data asta, lacrimile încep să-i curgă înainte de a-şi da seama şi, o clipă, o parte din fiinţa lui (acea parte care numără paşii, înghiţiturile, bătăile din palme) îşi spune: El plânge, ce ciudat. Louis se apleacă şi-şi cuprinde faţa în mâini. Suspină.

Adevărul este că el nu-l iubeşte pe Hunter şi nici Hunter nu-l iubeşte pe el. Au o aventură, doar o aventură. Uneori nu se gândeşte la el ore întregi. Hunter are alţi iubiţi, un viitor bine planificat, şi când va pleca, Louis trebuie să recunoască, în sinea lui, că nu va duce dorul râsului lui tăios, nici dintelui din faţă, ciobit, nici tăcerilor lui iritabile.

E atât de puţină dragoste pe lume. Clarissa îl freacă pe Louis pe spate cu podul palmei. Ce spusese Sally? Noi nu ne certăm niciodată. La un prânz undeva, acum un an şi mai bine. Mâncaseră un fel de peşte, medalioane groase într-o băltoacă de sos galben aprins (părea că totul, chiar în clipa aceea, se afla aşezat într-o băltoacă de sos viu colorat). Noi nu ne certăm niciodată. E adevărat. Se ciorovăiesc, stau îmbufnate, dar nu explodează niciodată, nu ţipă şi nu plâng, nici măcar nu sparg o farfurie. Întotdeauna li s-a părut că nu s-au certat încă, că sunt prea la început pentru un război total, că în faţa lor se întind continente întregi neexplorate – şi asta după ce s-au descurcat şi au trecut de negocierile iniţiale şi se simt suficient de sigure una în compania celeilalte pentru a-şi da drumul cu adevărat. Oare la ce s-ar fi putut gândi ea? Ea şi Sally vor sărbători în curând optsprezece ani de când sunt împreună. Sunt un cuplu care nu se ceartă niciodată.

În timp ce-l freacă pe Louis pe spate, Clarissa se gândeşte: ia-mă cu tine. Vreau o iubire sortită eşecului. Vreau străzi în noapte, vânt, ploaie, şi nimeni să nu se întrebe pe unde sunt.

— Îmi pare rău, spune Louis.

— E-n regulă. Pentru Dumnezeu, uită-te la tot ce s-a întâmplat.

— Mă simt atât de cretin. Se ridică în picioare şi merge până la fereastra franceză (şapte paşi). Vede printre lacrimi muşchiul din jgheaburi, tipsia de bronz a apei limpezi pe care

pluteşte o singură pană albă. Nu poate spune de ce plânge. S-a întors la New York. Pare că plânge din pricina acestei grădini ciudate, a bolii lui Richard (de ce Louis a fost cruţat?), a acestei camere unde se află Clarissa, din pricina tuturor acestor lucruri. Pare că plânge după Hunter cel care seamănă doar cu cel real. Celălalt Hunter are o grandoare sălbatică şi tragică, o inteligenţă adevărată, o gândire directă. Louis plânge după el.

Clarissa îl secondează:

— E-n regulă, spune ea din nou.

— Prost, murmură Louis. Prost.

O cheie se răsuceşte în uşa din faţă.

— E Julia, spune Clarissa.

— La dracu'.

— Nu te îngrijora. A mai văzut bărbaţi plângând. E afurisita de fiică-sa. Louis îşi îndreaptă umerii, face un pas, desprinzându-se din braţul Clarissei. Continuă să privească în grădină, încercând să-şi controleze expresia feţei. Se gândeşte la muşchi. Se gândeşte la fântâni. Brusc i se trezeşte un interes viu pentru muşchi şi fântâni.

Ce ciudat, spune vocea. De ce se gândeşte la astfel de lucruri?

— Salut, zice Julia, în spatele lui. Nu „salve”. Întotdeauna a fost o fetiţă serioasă, inteligentă, dar bizară, supraponderală, cu tot felul de ciudăţenii şi ticuri.

— Salve, iubito, zice Clarissa. Ţi-l aminteşti pe Louis?

Louis îşi întoarce faţa spre ea. Foarte bine, să vadă şi ea că a plâns. Mama dracului!

— Sigur că da, zice Julia. Se duce spre el şi-i întinde mâna.

Acum are optsprezece, poate nouăsprezece ani. Este atât de surprinzător de bine făcută, atât de schimbată, că lui Louis îi e teamă că-i vor da lacrimile din nou. Când a văzut-o ultima oară, avea treisprezece ani şi ceva, era cocoşată şi supraponderală, jenată de ea însăşi. Totuşi, nu e frumoasă, nu va fi niciodată frumoasă, dar a căpătat ceva din figura mamei ei, acea siguranţă olimpiană. Este bine făcută şi sigură pe ea, ca o tânără atletă, cu capul ras şi pielea roz.

— Julia, zice el. Mă bucur să te văd. Ea îi strânge mâna cu fermitate. Are un cercel subţire din argint în nas. Este plină de sevă şi puternică, plesnind de sănătate, ca o ţărancă irlandeză idealizată, abia întoarsă de la câmp. Probabil că seamănă cu

taică-său. (Louis şi-a imaginat tot felul de lucruri despre el, şi l-a închipuit ca pe un tânăr blond, robust, lefter, un actor sau poate un pictor, un iubăreţ, un criminal, un băiat disperat, ajuns să-şi vândă sângele la banca de sânge şi sperma la banca de spermă). Mai mult ca sigur că a fost uriaş, se gândeşte Louis, colţuros, o figură din miturile celtice, pentru că iat-o pe Julia, care, chiar aşa, în cămaşa ei fără mâneci, în şort şi în bocanci negri, arată de parcă ar fi făcută să ducă un snop de orz sub un braţ şi un miel sub celălalt.

— Salut, Louis, zice ea. Îi reţine mâna, dar nu i-o strânge. Desigur, îşi dă seama că a plâns. Nu-i prea surprinsă. Oare ce-o fi auzit despre el?

— Trebuie să plec, spune el. Ea dă din cap.

— De când ai venit? întreabă ea.

— De câteva zile. Dar mă întorc. Mă bucur să te văd. Pa, Clarissa.

— La cinci, zice Clarissa.

— Ce?

— Petrecerea. E la cinci. Te rog să vii.

— Sigur că voi veni. Julia spune:

— La revedere, Louis.

Este o fată bine făcută de nouăsprezece ani, care spune „salut” şi „la revedere”, nu „salve” şi „pa”. Are nişte dinţi nefiresc de mici şi albi.

— La revedere.

— O să vii, nu-i aşa? zice Clarissa. Promite-mi că o să vii.

— Promit. La revedere. Iese de unul singur din apartament, cu dâre de lacrimi pe faţă, furios pe Clarissa, vag, absurd de îndrăgostit de Julia (el care nu a fost niciodată atras de femei, niciodată – încă îl cuprind fiorii, după toţi aceşti ani, la amintirea acelei încercări disperate, groaznice, pe care a făcut-o atunci cu Clarissa, pur şi simplu numai pentru a-şi menţine dreptul asupra lui Richard). Se imaginează fugind împreună cu Julia din acel apartament oribil, lipsit de gust, plecând cât mai departe de pereţii de culoarea inului şi de pânzele cu motive vegetale, de Clarissa şi paharele ei cu apă gazoasă cu felii de lămâie. Coboară în holul întunecat (douăzeci şi trei de trepte) şi iese pe uşa care dă în vestibul, apoi pe uşa de la intrare, şi ajunge în West Tenth Street. Soarele îi explodează în faţă ca un bec incandescent. El se alătură recunoscător oamenilor din

lume: un bărbat cu o figură de nevăstuică plimbând doi canişi, un bărbat gras transpirând maiestuos într-un costum albastru închis, o femeie cheală (moda sau chimioterapia?) care stă sprijinită de clădirea Clarissei trăgând din ţigară, cu o faţă ca o vânătaie proaspătă. Louis o să se întoarcă aici, în acest oraş, o să locuiască într-un apartament în West Village, după-amiezile şi le va petrece la Dante, cu o ţigară şi un espresso. Nu-i încă bătrân. Alaltăieri noapte şi-a oprit maşina în deşertul Arizona şi a stat sub stele, până a simţit prezenţa propriului suflet, sau cum s-o numi, partea aceea continuă, care a fost odată copil şi apoi s-a oprit – o clipă mai târziu, îi părea – în tăcerea deşertului, sub constelaţii. Se gândeşte cu o afecţiune tulburată la el însuşi, la tânărul Louis Waters, care şi-a petrecut tinereţea încercând să trăiască cu Richard, care s-a simţit când flatat, când furios de modul în care Richard îi adora neobosit braţele şi curul, la tânărul care l-a părăsit în cele din urmă, pentru totdeauna, pe Richard, după o ceartă într-o gară din Roma (oare tocmai din cauza scrisorii pe care Richard a primit-o de la Clarissa sau din cauza unui sentiment mai general de istovire a interesului de a fi partenerul cel mai binecuvântat şi mai puţin strălucitor?). Acel Louis, de doar douăzeci şi opt de ani, dar convins de vârsta lui înaintată şi de oportunităţile ratate, se depărtase de Richard şi se urcase într-un tren despre care a aflat în cele din urmă că merge la Madrid.

Atunci păruse un gest dramatic, dar temporar, iar în timp ce trenul mergea scoţând aburi (conductorul îl informase, pe un ton indignat, unde urma să meargă) se simţise ciudat de mulţumit, excesiv de mulţumit. Se simţise liber. Acum de-abia dacă îşi aminteşte de zilele petrecute aşa, la întâmplare, în Madrid. Nici nu-şi mai aminteşte prea limpede de italianul (îl chema Franco oare?) care l-a convins să abandoneze în cele din urmă ideea de a-l iubi pe Richard, sortită eşecului, în schimbul unor pasiuni mai simple. Ce îşi aminteşte extrem de clar este cum stătea într-un tren care mergea spre Madrid, simţind un fel de fericire despre care-şi imagina că o simt doar spiritele, eliberate de trupurile lor pământeşti, dar încă stăpâne pe eul lor esenţial. O ia spre est, spre Universitate (şaptezeci şi şapte de paşi până la colţ). Aşteaptă să traverseze.

Doamna Brown

În timp ce-şi pilotează Chevroletul de-a lungul autostrăzii Pasadena, printre dealurile încă pârjolite pe alocuri de focul de anul trecut, se simte de parcă s-ar afla într-un vis sau, mai precis, de parcă şi-ar aminti de acest drum dintr-un vis de demult. Tot ce vede în jur pare ca şi cum ar fi ţintuit pe fundalul zilei, aşa cum fluturii anesteziaţi cu eter sunt prinşi de planşetă. Iată pantele negre ale dealurilor cu case risipite, zugrăvite în culori pastel, care au fost ocolite de flăcări. Iată cerul înceţoşat, alb-albastru. Laura conduce competent, nici prea încet, nici prea repede, verificând periodic oglinda retrovizoare. Este o femeie aflată la volan, visând că se află acolo, în maşină, la volan.

Şi-a lăsat fiul cu doamna Latch, care locuieşte la câteva case de ea. A pretins că trebuie să facă nişte cumpărături urgente pentru ziua de naştere a soţului ei.

A intrat în panică – presupune că „panică” este cuvântul. A încercat să se întindă câteva minute în timp ce fiul ei moţăia. A încercat să citească puţin, dar nu s-a putut concentra. A stat în pat cu cartea în mâini, simţindu-se golită, epuizată din cauza copilului, a tortului, a sărutului. Într-un fel totul se rezumă la acele trei elemente, şi în timp ce stătea întinsă pe patul dublu, cu transperantele trase şi veioza aprinsă, încercând să citească, s-a întrebat: Aşa e când eşti pe cale să înnebuneşti? Nu-şi imaginase niciodată că este aşa – când se gândise la cineva (o femeie ca şi ea) care-şi pierde minţile, îşi imaginase ţipete şi urlete, halucinaţii, dar în acel moment i se păruse limpede că mai este şi altă cale, mult mai liniştită, o cale paralizantă şi disperată, rectilinie, în aşa măsură, încât o emoţie puternică precum durerea ar fi fost o uşurare.

Şi aşa, a plecat câteva ore. Nu a acţionat iresponsabil. S-a asigurat că are cineva grijă de fiul ei. A făcut un nou blat de tort, a dezgheţat cotletele, a acoperit fasolea. După ce a făcut toate acestea, şi-a permis să plece. Va fi acasă la timp, pentru a pregăti masa, pentru a-l hrăni pe câinele lui Kitty. Dar acum, chiar acum, se duce undeva (unde?) să fie singură, să se elibereze de copil, de casă, de mica petrecere pe care o va da diseară. Şi-a luat geanta şi exemplarul din Doamna Dalloway. Şi-a pus ciorapii, bluza şi o fustă. Şi-a prins cerceii favoriţi,

nişte discuri simple din aramă. Se simte uşor satisfăcută, oarecum prosteşte, de hainele ei şi de curăţenia maşinii. Un coş de gunoi, mic şi albastru, golit de gunoi, propteşte axul, aşa cum şaua stă prinsă de cal. E ridicol, ştie, şi totuşi, această ordine impecabilă o consolează. E curată, bine îmbrăcată şi merge cu maşina.

Acasă, noul tort aşteaptă sub un capac de aluminiu cu un buton de lemn ca o ghindă. Este o variantă îmbunătăţită faţă de primul tort. Tortul a fost glazurat de două ori, aşa că nu mai sunt firimituri de blat prinse în glazură (a consultat o a doua carte de bucate, şi a aflat că întotdeauna cofetarii numesc primul strat de glazură „stratul cu firimituri de blat", că tortul trebuie să fie glazurat de două ori). Pe acest tort e scris „La mulţi ani, Dan" cu litere elegante, depărtate de bucăţelele de trandafiri galbeni. Este un tort frumos, perfect în felul lui, şi totuşi, Laura e dezamăgită. Încă se simte amatorismul, lucrul făcut în casă. Încă nu-i pare cum trebuie. „I"-ul din „mulţi" nu e ceea ce-şi dorise, iar doi dintre trandafiri sunt înclinaţi într-o parte.

Îşi atinge buzele, unde s-a aşternut o clipă sărutul lui Kitty. Nu sărutul o irită, ce înseamnă sau nu înseamnă el, cât faptul că-i dă lui Kitty apă la moară. Iubirea e profundă, e un mister – cine doreşte să-i înţeleagă fiecare detaliu? Laura o doreşte pe Kitty. Îi doreşte forţa, dezamăgirea ei bruscă şi voioasă, luminile roz-aurii schimbătoare ale eului ei intim şi profunzimile părului ei curat şi şamponat. Îl doreşte şi pe Dan, într-un mod mult mai obscur şi mai puţin rafinat, un mod subtil, bântuit de cruzimi şi ruşine. Şi totuşi e dorinţă, ascuţită ca o aşchie de os. Poate să o sărute pe Kitty în bucătărie şi să-şi iubească, în acelaşi timp, soţul. Poate anticipa plăcerea greu de satisfăcut a buzelor şi degetelor soţului ei (oare îi doreşte dorinţa?), şi să viseze încă să o mai sărute altă dată pe Kitty, într-o bucătărie sau pe plajă, în timp ce copiii ţipă în valuri, într-un hol, într-un vestibul, cu braţele pline de prosoape împăturite, râzând moale, excitate, îndrăgostite de propria lor îndrăzneală, dacă nu una de alta, spunând şşt, despărţindu-se repede, trecând mai departe.

Ceea ce Laura regretă, ce nu poate ea suporta, este tortul. Are un sentiment de jenă, dar nu-i poate nega existenţa. Nu-i decât un amestec de zahăr, făină şi ouă – o parte din farmecul

tortului sunt imperfecţiunile inevitabile. Ştie asta, sigur că ştie. Totuşi a sperat să creeze ceva mai frumos, ceva mult mai semnificativ decât ceea ce-a ieşit, chiar dacă are suprafaţa netedă şi scrisul centrat. Doreşte (recunoaşte faţă de sine) un tort de vis, manifestat sub forma unui tort real, un tort care creează un sentiment adânc şi indubitabil de confort şi belşug. Îşi doreşte să fi făcut un tort care să alunge durerea, chiar dacă pentru scurt timp. Doreşte să fi produs ceva minunat, ceva care să fie minunat chiar şi în ochii celor care nu o iubesc.

A dat greş. Ar vrea să nu-i pese. Ceva nu-i în regulă cu ea.

Se mută pe banda stângă, apasă pe acceleraţie. Acum, în acest moment, ar putea fi oricine, mergând nu importă unde. Are rezervorul plin, bani în portofel. O oră sau două poate merge oriunde vrea. După aceea se va declanşa alarma. Pe la ora cinci, doamna Latch o să înceapă să se îngrijoreze, la şase, cel târziu, o să înceapă să dea telefoane. Dacă se face atât de târziu, Laura va avea de dat explicaţii, dar acum, şi cel puţin două ore de acum înainte, este cu adevărat liberă. Este o femeie într-o maşină, doar atât.

Când va ajunge în vârful dealului, la Chavez Ravine, şi vor apărea înceţoşate fleşele bisericilor din centru, va trebui să aleagă. Dacă s-ar fi gândit la asta în ultima jumătate de oră, ar fi putut să se îndrepte, întrucâtva, spre centrul Los Angeles-ului, dar acum iată – vechile clădiri rezistente, masive, structurile celor mai noi, mai înalte – apar toate, pătrunse de strălucirea albă, neclintită a zilei, care pare să nu emane din cer, ci din aer, de parcă particule invizibile de eter ar emite o fosforescenţă continuă, uşor ceţoasă. Iată oraşul. Laura trebuie să treacă pe banda stângă, dacă vrea să intre, ori să se mute pe cea dreaptă şi să-l ocolească. Dacă va face asta, dacă va continua să conducă pur şi simplu, va înainta în întinderea vastă de fabrici, de blocuri joase, care înconjoară Los Angeles-ului pe o distanţă de o sută şaizeci de kilometri. Ar putea să o vireze la dreapta şi să-şi facă drum spre Beverly Hills sau spre plaja din Santa Monica, dar nu vrea să cumpere nimic, şi nici nu şi-a adus nimic pentru plajă. Puţin lipseşte să nu intre în acest peisaj ceţos şi strălucitor, iar ceea ce îşi doreşte – un loc intim, liniştit, unde să poată citi, unde să se poată gândi, nu-i este la îndemână. Dacă va merge într-un magazin sau într-un restaurant, va trebui să joace un rol, să simuleze că are nevoie

de ceva sau că doreşte un anume lucru, care nu o interesează defel. Va trebui să meargă civilizat; va trebui să examineze mărfurile şi să refuze ajutorul, sau va trebui să stea la masă, să comande ceva, să consume şi să plece. Dacă îşi va parca maşina undeva, ea, o femeie singură, va fi vulnerabilă în faţa criminalilor şi a celor care vor dori să o apere de criminali. Va fi expusă, va părea prea ciudată.

Chiar şi o bibliotecă ar fi un spaţiu prea public, ca şi un parc de altfel.

Conduce maşina pe banda stângă şi intră în oraş. Pare că ajunge să ia o hotărâre aproape fizic, de parcă mergând pe stânga ar fi intrat în desfăşurarea unei acţiuni care o aşteaptă la modul palpabil, ca Figueroa Street, de exemplu, cu vitrinele şi trotuarele umbrite. Va trage la un hotel. O să spună (desigur) că va petrece noaptea acolo, că soţul ei va sosi curând. Dacă tot plăteşte pentru cameră, ce-i rău dacă o foloseşte doar câteva ore?

Pare un gest atât de extravagant, de îndrăzneţ, că o ia cu ameţeală, şi e nervoasă ca o fetişcană. Da, e o risipă – o cameră la hotel pentru o noapte întreagă, când intenţia ei este să stea acolo şi să citească două ore şi ceva –, dar nu e strânsă cu uşa din cauza banilor. Gospodăreşte casa cu relativă chibzuinţă. Cât poate să coste, la urma urmelor, o cameră? Nu poate fi prea mult.

Deşi ar trebui să meargă într-un loc ieftin – un motel, undeva, la margine de oraş – nu se poate hotărî. I-ar părea ceva ilicit. Ar fi prea sordid. Recepţionerul ar putea s-o ia drept un fel de profesionistă. Ar putea s-o ia la întrebări. Motelurile de genul ăsta sunt în afara zonei ei de experienţă. Probabil că aici funcţionează coduri de comportament cu care ea este nefamiliarizată, aşa că merge înainte, spre Normandy, o clădire albă şi neregulată, la câteva străzi mai încolo. Hotelul Normandy e mare, curat, fără să atragă atenţia prin ceva anume. Clădirea este în formă de V – aripi albe, gemene, de câte zece etaje, care închid o grădină cu fântână. Hotelul are un aer de respectabilitate sterilizată. Este făcut pentru turişti şi oameni de afaceri, oameni a căror prezenţă aici nu sugerează nici o fărâmă de mister. Laura trage maşina sub copertina de crom pe care e scris numele hotelului cu litere înalte, unghiulare, din crom. Deşi este în plină zi, aerul de sub

copertină are o uşoară tentă nocturnă, o strălucire lunară, o claritate lustruită de alb-pe-alb. Plantele de aloe din ghivece, aşezate de-o parte şi de alta a uşilor din sticlă neagră, par să fie uimite că se află acolo.

Laura lasă maşina în grija unui paznic, primeşte tichetul pentru recuperarea ei, şi intră prin uşile din sticlă masivă. Holul este tăcut, glacial. În depărtare sună un clopot, limpede şi măsurat. Laura e liniştită şi stoarsă de vlagă. Păşeşte pe covorul albastru închis, spre recepţie. Hotelul acesta, holul, sunt lucrurile de care are nevoie – senzaţia de nicăieri răcoros, ne-mirosul curat, venirile şi plecările rapide şi ne-emoţionale. Se simte, instantaneu, ca un cetăţean al acestui loc. Este atât de competent, atât de lipsit de griji. Totuşi, în acelaşi timp, se află aici în nişte împrejurări false sau, mai rău, inexplicabile – a venit, într-un fel misterios, să fugă de un tort. Intenţionează să-i spună recepţionerului că soţul ei a fost reţinut şi va sosi cu bagajul cam într-o oră. Nu a minţit aşa niciodată, nu faţă de cineva necunoscut sau pe care nu-l iubeşte.

Tranzacţia de la recepţie se dovedeşte surprinzător de simplă. Recepţionerul, un bărbat cam de vârsta ei, cu o voce plăcută, mlădioasă şi piele mâncată, nu numai că nu bănuieşte nimic, dar nici măcar nu cultivă ideea vreunei suspiciuni. Laura îl întreabă:

— Aveţi camere libere?

Iar el răspunde simplu, fără să ezite:

— Da, avem. Doriţi o cameră cu un pat sau cu două paturi?

— Dublă, zice ea. Pentru mine şi soţul meu. O să vină cu bagajul.

Recepţionerul priveşte dincolo de ea, căutând cu privirea un bărbat care se luptă cu valizele. Laurei îi arde faţa, dar nu se clinteşte.

— Va veni peste o oră, două. A fost reţinut şi m-a trimis înainte. Să văd dacă sunt camere libere.

Ea pune mâna pe blatul negru de granit să se calmeze. I se pare că povestea ei este total neplauzibilă. Dacă ea călătoreşte împreună cu soţul ei, de ce au două maşini? De ce n-au sunat înainte?

Totuşi, recepţionerul nu tresare.

— Mi-e teamă că n-am camere decât la etajele inferioare. E bine?

— Da, e perfect. Numai pentru o noapte.

— Foarte bine, atunci. Să vedem. Camera 19.

Laura semnează fişa cu propriul ei nume (unul inventat ar părea prea ciudat, prea sordid), plăteşte pe loc („S-ar putea să plecăm mâine dis-de-dimineaţă, o să fim foarte grăbiţi, prefer să rezolv acum"). Ia cheia.

Plecând de la recepţie, nu-i vine să creadă că a făcut-o. A luat cheia, a trecut de intrare. Uşile spre lift, de la capătul holului, sunt din bronz bătut, fiecare având sus o linie orizontală cu numerele roşii strălucitoare, şi pentru a ajunge la ele, trece de tot felul de canapele şi scaune aranjate, somnul răcoros al palmierilor miniaturali în ghivece, şi, în spatele sticlei, interiorul unei grote, o combinaţie de magazin de mărunţişuri şi cafenea, unde câţiva bărbaţi solitari, în costume, stau la tejghea citind ziare, unde o femeie mai în vârstă, într-un costum roz pal de chelneriţă, cu perucă roşie, pare să spună ceva amuzant, la modul general, şi unde o plăcintă cu glazură de lămâie, mare ca într-un desen animat, cu două felii lipsă, stă pe un piedestal, sub un clopot de plastic.

Laura cheamă liftul, apasă pe butonul pentru etajul ei. Sub geam, pe uşa liftului este fotografia ouălor Benedict, care pot fi comandate în restaurantul hotelului până la două după-amiază.

Se uită la fotografie, se gândeşte că este prea târziu să comande ouă Benedict. A fost nervoasă atâta timp şi nervozitatea nu s-a risipit, dar are brusc altă natură. Îşi recunoaşte perfect nervozitatea, furia şi dezamăgirea de sine, dar acum acestea s-au deplasat în altă parte. Hotărârea de a trage la acest hotel, de a se urca în acest lift, pare să o fi salvat, aşa cum morfina salvează un bolnav de cancer, nu prin eradicarea durerii, ci prin transformarea ei în ceva ce nu mai contează. Se simte de parcă ar fi însoţită de o soră invizibilă, de o femeie perversă, plină de furie şi incriminare, o femeie care se umileşte, şi tocmai această femeie, această soră nefericită, nu Laura, are nevoie de linişte şi tăcere. Laura ar putea fi o infirmieră potolind durerea altcuiva.

Iese din lift, merge calm pe hol, potriveşte cheia în broasca uşii de la camera 19.

Iată, deci, camera. O cameră turcoaz, fără nimic surprinzător sau neobişnuit în ea, cu o cuvertură turcoaz întinsă pe patul dublu şi o pictură (Paris, primăvara), într-o

ramă de lemn galben. Camera are un anumit miros: alcool şi pin, săpun, înălbitor, plutind greu deasupra a ceva care nu este rânced, nici măcar stătut, dar în nici un caz proaspăt. Este, se gândeşte ea, un miros obosit. Este mirosul unui loc care a fost folosit şi răsfolosit.

Se duce la fereastră, dă la o parte perdelele albe, subţiri, ridică jaluzelele. Acolo, dedesubt, este piaţeta în formă de V, cu fântâna şi tufele de trandafiri agăţători, cu băncile de piatră goale. Din nou, Laura se simte de parcă a intrat într-un vis – un vis în care ea se uită în această grădină stranie, atât de lipsită de viaţă, la ora două şi ceva după-amiază. Pleacă de la fereastră. Îşi scoate pantofii. Pune Doamna Dalloway pe noptiera acoperită cu geam şi se întinde pe pat. În cameră pluteşte acea tăcere aparte care domneşte în hoteluri, total nenaturală, întinsă peste un substrat de scârţâituri şi gâlgâieli, de roţi pe covor.

Nu este atât de departe de viaţa ei. A fost atât de uşor.

Într-un fel se pare că şi-a părăsit propria lume şi a intrat în tărâmul cărţii. Desigur, nici nu se poate să fie ceva mai departe de Londra doamnei Dalloway ca această cameră de hotel turcoaz, şi totuşi, îşi imaginează că Virginia Woolf însăşi, femeia înecată, geniul, ar putea locui în moarte într-un loc nu prea deosebit de acesta. Râde uşor, de una singură. Te rog, Doamne, spune ea în tăcere, fă în aşa fel încât raiul să fie un loc mai bun decât o cameră de hotel de la Normandy. Raiul ar putea fi mobilat mai bine, ar putea fi mai strălucitor şi măreţ, dar ar putea avea, în acelaşi timp, o parte din această retragere silenţioasă, din această absenţă în interiorul continuităţii lumii. Faptul că are la dispoziţie această cameră i se pare deopotrivă un lucru nefiresc şi destrăbălat. Aici e în siguranţă. Ar putea face orice ar dori, orice. Într-un fel este ca o proaspăt căsătorită, stând întinsă în cameră, aşteptându-şi… nu soţul sau un alt bărbat. Pe cineva. Ceva.

Întinde mâna după carte. A pus un semn de carte argintiu („Şoricelului meu de bibliotecă, cu dragoste”), dăruit de soţul ei de ziua ei, acum câţiva ani.

Cu o senzaţie de uşurare profundă şi plină de energie, începe să citească.

Îşi amintea cum, odată, a aruncat un şiling în Serpentină. Dar cine nu-şi aminteşte. Tot ce îndrăgea era asta, aici, acum,

în faţa ei, doamna aceea grasă în trăsură. Conta oare, se întreba, îndreptându-se spre Bond Street, că, inevitabil, trebuie să isprăvească, că toate acestea trebuie să continue fără ea. Are ea un resentiment, sau faptul că moartea încheie absolut totul nu devenea o consolare? Dar că, într-un fel, pe străzile Londrei, ea supravieţuia, Peter supravieţuia în fluxul şi refluxul lucrurilor, aici, acolo, asta trăia în fiecare, ea fiind parte, de asta era sigură, din copacii de acasă, din casa, urâtă, hodorogită cum era. Parte din oamenii pe care nu i-a întâlnit niciodată, fiind întinsă ca o ceaţă între oamenii pe care îi ştia cel mai bine, care o ridicau în crengile lor cum văzuse ea că arborii îşi înalţă ceaţa, dar care îi întindeau viaţa, pe ea însăşi, până departe. Dar la ce visa când se uita în vitrina de la Hatchards? Ce încerca să recupereze? Ce imagine de zori albi, la ţară, aşa cum citea în cartea larg deschisă:

Nu te mai teme de-a soarelui arşiţă
Şi nici de-al iernii aspru vânt.

E posibil să mori. Laura se gândeşte dintr-o dată cum ea – oricine, de fapt – poate face o asemenea alegere. E un gând nesăbuit, ameţitor, uşor imaterial, care-i răsare în minte, slab, dar distinct, ca o voce pârâind la un radio depărtat. S-ar putea decide să moară. Este o idee abstractă, sclipitoare, nu neapărat morbidă. Camerele de hotel sunt locuri în care oamenii fac asemenea lucruri, nu-i aşa? E posibil – poate chiar probabil – ca o femeie sau un bărbat să-şi fi pus capăt vieţii aici, în această cameră, pe acest pat. Cineva şi-a spus: gata, destul. Cineva s-a uitat pentru ultima oară la aceşti pereţi albi, la acest tavan neted şi alb. Ducându-te la hotel, îşi dă ea seama, părăseşti datele particulare ale vieţii tale şi intri într-o zonă neutră, într-o cameră albă şi curată, în care faptul de a muri nu pare chiar atât de straniu.

Ar putea fi, se gândeşte ea, ceva profund liniştitor. Te-ai simţi liber, pur şi simplu, să te duci. Să le spui tuturor: n-aveţi idee, dar n-am mai putut să mă descurc. N-am mai dorit să încerc. S-ar putea să fie, se gândeşte ea, o frumuseţe respingătoare în asta, ca un câmp de gheaţă sau un deşert în zori. Ar fi ca şi cum ar intra în celălalt peisaj. I-ar putea lăsa pe toţi ceilalţi în urmă – pe fiul ei, pe soţul ei, pe Kitty, pe părinţii

ei, pe toţi – în această lume ponosită (nu va mai fi întreagă din nou, nu va mai fi curată), spunându-şi unul altuia sau răspunzându-le celor care îi întreabă: Credeam că-i e bine, credeam că are dureri obişnuite, ca noi toţi. Nu aveam habar.

Îşi mângâie burta. N-aş face niciodată aşa ceva. Rosteşte cuvintele cu voce tare în camera curată şi tăcută: „n-aş face-o niciodată”. Iubeşte viaţa, o iubeşte cu disperare, cel puţin anumite momente, şi-ar ucide şi fiul. Şi-ar ucide fiul şi soţul şi pe celălalt copil care creşte în ea. Cum şi-ar putea reveni din aşa ceva? Nimic din ce-ar face ca soţie şi mamă, nici o greşeală, nici o criză de furie sau de depresie nu s-ar putea compara cu asta. Ar fi, pur şi simplu, rău. Ar crea un gol în atmosferă, prin care tot ce a creat ea – zile ordonate, ferestrele curate, masa pusă pentru cină – ar fi aspirat.

Totuşi, îi pare bine că ştie (într-un fel îşi dă seama de acest lucru într-o străfulgerare) că e posibil să încetezi să trăieşti. Atunci când treci în revistă toate opţiunile, te liniştеşti. Când iei în calcul toate posibilităţile, fără frică, fără subterfugii. Şi-o imaginează pe Virginia Woolf, virginală, dezechilibrată, învinsă de cerinţele imposibile ale vieţii şi artei. Şi-o imaginează păşind în râu, cu un pietroi în buzunar. Laura continuă să-şi mângâie burta. Ar fi la fel de simplu ca faptul de a trage la un hotel. Ar fi chiar la fel de simplu.

Doamna Woolf

Ea stă în bucătărie cu Vanessa, bând ceai.

— La Harrods era o haină frumoasă pentru Angelica, zice Vanessa. Dar nimic pentru băieţi, şi mi s-a părut atât de nedrept. Cred că o să-i fac haina cadou de ziua ei, dar, sigur, va fi supărată deoarece crede că ar trebui să primească haina ca pe ceva firesc, nu ca un cadou.

Virginia dă din cap. În acest moment pare că nu poate vorbi. Sunt atât de multe lucruri pe lume. Sunt hainele de la Harrods, copiii care vor fi supăraţi şi dezamăgiţi, orice-ai face. Mâna grăsulie a Vanessei ţinând ceaşca şi sturzul de afară, atât de frumos pe rugul lui, semănând atât de mult cu o pălărie de damă.

Ora aceasta, acum, în bucătărie.

Clarissa nu va muri, nu de mâna ei. Cum ar putea suporta să părăsească toate aceste lucruri?

Virginia se pregăteşte să-i dea sfaturi înţelepte despre copii. N-are nici cea mai vagă idee de ce va spune, dar va spune ceva.

Ar vrea să-i spună: Destul. Ceştile de ceai şi sturzul de afară, problema hainelor copiilor. Destul.

Altcineva va muri. Un spirit mai însemnat, mai cuprinzător decât al Clarissei. Ar trebui să fie cineva suficient de trist şi de genial pentru a întoarce spatele seducţiilor lumii, ceştilor şi hainelor.

— Poate că Angelica… spune Vanessa.

Dar iat-o pe Nelly venită să o salveze, furioasă, triumfătoare, întoarsă cu un pachet cu ceai chinezesc şi ghimbir caramelizat. Ţine pachetul sus, de parcă ar dori să-l azvârle.

— Bună ziua, doamnă Bell, spune ea cu calmul studiat al unui călău.

Iat-o pe Nelly cu ceaiul şi ghimbirul, iar aici, şi veşnic, se află Virginia, nespus de fericită, mai mult decât fericită, vie, stând cu Vanessa în bucătărie într-o zi obişnuită de primăvară, în timp ce Nelly, supusa regină a amazoanelor, Nelly cea veşnic indignată, îi pune în faţă ceea ce a fost constrânsă să aducă.

Nelly se depărtează şi, deşi nu obişnuiesc deloc să facă acest lucru, Virginia se pleacă şi o sărută pe Vanessa pe gură. Este un sărut inocent, suficient de inocent, dar acum, în

această bucătărie, pe la spatele lui Nelly, pare a fi cea mai delicioasă şi mai interzisă dintre plăceri. Vanessa îi întoarce sărutul.

— Sărmanul Louis.

Julia oftează cu un amestec surprinzător de amărăciune matură şi răbdare ajunsă la limite, şi o clipă apare ca o figură antică a mustrării materne, parte a unui şir de femei, de când lumea, care au oftat cu un amestec de amărăciune şi răbdare ajunsă la limite, gândindu-se la pasiunile ciudate ale bărbaţilor. O clipă Clarissa şi-o imaginează pe fiica ei la cincizeci de ani. Va fi ceea ce oamenii numesc o femeie corpolentă, mare la trup şi suflet, nebănuit de capabilă, hotărâtă, lipsită de dramatism, o fiinţă care se scoală devreme. Clarissa ar vrea, pe moment, să fie Louis, nu să fie cu Louis (ar fi prea anevoios, prea dificil), ci să fie Louis, un om nefericit, un om straniu, lipsit de credinţă, fără scrupule, flămând pe străzi.

— Da, spune ea. Sărmanul Louis. O să strice Louis petrecerea lui Richard? De ce l-a invitat pe Walter Hardy?

— Ce om ciudat, zice Julia.

— Ai suporta să te îmbrăţişez?

Julia râde, şi are din nou nouăsprezece ani. Este nefiresc de frumoasă. Se duce la filme despre care Clarissa n-a auzit niciodată, trece prin crize de morocăneală şi expansiune. Poartă şase inele pe mâna stângă, niciunul dintre cele pe care Clarissa i le-a dat când a împlinit optsprezece ani. Are un cercel de argint în nas.

— Sigur.

Clarissa o ia pe Julia în braţe şi-i dă repede drumul.

— Ce mai faci? o întreabă încă o dată, apoi regretă pe loc. Se teme că e unul dintre ticurile ei, unul din acele obiceiuri inocente care inspiră gânduri ucigaşe unei odrasle. Propria ei mamă şi-a dres glasul forţat. Mama ei a anticipat opiniile contrare, spunând:

— Detest să îţi stric tot cheful, dar…

În memoria Clarissei supravieţuiesc acele lucruri, capabile încă să-i inspire furie, după ce bunătatea şi modestia mamei, spiritul ei filantropic s-au risipit. Clarissa îi spune prea des Juliei: „Ce mai faci?” o face, pe de o parte, din nervozitate (cum să nu o trateze pe Julia în termeni politicoşi, după tot ce s-a întâmplat?) şi, pe de altă parte, pentru că, pur şi simplu, doreşte să ştie.

Petrecerea, se gândeşte ea, o să fie un eşec. Richard o să fie plictisit şi ofensat pe bună dreptate. Ea este superficială, îi pasă prea mult de asemenea lucruri. Probabil că fiică-sa face glume pe seama ei faţă de prieteni.

Dar să ai prieteni ca Mary Krull!

— Fac bine, zice Julia.

— Arăţi minunat, spune Clarissa cu o disperare voioasă. Cel puţin e generoasă. E o mamă care-şi complimentează copilul, îi dă încredere, nu-i caută nod în papură din pricina propriilor griji.

— Îţi mulţumesc, zice Julia. Mi-am lăsat ieri rucsacul aici?

— Da. E în cuier, lângă uşă.

— Bun. Mă duc cu Mary la cumpărături.

— Unde te întâlneşti cu ea?

— De fapt e aici. Afară.

— Ah.

— Fumează o ţigară.

— Ei bine, poate când va termina cu ţigara va dori să intre şi să spună bună ziua.

Faţa Juliei se întunecă de dispreţ şi de încă altceva – îi revine oare vechea furie? Sau e doar un sentiment obişnuit de vină? Se lasă un moment de tăcere. Se pare că asupra lor se exercită forţa convenţionalismului, puternică asemenea atracţiei gravitaţionale. Chiar dacă ai fost sfidătoare toată viaţa, dacă ţi-ai crescut fiica cum te-ai priceput mai onorabil, într-o casă cu femei (tatăl fiind doar o eprubetă cu număr, îmi pare rău, Julia, că nu putem da de el) – cu toate astea se pare că te trezeşti într-o zi, stând pe un covor persan, cu acreala şi dezaprobarea maternă în tine, cu sentimente rănite, ţinând piept unei fete care te dispreţuieşte (mai mult ca sigur că încă o dispreţuieşte) pentru că ai privat-o de tată. *Poate când va termina cu ţigara va dori să intre şi să spună bună ziua.*

Dar de ce să n-o facă pe Mary să respecte câteva norme care ţin de decenţă? Nu aştepţi afară, oricât ai fi de sclipitoare şi furioasă. Intri, spui bună ziua şi cu asta, basta.

— O chem, zice Julia.

— În regulă, n-are importanţă.

— Nu, pe bune. Stă afară şi fumează, atât. O ştii cum e. Cu ţigările şi altele.

— N-o târî până aici. Pe bune. Du-te, te las să pleci.

— Nu, vreau să vă cunoaşteţi mai bine.

— Ne cunoaştem îndeajuns de bine.

— Nu te teme, mamă. Mary e o scumpă. Este absolut inofensivă.

— Nu mi-e teamă de ea. Pentru Dumnezeu. Julia zâmbeşte cu un zâmbet agasant, atoateştiutor, îşi clatină capul şi pleacă. Clarissa se apleacă peste măsuţă, mută vaza un centimetru la stânga. Simte un impuls puternic de a ascunde trandafirii. Dacă ar fi altcineva, şi nu Mary Krull. Dacă ar fi altcineva.

Julia se întoarce cu Mary, care vine în urma ei. Iat-o deci, încă o dată, pe Mary – Mary cea aspră şi serioasă, Mary cea dreaptă, cu capul ras, care a început să prindă o culoare închisă datorită creşterii părului, cu pantaloni cenuşii, cu sâni care îi atârnă (mai mult ca sigur că e trecută de patruzeci de ani) sub un tricou alb zdrenţuit. Are pasul mare şi apăsat, ochi suspicioşi, atoateştiutori. Văzându-le pe Mary şi Julia împreună, Clarissa se gândeşte la o fetiţă care trage spre casă un câine vagabond căruia i se văd coastele şi dinţii fără culoare, o creatură demnă de milă şi periculoasă, care are în aparenţă nevoie de un cămin, dar a cărei foame este atât de profundă, că nu suportă manifestările de dragoste sau generozitate. Câinele nu va face nimic altceva decât să mănânce fără să se oprească. Nu va fi niciodată satisfăcut, nu va fi niciodată îmblânzit.

— Salut, Mary, spune Clarissa.

— Hei, Clarissa.

Traversează camera cu paşi mari şi o apucă pe Clarissa de mână. Mâna lui Mary este mică, puternică şi surprinzător de moale.

— Ce mai faci? întreabă Mary.

— Bine, mulţumesc. Dar tu?

Ea dă din umeri. Cum ar trebui să mă simt, cum ar trebui să se simtă cineva într-o asemenea lume? Clarissa s-a lăsat atât de uşor ademenită de întrebarea ei cu tâlc. Se gândeşte la trandafirii ei. Sunt copiii forţaţi să-i culeagă? Se duc oare familiile la câmp înainte de ivirea zorilor şi-şi petrec zilele aplecaţi cu toţii deasupra tufelor, cu dureri de spate, cu degetele sângerânde din cauza spinilor?

— Mergeţi la cumpărături? zice ea, şi nu încearcă să-şi ascundă dispreţul din voce. Julia zice:

— Bocanci noi. Ai lui Mary sunt gata să-i iasă din picioare.

— Detest să merg la cumpărături, spune Mary. Schiţează un zâmbet de scuză. E o pierdere de timp.

— Azi cumpărăm bocanci noi, zice Julia. Punct. Copila Clarissei, această fată inteligentă şi minunată, ar putea fi o soţie volubilă, conducându-şi soţul o zi întreagă la cumpărături. Ar putea fi o figură din anii '50, dacă ai opera nişte retuşuri minore.

Mary îi spune Clarissei:

— Nu m-aş putea descurca fără ajutor. Pot face faţă unui poliţist cu gaze lacrimogene, dar nu te apropia de mine dacă eşti vânzător.

Clarissa îşi dă seama, şocată, că Mary se străduieşte din răsputeri. Încearcă, în felul ei, să se facă plăcută.

— Oh, n-au cum să fie chiar atât de înspăimântători, zice ea.

— Magazinele, toată afacerea aia, *căcatul* ăla de peste tot, scuze, *mărfurile*, toate *bunurile* alea şi reclamele care ţipă de peste tot, *cumpără, cumpără, cumpără, cumpără*, şi când vine cineva la mine cu păru' ăla mare şi tonele de machiaj şi zice: „Pot să vă ajut?” îmi vine să urlu. Nenorocito, tu nici *pe tine* nu te poţi ajuta.

— Hâm, zice Clarissa. Pare ceva serios.

Julia zice:

— Mary, hai să mergem.

Clarissa îi spune Juliei:

— Ai grijă de ea.

Proasto, se gândeşte Mary Krull. *Vrăjitoare cretină şi mulţumită de sine.*

Se corectează. Clarissa Vaugham nu este duşmanul. Clarissa este doar indusă în eroare, nici mai mult, nici mai puţin. Ea crede că supunându-se regulilor poate obţine ce au bărbaţii. A înghiţit hapul. Nu-i vina ei. Totuşi, Mary ar vrea s-o apuce de guler şi să strige: *Crezi că dacă îi vor aduna pe devianţi, n-o să se oprească şi la uşa ta? Eşti chiar atât de proastă.*

— Pa, mamă, zice Julia.

— Nu uita rucsacul, zice Clarissa.

— O, da, râde Julia, şi-şi ia rucsacul din cuier. Este dintr-o pânză portocaliu-aprins, ceva ce nu te-ai aştepta să poarte.

Ce nu era în regulă cu cercelul?

O clipă, în timp ce Julia stă cu spatele, Clarissa şi Mary se

înfruntă. Proasto, îşi zice Mary, deşi se luptă să rămână caritabilă sau cel puţin senină. Nu, la naiba cu caritatea. Orice e mai bine decât poponăresele de şcoală veche, îmbrăcate la patru ace, burgheze până în măduva oaselor, trăind ca soţ şi soţie. Mai bine să fii un cretin slobod la gură, dar cinstit, mai bine să fii John lua-l-ar dracu' Wayne decât o lesbiană bine îmbrăcată şi cu o slujbă respectabilă.

Impostoareo, îşi zice Clarissa. Mi-ai prostit fata, dar nu mă poţi prosti pe mine. Cunosc eu conchistadorul când dau cu ochii de el. Ştiu ce-nseamnă să dai o lovitură. Nu-i greu. Dacă ţipi suficient de tare, suficient de mult, mulţimea se va aduna să vadă ce-i cu zgomotul. E în firea mulţimii. Nu stă mult, dacă nu-i dai motive. Eşti la fel de rea ca majoritatea bărbaţilor, la fel de agresivă, la fel de plină de sine, dar vremea ta, aşa cum vine, se şi duce.

— Foarte bine, zice Julia. Să mergem. Clarissa zice:

— Nu uita de petrecere. La cinci.

— Bineînţeles, răspunde Julia. Îşi ridică rucsacul portocaliu-aprins pe umăr, făcându-le pe Clarissa şi Mary să simtă acelaşi lucru o clipă. Fiecare din ele adoră, cu o anume forţă, siguranţa de sine a Juliei, de o natură blândă, şi zilele nesfârşite care i se aştern în faţă.

— Pe curând, zice Clarissa.

E trivială. Face parte din acea categorie care se gândeşte prea mult la petreceri, De-ar ierta-o Julia vreodată…

— Pa, zice Mary, şi iese cu paşi ţanţoşi, în urma Juliei.

Dar de ce a ales-o pe Mary Krull dintre toate? De ce o heterosexuală ca Julia să-şi facă un acolit? Încă o frământă problema tatălui?

Mary rămâne o clipă în urma Juliei, îngăduindu-şi să-i privească spatele lat şi graţios, cele două luni pline ale feselor. Mary este aproape copleşită de dorinţă şi de încă altceva, de o forţă mai subtilă şi mai rafinat de dureroasă, care se ramifică în dorinţă. Julia îi inspiră un patriotism erotic, de parcă Julia ar fi o ţară depărtată în care Mary s-a născut şi din care a fost alungată.

— Hai, vino, o strigă Julia veselă, peste umăr, peste rucsacul ei sintetic, portocaliu-aprins.

Mary stă o clipă, urmărind-o. N-a mai văzut vreodată ceva atât de frumos. *Dacă m-ai iubi, aş face orice. Înţelegi? Orice.*

— Hai, o dată, o strigă iar Julia, şi Mary o ia repede după ea, disperată, agonizând (Julia n-o iubeşte, nu aşa, şi nici nu o va iubi), ducându-se să-şi cumpere bocanci noi.

Doamna Woolf

Vanessa şi copiii s-au întors la Charleston. Nelly este jos, pregătind cina, misterios de veselă, mai mult ca oricând – este oare posibil să se gândească la faptul că i s-a dat ordin să facă un comision prostesc, că savurează nedreptatea acestui gest, şi de aceea cântă în bucătărie? Leonard scrie în birou, iar sturzul e întins pe patul lui de iarbă şi trandafiri din grădină. Virginia stă în picioare la fereastra salonului, urmărind cum întunericul se pogoară deasupra Richmondului.

Este sfârşitul unei zile obişnuite. Pe scrinul ei, într-o cameră neluminată, stau paginile noului roman, faţă de care nutreşte speranţe extravagante şi de care, în acest moment, îi este teamă (crede că ştie) că se va dovedi arid şi slab, fără sentimente adevărate, un punct mort. N-au trecut decât câteva ore, şi ceea ce totuşi a simţit în bucătărie cu Vanessa – acea satisfacţie plenară, acea stare de fericire – s-a evaporat, a dispărut cu totul, şi s-ar putea, foarte bine, să nu se fi întâmplat deloc. Nu a mai rămas decât ce-i acum: mirosul cărnii de vacă, pe care o fierbe Nelly (revoltător, iar Leonard o va urmări în timp ce se va lupta s-o mănânce), toate ceasurile din casă, gata să bată jumătatea de oră, faţa ei care se reflectă tot mai vizibil în fereastră, în timp ce felinarele de pe stradă – galbene ca lămâia, proiectate pe un cer siniliu – luminează Richmondul. E destul, îşi spune ea. Se străduieşte să creadă asta. E de ajuns să te afli în casa asta, fără grija războiului, cu paginile de citit care o aşteaptă diseară, şi apoi somnul, şi apoi, din nou, lucrul de dimineaţă. E de ajuns că felinarele aruncă umbre galbene peste copaci.

Simte cum durerea de cap se strecoară spre ceafă. Îngheaţă. Nu, e amintirea durerii de cap, e teama ei de durerea de cap, ambele atât de vii, încât se confundă cu durerea însăşi. Stă în picioare, dreaptă, aşteptând. E în regulă. E în regulă. Pereţii camerei nu se mai clatină, nimic nu murmură în tencuială. Este ea însăşi, stând aici, cu soţul, cu servitori, carpete, perne şi lămpi. Este ea însăşi.

Ştie că o să plece, înainte de a se decide să plece. O plimbare. Pur şi simplu, se va duce la plimbare. Se va întoarce într-o jumătate de oră sau mai puţin. Repede, îşi pune pelerina, pălăria şi eşarfa. O ia încet spre uşa din spate, face un pas

afară şi închide uşa cu grijă după ea. Ar prefera să n-o întrebe nimeni unde se duce sau când estimează că o să se-ntoarcă.

Afară, în grădină, este movila umbrită, cu sturzul pe rug, adăpostit de gardul viu. Bate un vânt puternic dinspre răsărit, iar Virginia tremură. Se pare că a ieşit din casă (unde fierbe carnea de vacă, unde lămpile sunt aprinse) şi a intrat în tărâmul păsării moarte. Se gândeşte cum cei abia înmormântaţi rămân toată noaptea în mormintele lor, după ce bocitorii şi-au recitat rugăciunile, au pus coroanele şi s-au întors în sat. După ce roţile au alunecat pe noroiul uscat al drumului, după ce toţi au luat cina, iar cuverturile au fost trase de pe pat. După ce toate acestea s-au petrecut, mormântul rămâne acolo, cu florile răscolite uşor de vânt. Această senzaţie de cimitir este înspăimântătoare, dar nu total dezagreabilă. Este reală, este copleşitor de reală. În felul său, este mai suportabilă, mai nobilă acum, decât carnea de vacă şi lămpile. Coboară scările, păşeşte afară în iarbă.

Corpul sturzului este încă acolo (ciudat cum n-a trezit interesul niciunui câine şi niciunei pisici din vecini), mic chiar şi pentru o pasăre, atât de total lipsit de viaţă aici, în întuneric, ca o mănuşă pierdută, un pumn de moarte, mic şi gol. Virginia se apleacă deasupra lui. Acum e gunoi. A risipit frumuseţea după-amiezii, aşa cum Virginia şi-a spulberat grijile ei legate de ceai, vorbind despre ceşti şi haine, aşa cum ziua îşi risipeşte căldura. De dimineaţă, Leonard va întoarce cu lopata pasărea, iarba şi trandafirii, şi le va arunca pe toate. Se gândeşte că o fiinţă ocupă mai mult loc în viaţă decât în moarte. Câte iluzii de mărime conţin gesturile noastre, mişcările, respiraţia. Morţi fiind, ne arătăm adevăratele dimensiuni, şi acestea sunt surprinzător de modeste. Nu i se păruse cum propria ei mamă fusese luată pe furiş şi înlocuită cu o variantă diminuată, din fier palid? Nu simţise oare ea, Virginia, un loc gol în ea însăşi, surprinzător de mic, un loc care îi părea că ar trebui să adăpostească un sentiment puternic?

Iată, deci, lumea (casă, cer, o stea care stă să răsară) şi opusul ei, această formă întunecată şi mică, într-un cerc de trandafiri. E gunoi, atât. Frumuseţea şi demnitatea au fost iluzii hrănite de compania copiilor, întreţinute pentru binele lor.

Se întoarce şi se depărtează. I se pare posibil, în acest moment, să existe un alt loc – un loc care n-are nici o legătură,

nici cu carnea fiartă, nici cu cercul de trandafiri. Trece de poarta grădinii, ajunge pe drum, şi se îndreaptă spre oraş.

În timp ce traversează Princes Street şi o ia în jos spre Waterloo Place (spre ce?), trece pe lângă alţi oameni: un bărbat corpolent cu un săculeţ, două femei care probabil că sunt servitoare şi se întorc după o după-amiază liberă, sporovăind, picioarele albe apărându-le brusc de sub pardesiele subţiri, apoi sclipirea ieftină a unei brăţări. Virginia îşi strânge gulerul pelerinei în jurul gâtului, deşi nu e frig. Se întunecă doar, şi bate vântul. Se gândeşte că o să intre în oraş. Da, dar ce o să facă acolo? Magazinele, chiar în acest moment, sunt măturate în vederea închiderii. Trece de un cuplu, un bărbat şi o femeie mai tineri decât ea, mergând împreună relaxaţi, aplecaţi unul spre celălalt în strălucirea blândă, ca de lămâie a felinarului, vorbind (îl aude pe bărbat cum spune: „mi-a zis ceva ceva ceva la acest aşezământ, ceva ceva de-a dreptul dezaprobator"). Atât bărbatul, cât şi femeia poartă pălării elegante, capătul franjurat al unui fular muştar (al cui?) încreţindu-se în spate ca un steag. Amândoi uşor aplecaţi în faţă, unul lângă altul, urcând dealul, ţinându-şi pălăriile să nu le ia vântul, avizi, dar fără să se grăbească, întorcându-se acasă (cel mai probabil) după o zi la Londra, el spunând acum: „Şi aşa că trebuie să te întreb", după care coboară vocea – Virginia nu poate înţelege cuvintele –, iar femeia emite un mic ţipăt vesel, dezvelindu-şi brusc un dinte care sclipeşte, iar bărbatul râde, mergând ţanţoş înainte, călcând apăsat pe vârful unui pantof maro, lustruit, apoi pe celălalt.

Sunt singură, se gândeşte Virginia, în timp ce bărbatul şi femeia continuă să urce dealul, iar ea să-l coboare. Desigur, nu e singură, nu aşa cum ar crede cineva, şi totuşi, în acest moment, mergând prin vânt spre luminile de la Quadrant, simte apropierea vechiului demon (cum să-l numeşti altfel?) şi ştie că va fi complet singură, dacă şi când demonul va dori să revină. Demonul este durerea de cap. Demonul este o voce din interiorul zidului. Demonul este o aripă de peşte care străpunge valurile. Demonul este nimicul scurt, ciripitor, adică viaţa sturzului. Demonul suge toată frumuseţea din lume, toată speranţa, şi ceea ce rămâne după ce demonul a terminat este ceva mort-viu – lipsit de bucurie, sufocându-se. Virginia simte, chiar acum, o anume grandoare tragică, pentru că demonul are

multe semnificaţii, dar nu e insignifiant, nu-i deloc sentimental, clocoteşte de adevăr letal, intolerabil. Acum, mergând fără durerea de cap, fără voci, îl poate înfrunta, dar trebuie să continue să meargă, nu trebuie să se oprească.

Când ajunge la Quadrant (măcelarul şi vânzătorul de legume şi-au tras deja obloanele), o ia spre gară. Va merge, se gândeşte ea, la Londra, se va duce la Londra, pur şi simplu, ca Nelly, după comisionul ei, deşi comisionul Virginiei va fi călătoria însăşi, jumătatea de oră în tren, debarcarea la Paddington, posibilitatea de a merge dintr-o stradă în alta, şi în alta apoi. Ce escapadă! Ce salt! Se pare că poate supravieţui, că poate prospera, dacă are Londra în jur, dacă dispare o vreme în vastitatea ei, impetuoasă şi neruşinată acum, sub un cer lipsit de ameninţare, cu toate ferestrele fără perdele (aici profilul grav al unei femei, acolo spătarul unui scaun sculptat), cu traficul, cu bărbaţii şi femeile trecând uşor, în haine de seară, cu mirosul de ceară şi benzină, de parfum, în timp ce cineva, undeva (pe unul dintre bulevardele acestea largi, într-una dintre casele astea albe, cu portic) cântă la pian în timp ce claxoanele behăie şi câinii latră, în timp ce întregul carnaval răguşit se învârteşte, se învârteşte, strălucind, strălucind tremurător, în timp ce Big Ben bate ora care se răspândeşte în cercuri de plumb deasupra celor care merg la petreceri şi deasupra reginei Victoria, sculptată în piatră şi aşezată în faţa Palatului, pe stratul cu muşcate, deasupra parcurilor cufundate în solemnitatea lor umbroasă, în spatele gardurilor de fier.

Virginia coboară scările spre gară. Gara din Richmond este în acelaşi timp punct de trecere şi destinaţie. Are coloane, copertină, e plină de mirosuri uşor arse, oarecum pustie, chiar atunci când este aglomerată (ca acum), cu bănci galbene din lemn, aliniate, care nu te îmbie să zăboveşti. Se uită la ceas, vede că tocmai a plecat un tren, iar următorul nu se va pune în mişcare decât în circa douăzeci şi cinci de minute. Se crispează. Se imaginase (prosteşte!) urcând direct în tren sau, cel mult, aşteptând cinci sau zece minute. Stă nerăbdătoare în faţa ceasului, apoi face câţiva paşi rari, pe peron. Dacă va face asta, dacă se va urca în trenul care pleacă, peste cât timp, peste douăzeci şi trei de minute, şi se va duce la Londra, se va plimba prin Londra şi va lua ultimul tren (care o va aduce la Richmond la unsprezece şi zece), Leonard va înnebuni de grijă.

Dacă îl va suna (este un telefon public recent instalat, aici în gară), o să fie furios, îi va cere să se întoarcă imediat, o să-i dea de înţeles (nu ar spune-o niciodată direct) că, dacă se va obosi sau se va simţi strivită, dacă se va îmbolnăvi iar, şi-a făcut-o cu mâna ei. Desigur, aici e dilema: are perfectă dreptate, şi greşeşte teribil în acelaşi timp. O să-i fie mai bine, se va simţi în mai mare siguranţă, dacă va rămâne la Richmond, dacă nu o să vorbească prea mult, dacă n-o să scrie prea mult, n-o să simtă prea mult, dacă n-o să călătorească avântată spre Londra şi n-o să se plimbe pe străzi, şi totuşi, aşa moare, moare blând, pe un pat de trandafiri. E mai bine, cu adevărat mai bine, să înfrunţi aripioarele din apă decât să trăieşti ascunzându-te, de parcă războiul ar continua încă (ciudat, cum prima amintire care-i vine în minte, după tot ce s-a întâmplat, este aşteptarea nesfârşită din pivniţă, cu toţi cei din gospodărie înghesuiţi laolaltă, trebuind să întreţină ore întregi conversaţii cu Nelly şi Lottie). Viaţa ei (deja trecută de patruzeci de ani!) se măsoară o cupă plină după altă cupă plină, iar căruţa de carnaval care o duce pe Vanessa – tot grupul acela de prost-gust, viaţa nesfârşită, copiii, tablourile şi iubiţii, casa dezordonată la modul genial – a intrat în noapte, lăsând în urmă un ecou de cimbale, note de acordeon, iar roţile coboară panta. Nu, nu-i va da telefon lui Leonard de la gară, o va face când va ajunge la Londra, când nu va mai fi nimic de făcut. Îşi va primi pedeapsa.

Cumpără un bilet de la bărbatul cu faţa roşie din spatele grilajului. Se duce şi se aşază, foarte dreaptă, pe o bancă de lemn. Încă optsprezece minute. Stă pe bancă privind drept înainte (de-ar avea ceva de citit) până când nu mai poate suporta (încă cincisprezece minute). Se ridică şi iese din gară. Dacă se va plimba pe Kew Road înainte şi-napoi, va ajunge la timp să ia trenul.

Trece pe lângă reflexia ei fragmentată în firma aurie a măcelăriei, suspendată pe sticlă deasupra unei carcase de miel (un smoc de lână albicioasă încă atârnă de osul piciorului), când îl vede pe Leonard venind spre ea. O clipă se gândeşte că o să se întoarcă în fugă la gară. Se gândeşte că va scăpa de o catastrofă sau de ceva asemănător. Nu face nimic din toate astea. Continuă să meargă înainte, spre Leonard, care, evident, a ieşit în grabă, încălţat în papucii de casă din piele, şi care pare nefiresc de slab – jigărit – în vesta şi cu haina lui din

catifea cu dungi, cu gulerul desfăcut. Deşi a venit după ea ca un jandarm sau un monitor, o figură mustrătoare, e impresionată cât de mic pare, aşa, în papuci, pe Kew Road, cât de banal, un om între două vârste. Îl vede într-o străfulgerare, aşa cum l-ar vedea un străin, doar unul dintre mulţii bărbaţi care merg pe stradă. Îi pare rău de el şi o emoţionează într-un fel ciudat. Reuşeşte să-şi compună un zâmbet ironic.

— Domnule Woolf, zice ea. Ce plăcere neaşteptată.

El spune:

— Vrei să-mi spui, te rog, ce cauţi aici?

— Mă plimb. Ţi se pare a fi ceva misterios?

— Doar atunci când dispari de-acasă, chiar înainte de cină, fără o vorbă.

— N-am vrut să te întrerup. Ştiam că lucrezi.

— Aşa e.

— Ei, bine.

— Nu trebuie să dispari. Nu-mi place.

— Leonard, te porţi foarte straniu.

El se încruntă.

— Da? Practic nu ştiu ce se-ntâmplă. M-am dus să te caut şi nu mai erai acolo. M-am gândit că s-a întâmplat ceva. Nu ştiu de ce.

Şi-l imaginează scotocind casa în căutarea ei, controlând prin grădină. Se gândeşte cum a ţâşnit pe lângă trupul sturzului, trecând de poartă, coborând dealul. Brusc i se face enorm de milă de el. Ar trebui să-i spună, ştie asta, că premoniţia lui nu a fost total greşită, că, de fapt, pusese la cale un fel de evadare şi avusese intenţia de a dispărea, chiar fie şi numai pentru câteva ore.

— Nu s-a întâmplat nimic, zice ea. Am luat o gură de aer pe străzi. E o noapte cu totul deosebită.

— Am fost îngrijorat, zice el. Nu ştiu de ce.

Stau împreună, cufundaţi o clipă într-o tăcere nefirească. Privesc în vitrina măcelăriei, unde trupurile lor se reflectă fragmentar în literele aurii.

Leonard spune:

— Trebuie să ne întoarcem să mâncăm ciozvârta lui Nelly. Mai avem aproximativ cincisprezece minute până o să tune şi o să fulgere, iar până la urmă o să dea foc la casă.

Virginia ezită. Dar Londra! Încă vrea, cu disperare, să se

urce în tren.

— Probabil că ţi-e foame, zice ea.

— Da, un pic. Mai mult ca sigur că şi ţie îţi e.

Brusc se gândeşte la cât de fragili sunt bărbaţii, cât de plini de teroare. Se gândeşte la Quentin, mergând în casă să-şi spele de pe mâini moartea sturzului. În acea clipă i se pare că stă cu un picior de o parte şi cu altul de cealaltă parte a unei linii invizibile. De partea asta este Leonard cel serios şi îngrijorat, şirul de magazine închise, colina întunecată care duce înapoi spre Hogarth House,. unde Nelly aşteaptă nerăbdătoare, aproape cu veselie, gândindu-se la ocazia unor suferinţe care o aşteaptă. De partea cealaltă este trenul. De partea cealaltă e Londra, şi libertatea ei, săruturile, posibilităţile artei şi ale strălucirii şirete şi întunecate a nebuniei. Doamna Dalloway, se gândeşte ea, e o casă pe un deal, unde e gata să înceapă o petrecere. Moartea este oraşul de dedesubt, pe care Doamna Dalloway îl iubeşte, dar care o şi sperie, în care doreşte, într-un fel, să se afunde atât de adânc, încât să nu mai găsească niciodată drumul spre casă.

Virginia spune:

— E timpul să ne mutăm înapoi la Londra. Nu crezi?

— Nu sunt deloc sigur, răspunde el.

— Mă simt mai bine de mai mult timp. Nu putem bântui suburbiile la nesfârşit, nu-i aşa?

— Hai să discutăm asta la cină, vrei?

— Foarte bine, atunci…

— Îţi doreşti chiar atât de mult să locuieşti la Londra? întreabă el.

— Da, zice ea. Aş vrea să nu fie aşa. Aş vrea să pot fi fericită cu viaţa asta liniştită.

— Ca mine.

— Hai, vino, îi spune ea.

Îşi păstrează biletul în geantă. N-o să-i pomenească niciodată lui Leonard că plănuise să fugă, chiar pentru câteva ore. De parcă el ar fi avut nevoie să fie îngrijit şi protejat – de parcă el ar fi în pericol – Virginia se prinde de braţul lui şi-l strânge cu afecţiune de cot. Încep să urce dealul spre Hogarth House, braţ la braţ, ca o pereche între două vârste, îndreptându-se spre casă.

— Mai doreşti puţină cafea? îi spune Oliver lui Sally.

— Mulţumesc.

Sally îi dă ceaşca de cafea secretarului lui Oliver, un tânăr neaşteptat de tern, cu părul blond deschis şi obrajii supţi care, deşi prezentat drept secretar, pare să aibă ca ocupaţie turnarea cafelei. Sally se aşteptase la un armăsar în toată puterea cuvântului, numai fălci şi bicepşi. Locul potrivit pentru acest băiat firav şi săritor ar fi în spatele tejghelei cu parfumuri dintr-un magazin.

— Şi ce crezi, deci? o întreabă Oliver.

Sally urmăreşte cum i se toarnă cafeaua pentru a ocoli privirea lui Oliver. După ce ceaşca i-a fost pusă în faţă, se uită la Walter Hardy, care nu trădează nimic. Walter are un talent, remarcabil în felul lui, de a arăta total atent şi complet inexpresiv, ca o şopârlă care s-a târât pe o stâncă însorită.

— Interesant, spune Sally.

— Da, răspunde Oliver.

Sally dă din cap cu chibzuinţă şi îşi soarbe cafeaua.

— Mă întreb, zice ea, dacă se poate face.

— Cred că a sosit timpul, răspunde Oliver. Cred că oamenii sunt gata.

— Chiar aşa crezi?

Sally face apel, în tăcere, la Walter. Vorbeşte, cretinule. Walter nu face decât să dea din cap afirmativ, clipind, încălzindu-se, atent la posibilitatea pericolului şi, în acelaşi timp, hipnotizat de căldura pe care o emană Oliver St. Ives, care este spilcuit şi ciufulit, la cei patruzeci şi cinci de ani ai lui, cu ochii atenţi în spatele ochelarilor modeşti, cu ramă aurie, a cărui imagine pe peliculă a supravieţuit nenumăratelor încercări din partea altor bărbaţi de a-l ucide, de a-l trage pe sfoară, de a-l ponegri, de a-i distruge familia, care a făcut dragoste cu zeiţe, întotdeauna cu aceeaşi ardoare jenată, de parcă nu i-ar fi venit să creadă că e aşa norocos.

— Da, zice Oliver, ridicând vocea vizibil nerăbdător.

— Pare într-adevăr, ei bine, interesant, zice Sally, şi nu se poate abţine să nu râdă.

— Walter ar putea s-o facă, zice Oliver. Walter ar putea s-o scoată la capăt. Hotărât lucru.

La auzul numelui său, Walter se trezeşte, clipeşte mai repede, îşi schimbă poziţia în scaun, aplecându-se, schimbându-şi aproape culoarea.

— Mi-ar plăcea să-mi încerc puterile, zice el. Oliver zâmbeşte cu zâmbetul lui binecunoscut. Sally este încă surprinsă, uneori, cât de mult seamănă Oliver cu el însuşi. Nu se spune că stelele de cinema sunt scunde, banale şi irascibile? Nu ne datorează măcar asta? Oliver St. Ives probabil că putea fi identificat ca stea de cinema încă din copilărie. Este incandescent, este bunyanesc[4]. Probabil că nu are mai puţin de un metru optzeci şi ceva, iar mâinile lui perfect alcătuite, cu smocuri de păr blond, ar putea atinge capetele multor bărbaţi. Are trăsături accentuate, faţa plată, iar dacă nu este atât de frumos în realitate cum este pe ecran, are toate acele semne de singularitate misterioasă, incontestabilă, o singularitate nu doar a spiritului, dar şi a trupului, de parcă toţi ceilalţi bărbaţi americani, musculoşi, exuberanţi şi curajoşi ar fi copiile lui, mai mult sau mai puţin reuşite.

— Aşa să faci, îi spune Oliver lui Walter. Am mare încredere în forţele tale. Doar mi-ai distrus cariera cu o simplă povestioară.

Walter încearcă să schiţeze un zâmbet atoateştiutor, dar îi iese o grimasă oribilă şi plină de ură. Sally şi-l imaginează dintr-o dată, cu mare limpezime, la zece ani. Ar fi fost probabil supraponderal, exasperant de prietenos, capabil să aprecieze statutul social al celorlalţi copii de vârsta lui la milimetru. Ar fi fost probabil capabil de trădare sub orice formă.

— Nu mă lua pe mine cu asta, spune Walter rânjind. N-am încercat să te conving să n-o faci? De câte ori am sunat?

— Oh, linişteşte-te, prietene, glumesc, zice Oliver. Nu regret nimic, nici o picătură. Ce zici de scenariu?

— N-am mai încercat un thriller înainte, zice Walter.

— E uşor. E cel mai uşor lucru din lume. Închiriază o jumătate din alea care au scos bani şi afli tot ce vrei să ştii.

— Ăsta ar fi puţin diferit, totuşi, zice Sally.

— Nu. Oliver răspunde cu o răbdare ursuză, zâmbitoare. Nu diferit. Ar avea ca erou un homosexual. Dar nu-i mare scofală. N-ar fi torturat de sexualitatea lui. N-ar avea HIV. Ar fi doar un homo care îşi face meseria. Care salvează lumea într-un fel sau

[4] Epitet care trimite la povestirile alegorice ale lui John Bunyan

altul.

— Hm, zice Walter. Cred că l-aş putea face. Mi-ar plăcea să încerc.

— Bun. Excelent.

Sally îşi soarbe cafeaua, aşteptând să plece, dorind să stea, dorind să nu dorească să fie admirată de Oliver St. Ives. În lume nu există o forţă mai puternică decât renumele, îşi zice. Pentru a-şi menţine starea de echilibru se uită prin apartamentul care a apărut pe coperta revistei Architectural Digest, cu un an înainte ca Oliver să facă dezvăluiri despre sine, şi probabil că nu va mai apărea vreodată într-o revistă, din cauza faptului că identitatea lui sexuală declarată presupune şi opţiuni legate de gust. Ironia constă în faptul că apartamentul este oribil, se gândeşte Sally, în sensul unei ornamentaţii ţipătoare, gen macho, cu măsuţa de cafea Lucite şi pereţii cafenii lăcuiţi, cu nişele în care obiectele asiatice şi africane luminate (Oliver le crede, desigur, „teatral luminate") sugerează, în ciuda expunerii lor imaculate, plină de reverenţă, nu atât un spirit cunoscător, cât o aplecare spre rapt. E a treia oară când Sally se află aici, şi de fiecare dată a simţit pornirea de a confisca toate comorile şi a le returna proprietarilor de drept. Pretinde că-i atentă la ce spune Oliver, dar în acest timp îşi imaginează cum intră într-un sat depărtat de munte, printre ovaţii şi urlete, ducând masca din antilopă, înnegrită de vreme sau bolul de porţelan verde fosforescent în care doi crapi pictaţi înoată de secole.

— Nu eşti chiar atât de sigură, Sal? zice Oliver.

— Îhm?

— Nu eşti convinsă.

— Eh, bine, convinsă, neconvinsă, chestia asta mă depăşeşte cu mult. Ce ştiu eu despre Hollywood?

— Eşti mai inteligentă decât majoritatea personajelor de-acolo. Eşti unul dintre puţinii oameni din show business pe care-i respect.

— Nu fac parte din „show business", deloc, ştii ce fac,

— Nu eşti convinsă.

— Ei bine, nu, nu sunt, zice ea. Dar pe bune, cui ce-i pasă?

Oliver oftează şi-şi împinge paharul mai sus, spre nas, un gest pe care Sally e sigură că şi-l aminteşte dintr-unul din filme, ceva despre un tip cu maniere plăcute (contabil? avocat? sau

producător de televiziune?) care este în cele din urmă împins să termine forţat o mică armată de traficanţi de droguri pentru a-şi salva fiica adolescentă.

— Recunosc că e cazul să o facem cum trebuie, zice Oliver încet. Nu-mi fac iluzii că mergem la sigur.

— Ar avea şi-un iubit?

— Un camarad. Un partener. Cam de genul Batman şi Robin.

— Ar face sex?

— Nimeni nu face sex într-un thriller. Începetineşti prea mult acţiunea. Îi pierzi pe puşti. Cel mult un sărut la sfârşit.

— S-ar săruta la sfârşit, deci?

— Ăsta-i sectorul lui Walter.

— Walter?

Walter clipeşte şi reintră în acţiune.

— Hei, zice el. Abia acum trei minute am spus că s-ar putea să-l fac. Nu-mi cereţi prea multe, bine?

Oliver spune:

— Nu putem face asemenea calcule. Am văzut prea mulţi tipi cum stau şi scriu un hit şi întotdeauna explodează. La mijloc e un fel de piază-rea.

— Crezi că lumea ar fi interesată? zice Sally. Vreau să zic, suficient de multă lume?

Oliver oftează din nou, iar acest oftat are un ton total diferit de celălalt. Este un oftat final, resemnat, nazal, plin de sens prin lipsa lui de dramatism. Este ca primul oftat dezinteresat pe care un îndrăgostit îl transmite prin telefon, oftatul care semnalează începutul timpuriu al sfârşitului. A folosit Oliver oftatul acesta în vreun film? Sau de curând a oftat cineva aşa, o persoană reală, în urechea lui Sally?

— Ei bine, zice Oliver. Îşi pune palmele pe faţa de masă. Walter, hai să vorbim peste câteva zile, după ce o să reflectezi asupra acestui subiect.

— Sigur, zice Walter. Mi se pare cinstit.

Sally soarbe ce a mai rămas din cafea. Este, cu siguranţă, un joc de bărbaţi, o amăgire bărbătească. Nu au nevoie de ea în primul rând, nu tocmai. După ce a apărut în emisiunea ei, lui Oliver i-a venit ideea (şi s-o spunem cinstit, nu-i un Einstein) că Sally e muza şi mentorul lui, un fel de Sapho, care, din insula ei, dă glas cu tristeţe marilor adevăruri. Mai bine să punem

punct acum.

Totuşi, mai este şi dorinţa asta teribilă de a fi iubită de Oliver St. Ives. Mai este şi acel sentiment oribil de a fi lăsat pe tuşă.

— Mulţumesc că ai venit, zice Oliver, iar Sally îşi înfrânge impulsul de a se dezice – să se aplece spre Oliver peste masă, peste resturile prânzului şi să spună: *M-am gândit, şi cred că un thriller cu un personaj homo ar putea fi valabil.*

— La revedere, atunci. A venit vremea să mă întorc pe străzi.

Sally stă cu Walter la intersecţia dintre Madison cu Seventieth. Nu vorbesc despre Oliver St. Ives. Înţeleg, într-un mod diferit, că Walter a reuşit, iar Sally a dat greş, că Sally a reuşit, iar Walter a dat greş. Mai găsesc şi alte lucruri de discutat.

— Cred că ne vedem diseară, zice Walter.

— Îhm, răspunde Sally. Cine l-a invitat pe Walter?

— Cum se mai simte Richard? întreabă Walter. Îşi lasă capul în jos neîndemânatic, cu reverenţă, cu vârful şepcii spre chiştoacele de ţigări şi rotundurile cenuşii de gumă de mestecat, spre ambalajul matlasat, despre care Sally nu se abţine să nu remarce că este de la Quarter Pounder. Ea n-a avut niciodată nimic de la Quarter Pounder.

Semaforul se schimbă. Traversează.

— Bine, zice Sally. Ei, bine, destul de rău.

— Ce vremuri, spune Walter. Dumnezeule, ce vremuri.

Sally e cuprinsă încă o dată de un val de indignare, care îi vine de sub stomac şi-i acoperă privirea cu o pânză dogoritoare. Vanitatea lui Walter, asta-i de nesuportat. Faptul că, dacă ştie că spune ce-i corect şi respectuos – chiar probabil simte ce-i corect şi respectuos – se mai gândeşte la ce bine este să fii romancierul semicelebru Walter Hardy, prieten cu stele de cinema şi poeţi, încă sănătos şi musculos, trecut de patruzeci de ani. Ar fi mai comic dacă ar avea mai puţină influenţă în lume.

— Ei bine, zice Sally la colţ, dar înainte să-şi poată lua rămas-bun, Walter se duce în faţa vitrinei unui magazin şi se opreşte la câţiva centimetri.

— Ia uită-te la astea, zice el. Ce frumoase sunt. În vitrină

sunt trei cămăşi de mătase, fiecare pusă pe mulajul unei statui greceşti. Una dintre cămăşi este de culoarea caisei, alta smarald, şi a treia de un albastru regal. Fiecare are o broderie diferită în jurul gulerului şi pe piept un fir argintiu ca de păianjen. Toate trei curg irizând, peste torsul slab al statuilor, şi din fiecare guler apare un cap alb şi senin, cu buze pline, nas drept şi ochi albi, goi.

— Îhm, zice Sally. Da. Frumoase.

— Poate o să iau una pentru Evan. I-ar face bine un cadou azi. Hai înăuntru.

Sally ezită, apoi îl urmează pe Walter în magazin, împotriva voinţei ei, dusă fără scăpare de un val neaşteptat de remuşcare. Da, Walter este ridicol, dar laolaltă cu dispreţul, Sally pare să simtă o tandreţe inevitabilă faţă de sărmanul cretin care şi-a petrecut ultimii ani aşteptându-se ca prietenul lui frumos şi fără creier, trofeul lui, să moară, şi acum este pus în faţa perspectivei ca prietenul lui (oare are sentimente confuze?) să supravieţuiască. Moartea şi învierea te vrăjesc întotdeauna, se gândeşte Sally, şi pare să nu conteze prea mult dacă e vorba de un erou, de un ticălos sau de un clovn.

Magazinul are interiorul din granit negru şi de culoarea arţarului. Miroase vag a eucalipt. Cămăşile sunt întinse pe blaturi negre, strălucitoare.

— Cred că o voi lua pe cea albastră, zice Walter în timp ce intră. Albastru îi stă bine lui Evan.

Sally îl lasă pe Walter să vorbească cu tânărul vânzător, arătos, cu părul lins, dat pe spate. Se plimbă meditativ printre cămăşi şi se uită la eticheta uneia de culoare crem cu nasturi din sidef. Costă patru sute de dolari. E jalnic, se întreabă ea, sau eroic să cumperi o cămaşă nouă, fabulos şi greţos de scumpă, pentru un iubit care se pare că e pe cale să se însănătoşească. Şi una şi alta? Sally nu şi-a cultivat acest obicei de a-i cumpăra Clarissei cadouri. Chiar şi după atâţia ani, nu-i sigură ce i-ar plăcea Clarissei. Câteodată a nimerit – eşarfa ciocolatie din caşmir, la Crăciunul trecut, cutia lăcuită, cu patină, în care îşi ţine scrisorile –, dar a şi dat greş de multe ori. Ceasul acela extravagant de la Tiffany (prea formal, se pare), puloverul galben (ce n-a fost în regulă, culoarea sau gulerul?), geanta din piele neagră (pur şi simplu nepotrivită, şi nu poate spune de ce). Clarissa refuză să recunoască atunci

când un cadou nu-i place, în ciuda exhortaţiilor lui Sally. După Clarissa, fiecare cadou este perfect, exact ce spera să primească, şi tot ce poate face ghinionistul care dăruieşte este să aştepte să vadă dacă ceasul va fi considerat „prea bun pentru a-l purta în fiecare zi” sau dacă puloverul va ajunge să fie purtat o dată, la vreo petrecere nesemnificativă, şi dacă o să mai apară apoi îmbrăcată în el. Sally începe să se înfurie pe Clarissa, Walter Hardy şi Oliver St. Ives, pe orice fiinţă optimistă şi neonestă, dar apoi se uită la Walter, care îi cumpără iubitului lui o cămaşă albastră extraordinară, şi brusc i se face dor de ea. Clarissa este probabil acasă acum.

Dintr-o dată Sally vrea să plece urgent acasă. Îi spune lui Walter:

— Trebuie să plec. E mai târziu decât credeam.

— Nu-mi ia mult, zice Walter.

— M-am dus. Pe curând.

— Îţi place cămaşa?

Sally pipăie materialul, care este suplu şi atent ţesut, vag cărnos.

— La nebunie, zice ea. E o cămaşă minunată. Vânzătorul zâmbeşte cu recunoştinţă, timid, de parcă ar fi personal răspunzător de frumuseţea cămăşii. Nu este distant sau condescendent, cum te-ai aştepta de la un băiat frumos, care lucrează într-un magazin ca ăsta. De unde vin frumuseţile astea impecabile, care lucrează ca vânzători? La ce se aşteaptă, ce speră?

— Da, zice Walter. E o cămaşă superbă, nu-i aşa?

— La revedere.

— Pe curând.

Sally iese din magazin cât poate de repede, o ia la pas spre staţia de metrou din Sixty-eighth Street. Ar vrea să se ducă acasă cu un cadou pentru Clarissa, dar nu-şi dă seama ce anume. Ar vrea să-i spună Clarissei ceva, ceva important, dar nu poate spune ce anume. „Te iubesc” este destul de simplu. „Te iubesc” s-a banalizat, şi nu se spune doar la aniversări sau zile de naştere, ci şi spontan, în pat sau în faţa chiuvetei din bucătărie, sau chiar în taxiuri, în auzul şoferilor străini, care cred că femeile ar trebui să meargă trei paşi în urma soţilor. Sally şi Clarissa nu-şi economisesc gesturile afectuoase, şi bineînţeles că asta-i bine, dar acum Sally se trezeşte că vrea să

meargă acasă şi să spună ceva mai mult, ceva care să nu meargă doar dincolo de drăgălăşenie şi alint, ci chiar de pasiune. Ce vrea ea se leagă de toţi cei care au murit, de propriile ei sentimente faţă de norocul enorm şi pierderea iminentă, devastatoare. Dacă i se va întâmpla ceva Clarissei, ea, Sally, va continua să trăiască, dar nu va supravieţui, nu tocmai. Nu-i va fi bine. Ce vrea ea să spună nu are de-a face doar cu bucuria şi cu frica aceea constantă, care se infiltrează, cealaltă jumătate a bucuriei. Poate suporta gândul propriei morţi, dar nu suportă gândul morţii Clarissei. Iubirea asta a lor, cu tot sentimentul domestic, liniştitor, tăcerile lejere, cu permanenţa ei, a subjugat-o total pe Sally, făcând-o dependentă de maşinăria mortalităţii însăşi. O pierdere dincolo de putinţa de a-şi imagina. O fibră pe care o poate urmări din această clipă, mergând spre metroul din Upper East Side, continuând mâine, poimâine şi răs-poimâine, până la capătul vieţii ei şi a Clarissei.

Ia metroul până în centru, se opreşte la standul cu flori din colţ, lipit de piaţa coreenilor. Acolo sunt florile expuse de obicei: garoafe şi crizanteme, o risipă de crini subţiri, frezii, margarete, buchete de lalele de seră, albe, galbene şi roşii, cu petalele pieloase la vârf. Flori zombi, se gândeşte ea, produse şi atâta tot, forţate să trăiască precum puii ale căror picioare nu ating pământul, din faza de ou, până când sunt sacrificaţi. Sally stă încruntată în faţa florilor de pe etajerele de lemn. Se vede reflectată laolaltă cu florile în smalţul faianţei din spatele răcitorului (ea, cu părul cenuşiu, faţa ascuţită, gălbejită, cum de a îmbătrânit?), ar trebui să stea mai mult la soare, pe bune), şi se gândeşte că nu-şi doreşte nimic pentru ea şi Clarissa, nu cămăşi de patru sute de dolari, nu florile acestea demne de milă, nimic. E gata să plece cu mâinile goale, când observă un singur buchet de trandafiri galbeni, într-o găleată de cauciuc pusă în colţ. Sunt pe punctul de a se deschide. Petalele sunt la bază de un galben şi mai intens, aproape portocaliu, o roşeaţă de mango se împrăştie în sus, sub formă de vinişoare subţiri, ca un fir de păr. Seamănă atât de convingător cu florile reale, crescute din pământ, în grădină, că par să fi ajuns la răcitor din greşeală. Sally îi cumpără repede, aproape pe furiş, de parcă se teme ca nu cumva coreeana, care ţine standul acesta, să-şi dea seama că a fost o încurcătură şi s-o informeze cu gravitate că

aceşti trandafiri nu-s de vânzare. Merge de-a lungul Tenth Street, cu trandafirii în mână, exultând, iar când intră în clădire este uşor excitată.

De când n-au mai făcut sex?

— Hei, strigă ea. Eşti acasă?

— Aici, răspunde Clarissa, iar Sally îşi dă seama, după vocea ei, că s-a întâmplat ceva. E oare gata să intre într-una din acele mici ambuscade care le condimentează viaţa? Păşeşte oare, cu buchetul ei cu tot şi dorinţa stârnită, într-o scenă de morocăneală domestică, în care lumea devine dintr-o dată cenuşie şi morbidă, pentru că ea şi-a dat iar la iveală egoismul şi a lăsat ceva nefăcut, nu a curăţat ceva, a uitat de vreun telefon important? Bucuria ei piere, dorinţa se evaporă. Intră în living cu trandafirii.

— Ce s-a întâmplat, îi spune ea Clarissei, care stă pe canapea, stă acolo de parcă ar fi în camera de aşteptare a unui doctor. Se uită la Sally cu o anumită expresie mai curând dezorientată decât şocată, de parcă nu e sigură cine este, iar Sally percepe brusc declinul iminent. Dacă vor supravieţui suficient, dacă vor sta împreună (şi cum s-ar putea despărţi după toate astea?), se vor urmări reciproc cum dispar.

— Nimic, spune ea.

— Te simţi bine?

— Hâm? Oh, da. Nu ştiu. Louis e în oraş. S-a întors.

— Trebuia să se întâmple până la urmă.

— A trecut pe-aici, a sunat la sonerie. Am vorbit puţin, apoi a început să plângă.

— Adevărat?

— Da. Mai mult sau mai puţin din senin. Apoi a apărut Julia şi el a luat-o la fugă.

— Louis. Ce să mai zici?

— Are un nou prieten. Un student.

— Bine. Prea bine.

— Apoi a apărut Julia cu Mary…

— Dumnezeule. A fost o panaramă întreagă.

— Ia te uită, Sally. Ai adus trandafiri.

— Ce? Oh, ei bine, da.

Sally etalează trandafirii şi, în acelaşi moment, observă vaza plină cu trandafiri pe care Clarissa a pus-o pe masă. Râd amândouă.

— Ăsta-i un moment ca-n O. Henry, nu-i aşa? zice Sally.

— Întotdeauna e loc pentru trandafiri, zice Clarissa.

Sally îi dă florile şi, o clipă, sunt amândouă pur şi simplu total fericite. Sunt aici, acum, şi au reuşit într-un fel, în decursul celor optsprezece ani, să continue să se iubească. Pentru acum e destul.

Doamna Brown

A ajuns mai târziu decât dorea, dar nu foarte târziu, nu atât de târziu încât să fie nevoită să dea o explicaţie. E aproape ora şase. A ajuns la jumătatea cărţii. Mergând spre doamna Latch, e plină de ce a citit: Clarissa şi nebunul Septimus, florile, petrecerea. Imaginile îi umblă prin minte: figura din maşină, avionul cu mesajul lui. Laura trăieşte într-un fel de zonă crepusculară, o lume alcătuită din Londra anilor '20, dintr-o cameră de hotel, turcoaz, şi din această maşină mergând pe strada asta familiară. Este şi nu este ea însăşi. Este o femeie din Londra, o aristocrată, palidă şi încântătoare, puţin falsă. Ea este Virginia Woolf, şi mai este şi cealaltă, entitatea asta stând să se prăbuşească, pe care-o reprezintă: mama, şoferul maşinii, o fâşie încolăcită de viaţă pură, la fel ca şi Calea Lactee, prietena lui Kitty (pe care a sărutat-o şi care, poate, va muri), cele două mâini cu unghii lăcuite corai (una ciupită) şi verigheta cu diamante care ţin volanul Chevroletului, în timp ce un Plymouth bleu îşi aprinde luminile de frână în faţa ei, în timp ce soarele de vară al după-amiezei târzii îşi strânge profuziunile aurii, în timp ce o veveriţă sare pe un fir de telefon, cu coada cenuşie ca un semn de întrebare.

Trage maşina în faţa casei doamnei Latch, unde două veveriţe din gips stau pe frontonul de deasupra garajului. Coboară din maşină şi stă o clipă, uitându-se la veveriţe, cu cheile maşinii în mână. Lângă ea, maşina scoate un păcănit ciudat (face asta de câteva zile, şi va trebui s-o ducă la mecanic). Este năpădită de o senzaţie de nefiinţă. Nu găseşte alt cuvânt. Stând lângă maşina ei care păcăne, cu faţa la grilajul doamnei Latch (veveriţele din gips aruncă umbre lungi), ea nu este nimeni, nu este nimic. O clipă i se pare că, mergând la hotel, şi-a ieşit din propria viaţă, că această alee, acest garaj îi sunt complet străine. A fost plecată. S-a gândit frumos, aproape cu dor, la moarte. Îi vine în minte acum, pe aleea doamnei Latch – că s-a gândit cu dor la moarte. S-a dus în secret într-un hotel, aşa cum s-ar duce să se vadă cu un iubit. Stă ţinându-şi cheile maşinii şi geanta, uitându-se lung la garajul doamnei Latch. Uşa, vopsită în alb, are o fereastră mică, cu un oblon verde, de parcă acest garaj ar fi o casă în miniatură, lipită de casa mai mare. Brusc, Laura se luptă să

respire. E uşor ameţită – i se pare că s-ar putea împiedica şi prăbuşi pe aleea din beton bine nivelat a doamnei Latch, îi trece prin minte să se întoarcă la maşină şi să plece din nou. Se forţează să meargă înainte. Îşi aminteşte că trebuie să-şi recupereze copilul, să-l ducă acasă, să termine de pus la punct masa pentru ziua de naştere a soţului ei. Trebuie să facă toate aceste lucruri obişnuite.

Cu un oarecare efort, îşi trage respiraţia şi o ia pe alee spre veranda îngustă a doamnei Latch. Lucrul acesta pe furiş, îşi zice, ciudăţenia gestului pe care l-a făcut, deşi nu vede nimic rău, asta să fie? Nu se întâlneşte cu un iubit, ca o soţie dintr-un roman de dragoste ieftin. Pur şi simplu, a plecat câteva ore, şi-a citit cartea şi s-a întors. Este un secret doar pentru că nu-şi dă seama cum l-ar explica, ei bine – sărutul, tortul, momentul de panică atunci când maşina a ajuns în vârful dealului Chavez Ravine. Cu siguranţă că nu ştie cum ar explica două ore şi jumătate petrecute citind într-o cameră închiriată.

Mai respiră o dată adânc. Sună la soneria dreptunghiulară şi luminată a doamnei Latch, care străluceşte portocaliu, în soarele după-amiezei târzii.

Doamna Latch deschide uşa aproape imediat, de parcă ar fi stat acolo, aşteptând. Doamna Latch este rumenă, cu coapse uriaşe în bermude, extrem de amabilă. În casă pluteşte un miros bogat, cafeniu, ca de friptură, care se răsfiră în spatele ei când deschide uşa.

— Ei, salut, zice ea.

— Bună, răspunde Laura. Îmi pare rău c-am întârziat.

— Deloc. Ne-am simţit bine. Haide, intră.

Richie vine în goană din living. Are obrajii îmbujoraţi, e neliniştit, dar copleşit de dragoste şi de un sentiment de uşurare. Laura are senzaţia că i-a surprins pe el şi pe doamna Latch asupra unui fapt: senzaţia aceea că amândoi s-au oprit din ce făceau şi au ascuns probele în grabă. Nu, are o conştiinţă vinovată azi, e, pur şi simplu, derutat, se gândeşte ea. A petrecut ultimele ore într-un alt mediu. Stând în casa doamnei Latch, chiar şi numai câteva ore, a pierdut firul propriei lui vieţi. A început să creadă, şi nu cu bucurie, că locuieşte aici, printre mobilele astea gălbui şi – aceşti pereţi tapetaţi cu pânză verde.

Richie izbucneşte în plâns şi aleargă spre ea.

— O, nu, zice Laura, ridicându-l. Îi aspiră mirosul, esenţa lui adâncă, curăţenia profundă, indefinibilă. Ţinându-l aşa, aspirându-i mirosul, se simte mai bine.

— Se bucură să te vadă, zice doamna Latch, cu o veselie călduroasă, bine studiată şi lamentabil de bună. Îşi imaginase că ea era pentru el un fel de prilej de bucurie, ceva favorit, iar casa ei o casă a miracolelor? Da, probabil că şi-a imaginat asta. Este brusc mânioasă că el e băieţelul mamei? Probabil că da.

— Hei, gândăcel, spune Laura aproape de urechea mică şi rozalie a fiului ei. E mândră de calmul ei matern. Se simte jenată de lacrimile lui. De ce plânge atât de des?

— Ai rezolvat totul? întreabă doamna Latch.

— Mai mult sau mai puţin. Mulţumesc mult c-ai avut grijă de el.

— Oh, ne-am simţit bine împreună, spune ea cu căldură, furioasă. Poţi să-l aduci oricând.

— Te-ai distrat? întreabă Laura.

— Îhî, zice Richie, iar lacrimile i se domolesc. Pe faţa lui se citeşte agonia miniaturală a speranţei, durerii şi derutei.

— Ai fost cuminte? Dă din cap.

— Ţi-a fost dor de mine?

— Da, zice el.

— Ei bine, avem o mulţime de făcut, spune Laura. Trebuie să-i pregătim tatei o petrecere pe cinste, nu-i aşa?

El dă din cap. Continuă să se uite la ea cu o suspiciune lăcrimoasă, umilită, de parcă ea n-ar fi mama lui.

Laura o plăteşte pe doamna Latch, acceptă o pasăre a paradisului din curtea ei. Doamna Latch îi oferă întotdeauna câte ceva – o floare, prăjituri – de parcă acel lucru ar fi pe bani, iar babysitting-ul ar fi pe gratis. Laura, scuzându-se încă o dată pentru lipsa ei de punctualitate, invocând iminenta sosire a soţului ei, scurtează obişnuita conversaţie de un sfert de oră, îl pune pe Richie în maşină şi pleacă cu o ultimă fluturare a mâinii, uşor exagerată. Cele trei brăţări de fildeş scot un clinchet lovindu-se una de cealaltă.

În momentul în care se despart de doamna Latch, Laura îi spune lui Richie:

— Vai, vai, am încurcat-o. Trebuie să zburăm drept acasă şi să pregătim masa. Ar fi trebuit să fim acolo acum o oră.

El dă din cap cu gravitate. Greutatea şi natura vieţii îşi spun

din nou cuvântul, sentimentul de gol dispare. Acest moment, acum, în mijlocul străzii, în timp ce maşina se apropie de stop, este neaşteptat de larg, liniştit şi senin – Laura îl pătrunde, cum ar intra într-o biserică, venind din strada zgomotoasă. De ambele părţi stropitoarele aruncă o pânză de ceaţă strălucitoare peste gazoane. Soarele târziu aureşte un garaj, în timp ce văluri de apă sunt azvârlite în aer.

Richie nu vorbeşte. O urmăreşte. Laura frânează din nou la stop. Spune:

— Noroc că tati lucrează până la ora asta. O să punem totul la punct la timp, nu crezi?

Se uită la el. Îi întâlneşte ochii şi vede ceva ce nu poate recunoaşte. Ochii lui, întreaga lui faţă par luminate din interior. Pentru prima oară pare să sufere de o emoţie pe care n-o poate citi.

— Scumpule, zice ea, ce s-a întâmplat?

El spune mai tare decât e cazul:

— Mămico, te iubesc.

E ceva ciudat în vocea lui, ceva înfiorat. E un ton pe care nu l-a auzit niciodată de la el. Sună frenetic, străin. Ar putea fi tonul unui refugiat, al cuiva cu o engleză rudimentară, care încearcă disperat să transmită o nevoie pe care nu a învăţat cum să şi-o exprime.

— Şi eu te iubesc, puiule, îi răspunde ea, şi deşi a spus aceste cuvinte de o mie de ori, îşi aude nervozitatea scămoşată stându-i acum în gât, efortul pe care trebuie să-l facă pentru a părea naturală. Accelerează la intersecţie. Conduce atent, cu ambele mâini perfect centrate pe volan.

Se pare că băiatul o să înceapă să plângă din nou, cum face atât de des, de inexplicabil, dar ochii îi rămân, totuşi, strălucitori şi uscaţi, fără să clipească.

— Ce s-a întâmplat? întreabă ea din nou.

El continuă s-o privească fix. Nu clipeşte. Ştie. Probabil că ştie. Băieţelul poate să-şi dea seama că a fost într-un loc ciudat, poate să-şi dea seama că minte. O urmăreşte constant, petrece aproape fiecare oră în prezenţa ei. A văzut-o pe Kitty. A urmărit-o când a făcut al doilea tort şi l-a îngropat pe primul sub gunoiul din lada de gunoi. Este devotat, total devotat, urmăririi şi descifrării ei, pentru că, fără ea, lumea nu mai există.

Desigur, ar şti când minte. Ea spune:

— Nu-ţi face griji, scumpule. Totul e bine. O să-i facem lui tati o petrecere minunată diseară. Ştii ce fericit o să fie? Avem cadouri pentru el. I-am făcut un tort atât de frumos.

Richie dă din cap fără să clipească. Se balansează încet înainte şi-napoi. Liniştit, dorind mai curând ca cineva să tragă cu urechea la ce spune, decât să fie auzit, zice:

— Da, am făcut un tort atât de frumos. În vocea lui e o perfidie surprinzător de matură.

O s-o urmărească mereu. O să ştie întotdeauna când ceva nu merge. Va şti mereu cu precizie când a dat greş.

— Te iubesc, scumpule, spune ea. Tu eşti iubitul meu.

O clipă, rapid, băiatul îşi schimbă forma. O clipă străluceşte, alb, cu totul alb. Laura nu mai e supărată. Îşi aminteşte să zâmbească. Îşi ţine ambele mâini pe volan.

Doamna Dalloway

A venit să-l ajute pe Richard să se pregătească pentru petrecere, dar Richard nu răspunde la bătaia ei în uşă. Bate din nou, mai tare, apoi repede, nervoasă, descuie uşa.

Apartamentul e scăldat în lumină. Clarissa aproape că se îneacă în pragul uşii. A ridicat toate transperantele, iar ferestrele sunt deschise. Deşi aerul e încărcat doar de lumina obişnuită a zilei care intră în fiecare apartament într-o după-amiază însorită, aici, în apartamentul lui Richard pare ca o explozie tăcută. Iată-i cutiile de carton, cada de baie (mai murdară decât şi-a dat ea seama), oglinda prăfuită şi filtrul de cafea, scump, toate expuse în adevăratul lor patetism, la dimensiunea lor mică, obişnuită. Este, pur şi simplu, apartamentul jalnic al unei persoane bolnave mintal.

— Richard! strigă Clarissa.

— Doamnă Dalloway. Oh, Doamnă Dalloway, tu eşti.

Ea se repede în cealaltă cameră şi-l găseşte pe Richard în halat, cocoţat pe pervazul unei ferestre deschise, călare acolo, cu un picior încă în apartament, iar celălalt invizibil, bălăngănindu-se deasupra celor cinci etaje.

— Richard, spune ea cu asprime. Dă-te jos de-acolo.

— E atât de frumos afară, zice el. Ce zi.

El pare nebun şi exaltat, bătrân şi copilăros, călare pe pervaz ca o sperietoare ecvestră, ca o statuie de Giacometti dintr-un parc. În unele locuri părul îi este lipit de scalp, iar în altele ţâşneşte în unghiuri ascuţite, subţiri. Piciorul care este înăuntru, gol până la jumătatea coapsei, este alb-albăstrui, scheletic, dar cu muşchiul mic al gambei surprinzător de solid, încă atârnând cu încăpăţânare de os.

— Mă înspăimânţi, zice Clarissa. Vreau să termini şi să vii înăuntru. Acum.

Ea se duce spre el, iar el îşi ridică pe pervaz piciorul care stă în interior. Numai călcâiul piciorului, o mână şi o parte descărnată a fundului rămân în contact cu lemnul uzat. Pe halatul lui, rachete cu aripioare roşii emit conuri de pin de culoarea focului portocaliu. Astronauţii cu cască, umflaţi şi albi, ca Uniroyal Man, fără chip, dincolo de vizoarele lor negre, salută înţepeniţi, cu mănuşile albe.

Richard zice:

— Am luat şi xanax, şi ritalin. Acţionează minunat împreună. Mă simt extraordinar. Am tras toate transperantele, dar mi-am dat, totuşi, seama că am nevoie de mai mult aer şi lumină. M-am străduit mult să ajung până aici, nu mă deranjează să-ţi spun.

— Scumpule, te rog, pune-ţi piciorul la loc pe podea. Vrei s-o faci pentru mine?

— Nu cred c-o să reuşesc să ajung la petrecere, zice el. Îmi pare rău.

— Nu trebuie. Nu trebuie să faci nimic dacă nu vrei.

— Ce zi mai e şi asta. Ce zi splendidă.

Clarissa îşi trage răsuflarea încă o dată, apoi încă o dată. E surprinzător de calmă – simte că se comportă bine într-o situaţie dificilă – dar, în acelaşi timp, se simte distanţată de ea însăşi, de cameră, de parcă ar fi martora unui lucru care s-a întâmplat deja. O simte ca pe o amintire. Ceva în interiorul ei, ceva ca o voce dar care nu este voce, ci conştientizarea intimă care se confundă aproape cu pulsaţia inimii. Îşi spune: o dată l-am găsit pe Richard stând pe pervazul ferestrei, cinci etaje deasupra pământului. Ea îi zice:

— Dă-te jos de-acolo, te rog.

Faţa lui Richard se întunecă şi se contractă, de parcă Clarissa l-a pus în faţa unei probleme dificile. Scaunul lui gol, expus la lumina zilei – din care iese umplutura pe la cusături, prosopul galben, subţire, de pe şezut, imprimat cu cercuri ruginii în relief – ar putea descrie toată nebunia şi vulgaritatea esenţială a bolii lui mortale.

— Dă-te jos de-acolo, zice Clarissa. Vorbeşte rar şi tare, de parcă s-ar adresa unui străin.

Richard dă din cap şi nu se mişcă. Capul lui devastat, bătut de lumina zilei, are o înfăţişare geologică. Carnea lui este brăzdată, ciupită şi străbătută de urme de râuleţe, ca o piatră din deşert.

El spune:

— Nu ştiu dacă pot face faţă. Ştii tu. Petrecerea, ceremonia, şi apoi ora ce urmează şi ora care vine după aceea.

— Nu trebuie să te duci la petrecere. Nu trebuie să te duci la ceremonie. Nu trebuie să faci nimic.

— Dar mai rămân orele, nu-i aşa? Una, apoi cealaltă, treci de una şi, Dumnezeule, vine următoarea. Mi se face rău.

— Încă mai ai zile bune. Ştii asta.

— Nu chiar. E frumos din partea ta să o spui, dar simt de la o vreme cum se strânge în jurul meu ca fălcile unei flori gigantice. Nu este oare o analogie ciudată? Eu aşa o simt. Conţine o inevitabilitate vegetală. Gândeşte-te la planta aceea insectivoră care prinde muşte. Gândeşte-te la acea kudzu[5] care sugrumă o pădure. Avansează înfloritoare, zemoasă, verde. Spre ce, ştii. Tăcerea verde. Nu ţi se pare comic că nici acum măcar nu poţi pronunţa cuvântul „moarte”?

— Sunt aici, Richard?

— Cine? Oh, vocile? Vocile sunt mereu aici.

— Vreau să zic, le auzi foarte clar?

— Pe tine te aud. E minunat să te aud, Doamnă D. Te superi dacă îţi spun aşa?

— Deloc. Vino înăuntru. Acum.

— Ţi-o aminteşti? Alter-ego-ul tău? Ce s-a ales de ea?

— Iat-o. Eu sunt ea. Vreau să vii înăuntru. Vrei, te rog?

— E atât de frumos aici. Mă simt atât de liber. Vrei s-o suni pe mama? E foarte singură, ştii.

— Richard…

— Spune-mi o poveste, bine?

— Ce fel de poveste?

— Ceva despre cum ţi-ai petrecut ziua de azi. Poate fi cel mai obişnuit dintre lucruri. Ar fi mai bine, de fapt. Cel mai banal eveniment la care te poţi gândi tu.

— Richard…

— Orice. Absolut orice.

— Ei bine, azi-dimineaţă, înainte de a veni aici, m-am dus să cumpăr flori pentru petrecere.

— Zău?

— Da. Era o dimineaţă frumoasă.

— Chiar aşa?

— Da. Era frumos. Era atât de… proaspătă. Am cumpărat florile, le-am dus acasă şi le-am pus în apă. Gata. Sfârşitul poveştii. Acum vino înăuntru.

— Proaspătă, creată parcă pentru copiii de pe plajă, zice Richard.

— Ai putea spune şi-aşa.

— Ca o dimineaţă când amândoi eram tineri.

---

[5] Viţă-de-vie sălbatică (n. tr.).

— Da. Aşa.

— Ca dimineaţa aceea, când ai ieşit din casa veche, când aveai optsprezece ani, iar eu, ei bine, abia împlinisem nouăsprezece? Aveam nouăsprezece ani şi eram îndrăgostit de Louis şi de tine, şi atunci când ai apărut de după uşa de sticlă, dis-de-dimineaţă, încă adormită, în cămaşă, m-am gândit că nu mai văzusem ceva atât de frumos. Nu-i ciudat?

— Da, zice Clarissa. Da. E ciudat.

— M-am ratat.

— Nu mai spune asta. Nu te-ai ratat deloc.

— Ba da. Nu caut înţelegere. Nu tocmai. Sunt doar trist. Ce doream să fac îmi părea atât de simplu. Voiam să creez ceva viu şi destul de şocant, care să poată sta alături de dimineaţa din viaţa unui om. Ce prostie.

— Nu-i prostesc deloc.

— Mi-e teamă că n-o să ajung la petrecere.

— Te rog, te rog să nu-ţi mai faci griji din cauza petrecerii. Dă-mi mâna.

— Ai fost atât de bună cu mine, Doamnă Dalloway.

— Richard…

— Te iubesc. Nu sună banal?

— Nu.

Richard zâmbeşte. Clatină capul. Spune:

— Nu cred să fi fost doi oameni mai fericiţi ca noi.

Se împinge înainte, alunecă uşor peste pervaz şi cade. Clarissa ţipă:

— Nu…

Pare atât de sigur, de senin, încât o clipă ea îşi imaginează că nu s-a întâmplat deloc. Ajunge la fereastră la timp pentru a-l vedea pe Richard încă în zbor, cu halatul umflându-se, şi chiar acum pare ca şi cum ar fi un accident minor, ceva reparabil. Îl vede cum atinge pământul, cinci etaje dedesubt, îl vede îngenunchind pe beton, aude cum i se izbeşte capul, aude sunetul pe care-l face, şi totuşi crede, cel puţin încă o clipă, aplecându-se pe pervaz, că se va ridica de jos, poate puţin groghi, cu respiraţia tăiată, dar tot el însuşi, capabil încă să vorbească.

Îl strigă pe nume o dată. Sunetul îi iese ca o întrebare, mai moale decât dorise. El zace în locul unde a căzut, cu faţa la pământ, cu halatul peste cap şi picioarele goale, dezvelite, albe,

pe betonul întunecat.

Iese alergând din cameră, lăsând uşa deschisă în urma ei. Aleargă pe scări în jos. Se gândeşte să strige după ajutor, dar nu o face. Aerul însuşi pare să se fi schimbat, să se fi fisurat puţin, de parcă atmosfera ar fi compusă dintr-o substanţă palpabilă şi opusul ei. Aleargă pe trepte în jos şi este conştientă (îi va fi ruşine mai târziu) că este o femeie care aleargă pe scări în jos, nevătămată, încă în viaţă.

În hol, totuşi, trece printr-un moment de derută, neştiind cum să ajungă în curtea interioară, unde zace Richard şi, o clipă, se simte de parcă se duce spre iad. Iadul este o încăpere galbenă, ca o cutie cu miros alterat, fără nici o ieşire, umbrită de un copac artificial, străjuită de uşi metalice cu urme de lovituri (pe una se află un decalog reprezentându-i pe Morţii Recunoscători, un craniu încununat cu trandafiri).

O uşă în umbra casei scărilor, mai îngustă decât celelalte, duce spre afară printr-un rând de trepte de ciment sparte, spre locul în care se află Richard. Ştie, chiar înainte de a coborî aceste ultime trepte, că este mort. Capul i se pierde printre faldurile halatului, dar vede băltoaca de sânge închis la culoare, aproape negru, care s-a format acolo unde-ar trebui să-i fie capul. Vede cum corpul îi stă acolo inert, cu un braţ întins într-un unghi ciudat, cu palma în sus şi ambele picioare albe şi goale ca moartea însăşi. E încă încălţat cu papucii din pâslă gri, pe care i-a cumpărat ea.

Coboară aceste ultime trepte, vede că Richard zace printre cioburi de sticlă, şi îi trebuie o clipă să-şi dea seama că pe beton se află deja rămăşiţele risipite ale unei sticle de bere, nu căderea lui Richard a cauzat asta. Ea se gândeşte că trebuie să-l ia imediat de acolo, dintre cioburile de sticlă.

Ea îngenunchează lângă el, îi pune mâna pe umărul inert. Delicat, foarte delicat, de parcă s-ar teme să nu-l trezească, îi trage halatul de pe cap. În această masă strălucitoare de roşu, purpuriu şi alb, nu-i poate vedea decât buzele întredeschise şi un ochi deschis. Îşi dă seama că a scos un sunet, o exclamaţie ascuţită de surpriză şi durere. Îi acoperă încă o dată capul cu halatul.

Ea rămâne în genunchi, lângă el, nesigură de ce va face în continuare. Îşi pune mâna pe umărul lui încă o dată. Nu-l mângâie, pur şi simplu îşi odihneşte mâna acolo. Îşi spune că ar

trebui să meargă să cheme poliţia, dar nu vrea să-l lase pe Richard singur. Aşteaptă ca cineva să vină jos, lângă ea. Îşi ridică privirea spre şirul de ferestre de sus, spre rufele care atârnă, spre pătratul perfect de cer, traversat de o lamă subţire de nor alb-albastru, şi începe să priceapă că nimeni nu ştie încă. Nimeni nu a auzit şi nici nu a văzut căderea lui Richard.

Ea nu se clinteşte. Descoperă fereastra bătrânei, cu cele trei statuete din ceramică (invizibile de jos). Probabil că bătrâna e acasă, nu prea iese din casă. Clarissa simte nevoia să o strige, de parcă ar fi un membru al familiei, de parcă ar trebui să i se spună ce s-a întâmplat. Clarissa amână, cel puţin câteva minute, următorul gest inevitabil. Rămâne cu Richard, atingându-i umărul. Se simte (şi este uimită) uşor stânjenită de ce s-a întâmplat. Se întreabă de ce nu plânge. E conştientă de sunetul propriei respiraţii. E conştientă de papucii care sunt încă în picioarele lui Richard, de cerul reflectat în băltoaca de sânge care se întăreşte.

Aici se sfârşeşte deci, pe o paletă de beton, sub frânghiile de rufe, printre cioburi de sticlă. Îşi coboară mâna uşor, de la umăr, de-a lungul curbei fragile a spatelui. Cu un sentiment de vinovăţie, de parcă ar face un lucru interzis, ea se apleacă peste el şi îşi pune fruntea pe coloana lui vertebrală, care este încă a lui, cât el este încă, într-un fel, Richard Worthington Brown. Simte mirosul stătut al halatului, acreala cărnii lui nespălate. Ar vrea să vorbească cu el, dar nu poate. Pur şi simplu îşi odihneşte capul, uşor, pe spatele lui. Dacă i-ar putea vorbi, i-ar spune ceva – nu poate spune ce, cu exactitate – despre curajul lui de a crea, şi mai mult, despre curajul lui de a iubi într-un fel aparte, decenii întregi, dincolo de raţiune. Ar vorbi cu el despre cum ea însăşi, Clarissa, l-a iubit la rândul ei, l-a iubit enorm, dar l-a părăsit la colţ de stradă acum treizeci de ani (şi-ntr-adevăr, ce-ar fi putut face altceva?). Şi-ar mărturisi dorinţa de a duce o viaţă relativ obişnuită (nici mai mult, nici mai puţin decât îşi doresc toţi oamenii), cât dorise ea ca el să vină la petrecerea ei şi să-şi manifeste devotamentul în faţa oaspeţilor ei. I-ar cere iertare pentru că s-a retras timid, în ceea ce s-a dovedit a fi ziua morţii lui, şi nu l-a sărutat pe buze, că şi-a spus că a procedat aşa doar pentru a-l menaja.

Doamna Brown

Lumânările sunt aprinse. Au cântat cântecul. Dan, stingând lumânările, împrăştie nişte picături minuscule de salivă pe suprafaţa glazurată. Laura aplaudă şi, după o clipă, şi Richie.

— La mulţi ani, iubitule, zice ea.

Un spasm de furie i se ridică pe neaşteptate şi o prinde de gât. E vulgar, prost, necioplit. A scuipat pe tort. Ea este prinsă aici pentru totdeauna, pozând ca soţie. Trebuie să o scoată la capăt noaptea asta, şi apoi mâine dimineaţă, apoi o altă noapte, în camerele astea, neavând unde se duce altundeva. Trebuie să le facă pe plac, trebuie să continue.

Ca şi cum ai ieşi afară într-un câmp cu zăpadă strălucitoare. Ar putea fi groaznic şi minunat în acelaşi timp. Credeam că are dureri obişnuite, ca noi toţi. Nu aveam habar.

Furia trece. E foarte bine, îşi spune. E foarte bine. Revino-ţi, pentru Dumnezeu.

Dan îşi trece braţul în jurul şoldurilor ei. Laura îi simte soliditatea cărnoasă, mirositoare. Îi pare rău. Este mai mult ca oricând conştientă de bunătatea lui.

El spune:

— Minunat. E nemaipomenit.

Ea îl mângâie pe ceafă, Părul lui este uns cu Vitalis şi e uşor aspru, ca o blană de vidră. Faţa lui nerasă acum are o strălucire de sudoare, iar părul lui îngrijit stă mai degajat, suficient încât să lase să atârne o buclă unsuroasă, cam de dimensiunea unui fir de iarbă, la un centimetru de sprâncene. Şi-a scos cravata, şi-a deschis nasturii de la cămaşă. Transpiră degajând o mireasmă compusă din sudoare, Old Spice, mirosul pantofilor din piele şi din acel inefabil, profund familiar al cărnii lui – un miros cu irizaţii de fier, de decolorant şi o vagă sugestie de bucătărie, de parcă undeva, în străfundurile lui, s-ar prăji ceva jilav şi gras.

Laura îi spune lui Richie:

— Ţi-ai pus şi tu o dorinţă?

El dă din cap, de parcă această posibilitate nu i-ar fi trecut prin minte. Se pare că îşi pune mereu o dorinţă, în fiecare clipă, iar dorinţele lui, la fel ca ale tatălui lui, nu au de-a face decât cu perseverenţa. La fel ca tatăl lui, vrea cu maximă ardoare ce are deja (deşi, desigur, dacă e întrebat despre natura dorinţelor lui,

ar debita pe loc o listă lungă de jucării, prezente sau imaginare). La fel ca tatăl lui, îşi dă seama că s-ar putea foarte bine să nu obţină mare parte din ele.

— Ia să vedem, vrei să mă ajuţi să tai tortul? îi spune tata.

— Da, răspunde Richie.

Laura aduce farfurii de desert şi furculiţe din bucătărie. Iat-o, în această sufragerie modestă, cu soţul şi copilul ei, în timp ce Kitty zace într-o cameră de spital, aşteptând să afle ce au găsit doctorii. Iată cum stă familia asta în acest loc. În susul şi-n josul străzii, în susul şi-n josul nenumăratelor străzi, ferestrele strălucesc. Se servesc nenumărate cine, se povestesc victoriile şi eşecurile nenumăratelor zile.

În timp ce Laura aşază farfuriile şi furculiţele pe masă – în timp ce acestea sună încet când sunt puse pe faţa de masă apretată – se pare că a reuşit dintr-o dată, în ultimul moment, aşa cum un pictor ar trage o ultimă linie de culoare pe un tablou şi l-ar salva de incoerenţă, aşa cum un scriitor ar scrie un rând care aduce la lumină motivele ascunse şi simetria unei piese. Ceea ce se întâmplă este legat într-un fel de punerea farfuriilor şi furculiţelor pe o faţă de masă albă. Este în acelaşi timp ceva inconfundabil şi neaşteptat.

Dan îi dă voie să ia resturile de lumânare arsă, înainte de a conduce mâna fiului să taie tortuL Laura îi urmăreşte. În acest moment sufrageria pare a fi locul cel mai desăvârşit cu putinţă, cu pereţii ei de un verde vânătoresc, cu servanta din lemn de arţar, adăpostind comoara argintăriei primite la nuntă. Camera pare aproape insuportabil de plină: plină de viaţa fiului şi soţului ei, plină de viitor. Are greutate; străluceşte. O mare parte a lumii, ţări întregi au fost decimate, dar o forţă, care se manifestă fără ambiguitate ca bine, a învins, chiar Kitty, se pare, va fi vindecată de ştiinţa medicală. O să se vindece. Şi dacă nu, dacă nu mai poate fi ajutată, Dan şi Laura, fiul lor, şi cel de-al doilea copil, vor fi aici, în această cameră, unde un băieţel se încruntă concentrat din pricina sarcinii de a scoate lumânările, şi unde tatăl lui îi duce una la gură şi-l îndeamnă să lingă glazura.

Laura citeşte momentul în trecerea lui. Iată, se gândeşte ea, se duce. Pagina e pe punctul de a fi întoarsă.

Zâmbeşte fiului ei cu seninătate, de la depărtare. El îi zâmbeşte la rândul lui Linge capătul lumânării arse. Îşi mai

pune o dorinţă.

Încearcă să se concentreze asupra cărţii pe care-o ţine în poală. În curând ea şi Leonard vor părăsi Hogarth House şi se vor muta la Londra. Au hotărât. Virginia a învins. Se luptă să se concentreze. Resturile de carne de vită au fost aruncate, masa strânsă, farfuriile spălate.

Se va duce la teatru şi la concerte. Se va duce la petreceri. Va bântui pe străzi, va vedea tot, se va umple de poveşti.

...viaţa; Londra…

O să scrie necontenit. O să termine această carte, apoi va mai scrie una. Va fi sănătoasă şi va trăi atât cât i-a fost dat să trăiască, profund, amplu, printre cei asemeni ei, fiind stăpână pe propriul talent.

Pe neaşteptate îi vine în minte sărutul Vanessei.

Sărutul a fost inocent – destul de inocent –, dar a fost ceva nu prea departe de ceea ce Virginia îşi doreşte de la Londra, de la viaţă. A fost plin de iubire, complex, lacom, arhaic şi, în acelaşi timp, niciuna, nici alta. Îi va servi ca o manifestare a misterului central însuşi în această după-amiază, strălucirea iluzorie care radiază pe marginile anumitor vise, strălucirea care, atunci când ne trezim, ne dispare din minte brusc, şi pe care o sporim în speranţa de a găsi, azi poate, această zi nouă în care orice s-ar putea întâmpla, absolut orice. Ea, Virginia, şi-a sărutat sora, nu tocmai inocent, îndărătul spatelui lat şi ţâfnos al lui Nelly, iar acum se află în cameră cu o carte în poală. Este o femeie care se va muta la Londra.

Clarissa Dalloway va fi iubit o femeie, da, o altă femeie, când era tânără. Ea şi femeia se vor fi sărutat cu acel sărut fermecat din basme, iar Clarissa va purta cu ea toată viaţa amintirea acelui sărut, speranţa lui avântată. Nu va găsi niciodată o dragoste pe care acel sărut singular se pare că i-a oferit-o.

Virginia, excitată, se ridică de pe scaun şi-şi pune cartea pe masă. Leonard o întreabă din scaun:

— Te duci la culcare?

— Nu, e devreme, nu-i aşa?

El se uită încruntat la ceas.

— E aproape zece şi jumătate, zice.

— Nu-mi găsesc locul. Nu sunt încă obosită.

— Aş vrea să mă culc la unsprezece, spune el.

Ea dă din cap. O să se poarte bine, acum că s-a hotărât să meargă la Londra. Pleacă din salon, traversează holul şi intră în sufrageria întunecată. Dreptunghiuri lungi de lumină lunară amestecate cu lumina străzii pătrund pe fereastră şi se reflectă pe tăblia mesei, sunt măturate de crengile bătute de vânt, reapar, şi sunt iar măturate. Virginia stă în prag, urmărind tiparele schimbătoare, aşa cum ar urmări valurile spărgându-se de plajă. Da, Clarissa va fi iubit o femeie. Clarissa va fi sărutat o femeie o singură dată. Clarissa va fi sfâşiată de durere, profund singură, dar nu va muri. Va iubi prea mult viaţa, Londra. Virginia îşi imaginează un alt personaj, da, pe cineva cu trupul puternic, dar slab de înger, cineva cu o scânteie de geniu, de poezie, culcat la pământ de roţile lumii, de război şi de guvern, de doctori, cineva care, tehnic vorbind, este nebun, pentru că acea persoană vede un sens pretutindeni, ştie că arborii sunt fiinţe care simt, iar vrăbiile cântă în limba greacă. Cineva de acest gen. Clarissa, sănătoasa Clarissa – vesela, banala Clarissa – va continua, va iubi Londra, va iubi viaţa şi plăcerile ei obişnuite, şi altcineva, un poet nebun, un vizionar va fi cel care va muri.

Doamna Brown

S-a spălat pe dinţi. Farfuriile au fost spălate şi puse la locul lor. Richie e în pat, soţul ei aşteaptă. Îşi clăteşte periuţa sub apa robinetului, îşi clăteşte gura, scuipă în chiuvetă. Îşi va găsi soţul întins pe partea lui de pat, uitându-se în tavan, cu mâinile împreunate sub cap. Când va intra în cameră, se va uita la ea de parcă va fi surprins şi fericit s-o vadă aici pe soţia lui, dintre toţi oamenii, gata să-şi scoată halatul, să-l aşeze pe scaun şi să se suie în pat, alături de el. Aşa-i el – cu surprize copilăroase, veselie suavă, uşor jenată, are o inocenţă profundă şi distrasă faţă de sex, încolăcită ca un arc înăuntrul lui. Uneori se gândeşte, nu se poate abţine să nu se gândească, la cutiile alea de alune, care se vând la magazinele cu ciudăţenii, alea cu şerpi de hârtie gata să sară când dai capacul la o parte. N-o să citească în seara asta.

Strecoară la loc peria în suportul de porţelan. Când se uită în oglinda dulapului cu medicamente, îşi imaginează o clipă că cineva stă în spatele ei. Evident, nu este nimeni, e doar un joc de lumină. Un moment, nu mai mult, şi-a imaginat un eu fantomatic, o variantă secundă, stând imediat în spatele ei, privind-o. Nu este nimic. Ea deschide dulapul cu medicamente, pune pasta de dinţi acolo. Pe rafturile de sticlă sunt diverse loţiuni şi sprayuri, bandaje şi unguente, medicamente. Aici se află sticla de plastic cu somnifere. Această sticlă, luată recent, este aproape plină – evident, nu le poate folosi cât e gravidă.

Ia sticla de pe raft, o ridică în lumină. Sunt cel puţin treizeci de pilule, mai multe poate. O pune la loc pe raft. Ar fi la fel de uşor ca atunci când ai trage la hotel. Ar fi, pur şi simplu, uşor. Când te gândeşti cât de minunat ar fi ca nimic să nu mai aibă importanţă. Când te gândeşti cât de minunat ar fi să nu-ţi mai faci griji, să nu mai lupţi, să nu mai ai eşecuri.

Ce-ar fi ca acel moment la cină – acel echilibru, acea perfecţiune în miniatură – să fie suficient? Ce-ar fi dacă te-ai hotărî să nu mai vrei?

Ea închide uşa dulapului cu medicamente, care atinge marginea cu un sunet greu, competent, metalic. Se gândeşte cum toate câte sunt în dulap, pe rafturi, se află în întuneric. Se duce în dormitor, unde o aşteaptă soţul ei. Îşi dă jos halatul.

— Salut, zice el încrezător, tandru, de pe partea lui de pat.

— Cum a fost petrecerea de ziua ta? întreabă ea.

— Excelentă.

El trage cearşaful, dar ea ezită, şi stă la marginea patului îmbrăcată în cămaşa de noapte albastră, subţire. Are impresia că nu-şi simte trupul, deşi e acolo.

— Asta-i bine, zice ea. Mă bucur că te-ai simţit bine.

— Vii la culcare? zice el.

— Da, răspunde, dar nu se mişcă.

În acest moment s-ar putea să nu fie altceva decât o inteligenţă plutitoare, nici măcar un creier înăuntrul unui craniu, doar o prezenţă care percepe aşa cum ar face-o o fantomă. Da, se gândeşte ea, probabil că aşa ar trebui să te simţi dacă ai fi fantomă. Seamănă puţin cu cititul – aceeaşi senzaţie că ştii oamenii, locurile, situaţiile, fără să joci un rol special, în afară de acela de observator serviabil.

— Deci, spune Dan după o vreme. Vii la culcare?

— Da, zice ea.

De la depărtare ea aude un câine lătrând.

Clarissa pune mâna pe umărul bătrânei, de parcă ar vrea să o pregătească pentru alt şoc. Sally, care a venit înaintea lor în hol, deschide uşa.

— Am ajuns, zice Clarissa.

— Da, replică Laura.

Când intră în apartament, Clarissa vede, cu un sentiment de uşurare, că Julia a luat gustările. Florile, desigur, rămân – strălucitoare şi inocente, explodează din vaze într-o bogăţie dezordonată, deoarece Clarissei îi displac aranjamentele. Preferă florile care arată de parcă abia au fost aduse cu braţele de pe câmp.

Lângă o vază plină cu trandafiri, Julia doarme pe canapea, cu o carte deschisă în poală. În somn are un aer de surprinzătoare demnitate, chiar autoritate, solidă, cu umerii relaxaţi şi ambele picioare pe podea, cu capul aplecat uşor înainte, ca într-o rugăciune. În acest moment ar putea fi o zeiţă măruntă, venită să aibă grijă de neliniştea muritorilor, venită să stea cu o siguranţă gravă, iubitoare şi să şoptească în transă celor care intră: e-n regulă, nu vă fie frică, nu trebuie decât să muriţi.

— Ne-am întors, zice Sally.

Julia se trezeşte, clipeşte şi se ridică. Vraja s-a rupt. Julia este din nou o fetiţă. Sally intră cu paşi mari, scoţându-şi jacheta din mers, iar o clipă ai impresia că ea, Clarissa şi bătrâna stau timide într-un vestibul, ezitând, scoţându-şi grijulii mănuşile, deşi acolo nu-i nici un vestibul, iar ele nu poartă mănuşi.

Clarissa spune:

— Julia, dânsa este Laura Brown.

Julia face un pas înainte, la o distanţă respectuoasă de Laura şi Clarissa. De unde are ţinuta şi atitudinea asta, se întreabă Clarissa. E încă o fetiţă.

— Îmi pare rău, zice Julia.

Laura spune:

— Mulţumesc, cu o voce mai clară, mai fermă decât s-ar fi aşteptat Clarissa.

Laura este o femeie înaltă, uşor cocoşată, de optzeci şi ceva de ani. Părul este de un cenuşiu strălucitor, metalic, pielea

transparentă, de culoarea pergamentului, plină de pistrui cafenii de mărimea unui vârf de ac. E îmbrăcată într-o rochie închisă cu flori şi pantofi de femeie bătrână, moi, cu talpă de crep.

Clarissa o îndeamnă să intre în cameră. Urmează un moment de tăcere. În această tăcere apare sentimentul că Sally, Clarissa şi chiar Laura au venit nervoase şi iritate la o petrecere dată de Julia, fiind mai mult decât modest îmbrăcate şi neştiind pe nimeni de acolo.

— Îţi mulţumesc c-ai făcut ordine, Julie, zice Sally

— Am dat de aproape toţi de pe listă, zice Julia. Câţiva au apărut. Louis Waters.

— Oh, sfinte. N-a primit mesajul meu.

— Şi au mai fost două femei, nu-mi amintesc cum le cheamă. Şi încă cineva, un negru, Gerry nu-ştiu-cum.

— Gerry Jarman, zice Clarissa. A fost greu?

— Cu Gerry Jarman a fost OK. Louis a făcut un şoc. A stat aproape o oră. Am vorbit mult cu el. Părea mai bine când a plecat. Un fel de-a zice.

— Îmi pare rău, Julia. Îmi pare rău că a trebuit să te ocupi de asta.

— A fost bine. Nu-ţi face griji pentru mine.

Clarissa dă din cap. Îi spune Laurei:

— Probabil că sunteţi epuizată.

— Nu sunt sigură cum sunt, spune Laura.

— Vă rog să luaţi loc, spune Clarissa. Credeţi că puteţi mânca puţin?

— Oh, nu cred. Mulţumesc.

Clarissa o conduce pe Laura până la sofa. Laura se aşază cu recunoştinţă, dar precaută, de parcă ar fi foarte obosită, dar nu suficient de sigură că sofaua este stabilă.

Julia vine şi se aşază în faţa Laurei şi se apleacă aproape de urechea ei.

— O să vă fac un ceai, zice ea. Sau o cafea. Sau doriţi un brandy.

— Un ceai ar fi bun. Mulţumesc.

— Ar trebui să mâncaţi ceva, zice Julia. Pariez că n-aţi mâncat de când aţi plecat de-acasă, nu-i aşa?

— Păi…

Julia spune:

— Mă duc să încropesc ceva de mâncare la bucătărie.

— Eşti foarte drăguţă, dragă, zice Laura.

Julia se uită la Clarissa:

— Mamă, zice ea, stai aici cu doamna Brown. Eu şi Sally o să mergem să vedem ce-avem.

— Bine, spune Clarissa. Pur şi simplu face ce îi spune fiica ei şi se simte uşurată. Ai putea începe să mori, se gândeşte ea, având parte de îngrijirile unei fiice mature şi confortul unei camere. Iată, deci, cum vârsta îşi spune cuvântul. Micile consolări, lampa şi cartea. Lumea, condusă din ce în ce mai mult de oameni care nu sunt ca tine, care se vor descurca bine sau rău, care nu te privesc când trec pe stradă pe lângă tine.

Sally îi spune Clarissei:

— Ţi se pare prea morbid să mănânci mâncarea pregătită pentru petrecere? E încă aici.

— Nu cred, zice Clarissa. Cred că Richard ar fi apreciat probabil asta.

Se uită nervoasă la Laura. Ea zâmbeşte, îşi cuprinde coatele, pare că vede ceva în vârful pantofilor.

— Da, spune Laura. Cred că ar fi apreciat, într-adevăr.

— OK, zice Sally.

Ea şi Julia se duc la bucătărie.

Ceasul arată ora douăsprezece şi zece noaptea. Laura stă într-o poziţie uşor forţată, de rezervă, cu buzele strânse şi ochii pe jumătate închişi. Ea, se gândeşte Clarissa, aşteaptă să se sfârşească ora asta. Aşteaptă să ajungă în pat, singură.

Clarissa spune:

— Laura, poţi merge direct la culcare dacă vrei. Camera de oaspeţi e pe culoar.

— Mulţumesc, zice Laura, o să mă duc peste puţin timp.

Peste ele se lasă o altă tăcere, una care nu este nici intimă şi nici deosebit de confortabilă. Iat-o, deci, se gândeşte Clarissa, iat-o pe femeia din poezia lui Richard. Iat-o pe mama pierdută, sinucigaşa eşuată, iat-o pe femeia care a plecat. Faptul că o asemenea figură se dovedeşte a fi doar o bătrână banală, aşezată pe o sofa, cu mâinile în poală, e în acelaşi timp şocant şi reconfortant. Clarissa spune:

— Richard a fost un om extraordinar.

Regretă chiar în aceeaşi clipă. Încep deja micile discursuri elogioase. O persoană care a murit este proiectată numaidecât

în postura unui cetăţean respectabil, un om care a făcut fapte bune, un om minunat. De ce a spus asta? Să o consoleze pe bătrână şi să se facă pe sine agreabilă. Şi, ei bine, a spus-o pentru a-şi menţine dreptul asupra corpului lui: *L-am cunoscut în intimitate, eu sunt cea mai în măsură să îi aprecieze caracterul.* În acel moment ar vrea să-i ordone Laurei Brown să se ducă la culcare, să închidă uşa şi să stea la ea în cameră până dimineaţă.

— Da, zice Laura. Şi a fost un scriitor minunat, nu-i aşa?

— I-aţi citit poemele.

— Da. Şi romanul.

Ştie, deci. Ştie tot despre Clarissa, şi mai ştie că ea, Laura Brown, este fantoma unei zeităţi dintr-o serie de mituri intime, devenite publice (dacă „public” nu este mult prea grandios pentru cercul mic, încăpăţânat, al cititorilor de poezie). Ea ştie că a fost venerată şi dispreţuită; ştie că l-a obsedat pe un om care s-ar putea dovedi, foarte bine, a fi un artist însemnat. Iat-o, pistruiată, cu o rochie imprimată cu flori. Spune calm, despre fiul ei, că a fost un scriitor minunat.

— Da, spune Clarissa neajutorată. A fost un scriitor minunat. Ce ar putea spune altceva?

— Nu i-ai fost redactor, nu-i aşa?

— Nu. Eram prea apropiaţi. Ar fi fost prea complicat.

— Da, înţeleg.

— Un redactor are nevoie de o anumită obiectivitate.

— Evident, aşa e.

Clarissa simte că se sufocă. De ce e atât de dificil? De ce îi e imposibil să-i vorbească pe şleau Laurei Brown, să-i pună întrebarea aceea importantă? Dar care sunt întrebările importante?

Clarissa spune:

— L-am îngrijit cât am putut de bine.

Laura dă din cap. Zice:

— Aş vrea să mă fi putut descurca mai bine.

— Şi eu la fel.

Laura îşi întinde mâna şi o ia pe a Clarissei. Sub pielea moale, fleşcăită a mâinii Laurei apar palpabile nodurile şi aşchiile oaselor, şirurile de vene.

Laura spune:

— Am făcut ce-am putut, dragă. Atât putem face, nu-i aşa?

— Da, aşa-i, zice Clarissa.

Laura Brown, deci, femeia care a încercat să moară şi a dat greş, femeia care şi-a părăsit familia, este vie, când toţi ceilalţi, toţi cei care au luptat să supravieţuiască în urma ei, s-au dus. Este vie acum, după ce fostul ei soţ a murit de un cancer la ficat, după ce fiica ei a fost omorâtă de un şofer beţiv. Este vie, după ce Richard a sărit de la fereastră pe un pat de sticlă spartă.

Clarissa ţine mâna bătrânei. Ce altceva poate face?

Clarissa spune:

— Mă întreb dacă Julia n-a uitat de ceai.

— Sunt sigură că nu.

Clarissa se uită la uşile de sticlă care duc spre grădina modestă. Ea şi Laura Brown sunt reflectate cu imperfecţiuni în sticla întunecată. Clarissa se gândeşte la Richard stând pe pervaz.

Richard care-şi dă drumul. Cel care nu sare, ci, practic, alunecă ca de pe o stâncă în apă. Cum trebuie să fi fost momentul în care a făcut acest gest irevocabil, momentul în care a ieşit din apartamentul întunecos şi s-a lăsat în aer? Cum trebuie să fi fost să vadă aleea de jos, cu lăzile de gunoi albastre şi cafenii, cu pulberea de sticlă galbenă ţâşnind brusc? A fost – putea oare să fi fost – o anume plăcere să te izbeşti de trotuar şi să simţi (a simţit oare o clipă?) cum ţi se crapă ţeasta, cu toate impulsurile, luminiţele ei revărsate? Probabil că nu l-a durut prea mult, se gândeşte Clarissa. Poate că a fost ideea de durere, şi apoi – ce a urmat.

— Mă duc să văd, îi spune ea Laurei. O să mă întorc imediat.

— Bine, spune Laura.

Clarissa se ridică în picioare, puţin nesigură, şi se duce în bucătărie. Sally şi Julia au luat mâncarea din frigider şi au îngrămădit-o pe blaturile meselor. Spirale din piept de pui fript cu pete negre, cu urme de galben strălucitor, puse pe beţişoare de lemn şi aşezate în jurul unui bol cu sos de arahide. Tarte miniaturale cu ceapă. Creveţi înăbuşiţi şi pătrate lucioase de ton, de un roşu aprins, cu cambule şi wasabi. Triunghiuri negre de vinete prăjite şi sandvişuri rotunde pe pâine neagră, frunze de andive ornate fin cu brânză de capră şi miez de nucă tăiat. Castroane cu legume proaspete. În farfuria de lut era caserola

cu crab, pe care Clarissa îl pregătise pentru Richard, pentru că era mâncarea lui preferată.

— Dumnezeule, zice Clarissa. Ia uită-te la toate astea.

— Aşteptam cincizeci de oameni, zice Sally.

Stau o clipă, toate trei, dinaintea platourilor cu grămezi de mâncare. Mâncarea pare imaculată, intangibilă. S-ar zice că este o expoziţie de relicve. Clarissei i se pare o clipă că mâncarea – cea mai perisabilă dintre entităţi – va rămâne aici, după ce ea şi ceilalţi vor dispărea, după ce toţi, chiar şi Julia, vor muri. Clarissa îşi imaginează cum mâncarea rămâne aici, încă proaspătă într-un fel, neatinsă, în timp ce ea şi ceilalţi părăsesc camera unul câte unul, pentru totdeauna.

Sally ia capul Clarissei în mâini. O sărută pe frunte ferm şi precis, într-un fel care-i aminteşte Clarissei de lipirea timbrului pe o scrisoare.

— Hai să le dăm de mâncare şi să ne culcăm, spune ea blând, aproape de urechea Clarissei. A sosit timpul ca ziua aceasta să se sfârşească.

Clarissa îi strânge umărul lui Sally. I-ar spune: „Te iubesc”, dar, desigur, Sally ştie. Sally o strânge la rândul ei de braţ.

— Da, zice Clarissa. E timpul.

În acea clipă se pare că Richard începe cu adevărat să plece din lume. Pentru Clarissa este o senzaţie aproape fizică, o retragere blândă, dar ireversibilă, ca un fir de iarbă care este scos din pământ. Curând Clarissa va adormi, curând toţi cei care l-au cunoscut vor dormi şi se vor trezi cu toţii mâine dimineaţă şi vor afla că el s-a dus în tărâmul morţilor. Se întreabă dacă ziua de mâine va marca nu numai sfârşitul vieţii pământeşti a lui Richard, dar şi începutul sfârşitului poeziei lui. Sunt, la urma urmelor, atâtea cărţi.

Unele, câteva sunt bune şi acele câteva, doar un mic număr, vor supravieţui. E posibil ca cetăţenii viitorului, oamenii care nu s-au născut încă, să dorească să citească elegiile lui Richard, lamentaţiile lui frumos cadenţate, ofrandele lui riguros nesentimentale, de iubire şi furie, dar este şi mai posibil ca aceste cărţi ale lui să dispară laolaltă cu toate celelalte. Clarissa, personajul din roman, va dispărea, la fel ca Laura Brown, mama pierdută, martira şi demonul.

Da, se gândeşte Clarissa, e timpul ca ziua să se sfârşească. Dăm petreceri, ne abandonăm familiile pentru a trăi singuri în

Canada, ne luptăm să scriem cărţi care nu schimbă lumea, în ciuda talentului nostru, eforturilor noastre generoase, speranţelor celor mai extravagante. Ne trăim vieţile, facem ce facem şi apoi adormim – cât se poate de simplu şi banal. Unii sar de la fereastră, se îneacă sau iau pastile. Mai mulţi mor din cauza accidentelor şi marea majoritate sunt devoraţi lent de vreo boală sau, dacă sunt foarte norocoşi, de timp. Drept consolare ni se dă când şi când o oră, şi atunci vieţile noastre par, în ciuda tuturor adversităţilor şi aşteptărilor, să ni se deschidă plenar şi să ne ofere tot ce ne-am imaginat, deşi toţi, cu excepţia copiilor (şi probabil că şi ei), ştiu că aceste ore vor fi urmate inevitabil de altele, mult mai întunecate şi mai dificile. Cu toate astea, ne bucurăm de oraş, de dimineaţă, sperăm, mai mult decât orice, să obţinem mai mult.

Numai Dumnezeu ştie de ce-o iubim atât. Aici, deci, petrecerea este încă aranjată. Iată florile, încă proaspete, toate sunt pregătite pentru oaspeţi, care în cele din urmă au rămas doar patru. Iartă-ne, Richard. La urma urmelor, e o petrecere. Este o petrecere pentru cei care nu au murit încă, pentru cei relativ neatinşi, pentru aceia care, din motive misterioase, au norocul să fie în viaţă.

— Este, de fapt, un mare noroc.

Julia spune:

— Crezi c-ar trebui să pregătesc o farfurie pentru mama lui Richard?

— Nu, zice Clarissa. O să mă duc s-o aduc aici.

Ea se întoarce în living, la Laura Brown. Laura îi zâmbeşte palid Clarissei – cine poate să ştie la ce se gândeşte sau ce simte? Iat-o, deci; femeia plină de mânie şi tristeţe, de patos, de un farmec ameţitor; femeia îndrăgostită de moarte; victima şi torţionarul, cea care a bântuit opera lui Richard. Aici, chiar în camera asta se află iubita, trădătoarea. Iată o bătrână, o bibliotecară pensionară din Toronto, încălţată în pantofi de femeie bătrână.

Şi iat-o pe ea, Clarissa, care nu mai e Doamna Dalloway, nu mai e nimeni care s-o numească aşa. Iat-o cu încă o oră înaintea ei.

— Veniţi, doamnă Brown, zice ea. Totul e pregătit.